

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skivebogen

Historisk Aarbog
for Skive og Omegn

Forsidefoto: Kort efter at Skives første KFUM-spejderpatrolje bliver startet i 1922, bliver den foreviget af fotograf Hadrup. Bagerst troner med en imponerende hat patruljefører Johannes Jepsen, og foran ham ses de menige spejdere: 1.rk. (siddende): lillebroderen Samuel Jepsen og Winther Adamsen, 2.rk. (liggende på knæ): Johannes Hornstrup og Christen Godskesen, 3. rk. (stående): Alfred Christensen, Richard Andersen, Svend Thorstensen og Carl Petersen.

SKIVEBOGEN 1987

SKIVEBOGEN

HISTORISK ÅRBOG FOR SKIVE
OG OMEGN

78. bind 1987

SKIVEBOGEN

Udgivet af Historisk Samfund for Skive og Omegn.

Redaktionskomité: Carl Langholz, Rud Kjems og

Erik Steen Sørensen.

Tryk: Skive Offset · Oddense

Skrift: Times

ISSN 0107-721X

ISBN 87-88259-26-9

Distribution:

Forlaget Thise,

Lokalhistorisk Forlag – Skiveegnen,

Lyngbakken 13, Sdr. Thise,

7870 Roslev

Ane Sypige og Poul – og det liv, der blev deres

Af Henry Poulsen, Næstved

I Skive-bogen 1986 begyndte Henry Poulsen at fortælle om sine forældres livshistorie. Ane og Poul Poulsen stiftede hjem i Skive omkring århundrede-skiftet, og her voksede seks børn op. Fortælleren er det yngste barn. Poul Poulsen døde i 1911, 32 år gammel – og så måtte Ane Sypige under fattigvæsenet for at forsørge børnene.

Selv om Ane var kastet på fattigvæsenet og dermed frataget retten til at øve indflydelse på valgene til såvel byråd som rigsdagen, så var hun ikke uden politisk interesse – tværtimod. Hun meldte sig ind i Socialdemokratisk Forening og fulgte levende med i, hvad der rørte sig på den politiske front. Hun håbede på en bedre tid for de dårligst stillede, men den lå ikke lige om hjørnet.

I den lille stad Skive skete der også noget, der skabte røre i den politiske andedam. I rigsdagssamlingen 1913–14 havde ministeriet fremsat forslag til lov om folkevalgte borgmestre. Efter den da gældende kommunallov var det herredsfogeden, der var fungerende formand for kommunalbestyrelsen, og han var kongelig udnævnt. På rigsdagen var der dog ikke enighed om selve lovforslaget, selv om man i princippet var enige. Indenrigsminister Ove Rohde fik dog skudt en breche ind i den hævdvundne praksis, idet han lovede at indstille til kongelig udnævnelse, såfremt et byråd kunne enes om en

kandidat. Skive byråd tog imod tilbuddet, men man kunne alligevel ikke enes om manden. 5 socialdemokrater og 2 venstremænd gik ind for folkevalgt borgmester, medens 6 højremænd ønskede en kongelig udnævnt borgmester. Det besluttedes derfor, at vedkommende skulle udpeges ved almindeligt valg, og der blev opstillet to kandidater, nemlig højremanden, bankdirektør Müller og socialdemokraten, lærer Hjalmar Kjems.

Valget var imødeset med stor spænding. Afstemningen foregik i byrådssalen, og under stemmeoptællingen var torvet sort af mennesker, der spændt ventede på resultatet. Højremændene var så sejrssikre, at de havde bestilt et musikkorps, så bankdirektøren efter sit valg til borgmester kunne blive fulgt hjem med fuld musik. Men det kom til at gå anderledes. Endnu inden stemmeoptællingen var endelig afsluttet, kom en mand styrtende ned ad trappen til byrådssalen og råbte af fuld hals: »Kjems bliver valgt!« Det skabte stor bevægelse i menneskemassen. Optællingen viste, at Kjems ved hjælp fra Venstre var valgt til borgmester med ca. 900 stemmer – ca. 100 flere end bankdirektøren. Hjalmar Kjems blev båret i guldstol gennem gaderne, og en behjertet mand sørgede også for, at det fremmødte musikkorps kom til at gå i spidsen for optøjet. Musikerne kom således ikke til at gå forgæves. Kjems blev således landets første folkevalgte borgmester.

Hjalmar Kjems blev i 1916 som borgmester afløst af sagfører Siboni, der valgtes af byrådet og fik kongelig udnævnelse. Først i 1918 kom loven om folkevalgte borgmestre.

Udbruddet af den første verdenskrig i sommeren 1914 betød ikke færre trængsler for Ane – tværtimod. Vel var Danmark et landbrugsland, men krigen gav problemer med den livsnødvendige eksport af landbrugsvarer, og på mange områder satte en stopper for importen af de varer, befolkningen var afhængig af.

De seks børn ved Henrys konfirmation 1924.

Det gjorde ikke forholdene bedre, at regeringen var langsom i optrækket, hvad angik rationering af de daglige livsforbrødenheder. Landmændene sad i bogstaveligste forstand på »flæsket« – de kunne ikke forstå, at regeringen indførte afleveringspligt for korn, og mange storbønder havde i tide forstået at sikre sig. Rundt om på gårdene kunne man på loftet finde et stort lager af mange af de rationerede varer, som var blevet hamstret i tide – det var sække med mel, sukker og ubrændte kaffebønner m.v. Og sul var der nok af – det var saltet ned i store trækar.

I en række kommuner var det en overgang hjælpekasernerne, som havde fået overdraget administrationen af dyrtidsforanstaltningerne, og flere steder fik de også til opgave at mildne kårene for de dårligst stillede, som blev ramt af uheld og økonomiske vanskeligheder. Adskillige arbejdere måtte dengang

gå til hjælpekasen og anmode om hjælp, fordi lønnen ikke var tilstrækkelig til familiens nødvendigste underhold.

Mel kostede i krigsårene 20 øre pr. kg, og det var bestemt, at købmænd og brugser kun måtte beregne sig en fortjeneste på 3 øre pr. kg, og heraf skulle dækkes udgiften til indpakning samt det svind, der kunne opstå. Kaffe kostede, hvis den overhovedet kunne opdrives, omkring 3 kr. pr. kg, melis 30 øre pr. kg og fedt ca. 1 kr. pr. kg. Hos købmænd og brugser kunne også købes rullepølse til omkring 2 kr. pr. kg. Noget, der tilsyneladende var billigt, var brændevin, der kostede op imod 1 kr. pr. liter.

Da importen af kaffe stort set var standset, søgte man at klare sig på anden måde. Man fandt ud af at riste rugkærner, som derefter blev malet i den lille kaffemølle, som fandtes i næsten hvert hjem, og man klarede sig på denne måde. Ganske vist var det ikke lovligt at riste rug til en slags kaffe, men man gjorde det bare, og nogen kontrol hermed havde man ikke.

Også Ane ristede i ny og næ rug på stegepanden. Det skete, når fættereren Christian Ramsdal i Dommerby havde været på besøg. Han havde mange gange i disse år i sin spånkurv en pose med rug, nogle grøntsager og lidt flæsk. Når rugen blev ristet på stegepanden, sendte den en afslørende duft viden om.

Den første verdenskrig strakte sig over fire år – fra 1914 til 1918 – men der gik alligevel en rum tid, inden vareforsyningerne påny var nogenlunde normale.

Ret naturligt måtte Anes børn hjælpe til med at skaffe økonomiske midler til hjemmets opretholdelse. De fik, når alderen var til det, plads som bude, og for nogle af dem blev det som avisbude. Og for Ane var det en særlig glæde, når børnene efter konfirmationen fik mulighed for at komme i gang med en uddannelse eller få en god plads. Christian var kom-

met i typograflære på Skive Avis, men for pigernes vedkommende lå det tungere – her kunne der faktisk kun blive tale om husligt arbejde. Sara kom i huset hos den daværende forstanderinde på Skive telefon-central, og det hørte med til jobbet, at hun om eftermiddagen skulle gå ud med telefonregninger. Men det var et held for hende, at hun havde fået denne plads, for den banede vejen for hende til en uddannelse som telefonist. Efter en menneskealder eller mere sluttede hun på centralen som forstanderinde.

Mary havde efter konfirmationen fået en formiddagsplads hos skoleinspektør Hartelius, men det blev nærmere en hel-dagsplads. Fru Hartelius havde nemlig tilbøjelighed til at beholde Mary til langt ud på eftermiddagen, og det huede ikke rigtig Ane. For hende var en formiddagsplads en formiddags-plads, og hun følte, at Mary blev udnyttet. Hun fik jo ikke mere i løn af den grund. Det endte da også med, at Ane bad Sara om at gå til Hatelius' private bolig med en besked. Hun skulle gå til bagdøren og bede om at komme til at tale med fru Hartelius, og da hun dukkede op, forrettede Sara sit ærinde: »Jeg skal hilse fra min mor og sige, at det er en formiddags-plads, Mary er fæstet til, og derfor kan De ikke lægge beslag på hende det meste af dagen«. Det hjalp.

Ane var en blid natur, men hun kunne bringes i harnisk, hvis hun – og ikke mindst børnene – blev udsat for en uretfærdig behandling. En dag vendte Lilli meget brødebetyngt hjem fra skolen og fortalte, at håndgerningslærerinden, fru Fischer, havde sagt, at Lilli var doven. Hun havde derefter smidt Lilli ned på en bænk og tævet hende med »Jyllands-Posten«.

Ane var ikke længe om at tage en beslutning. En sådan behandling skulle man ikke give et af hendes børn, og den skulle der reageres på. »Find mine sko og tag lige min frakke«, sagde Ane til børnene, og så satte hun kursen mod fru Fischers hjem. Ane optrådte ikke uforskammet, men be-

stemt. »Hvis Lilli ikke kan klare sytøjet, så er det Deres skyld, for De lærer hende ikke noget«, sagde Ane og føjede til, at hvis det her gentog sig en eneste gang til, så ville hun gå til skolekommissionen for at få sat en stopper for slig opførsel fra lærerindens side.

Efter denne salut havde Lilli ikke sidenhen problemer i håndgerningstimerne.

Da Christian var godt i gang med sin uddannelse som typograf på »Skive Avis«, Sara var kommet ind på centralen, og Mary havde fået en formiddagsplads, så følte Ane, at tiden var inde til, at hun kunne få vasket fattigvæsenets stempel af sig. Hun søgte derfor byrådet om at blive frigjort af fattigvæsenet – det hed sig vist at få den ydede fattighjælp eftergivet. Dermed ville hun få sine borgerlige rettigheder tilbage og dermed også mulighed for igen at kunne stemme ved såvel byråds- som folketingsvalg. Og som den politisk bevidste kvinde Ane var, betød det også meget for hende. Hun havde fået sin selvrespekt tilbage.

Byrådet imødekom Anes ansøgning, og det var uden tvivl en af de største dage i hendes liv. Anes ansøgning til byrådet var tilsyneladende en så interessant sag, at den journalist på »Skive Avis«, der refererede byrådsmødet, fandt anledning til at omtale den i avisen og tilmed med navns nævnelse. Det sidstnævnte faldt bladets typografer for brystet, og de gik i samlet trop til redaktøren, Anthonsen, og forlangte, at Anes navn blev slettet. Det måtte redaktøren gå med til.

Men selv om Ane var blevet frigjort af fattigvæsenet, så var det for hende fortsat en daglig kamp at skaffe føden til børnene og sig selv. Vel havde hun indtægter ved sine jobs om morgenen og aftenen samt ved syarbejdet om dagen, men det var ikke tilstrækkeligt, og den hjælp, hun kunne forvente at få fra hjælpeekassen, var alligevel at betragte som krummer.

Men Ane klarede den alligevel, og for hende var det vigtigt, at hendes børn ikke kom til at gå sultne i seng. Men enhver

mulighed for at købe billigt ind blev fortsat udnyttet. Når slagtermester Ole Jensen i slagteriudsalget i Thinggade kunne tilbyde billige spidsben eller billige hjerter og nyrer, så blev et af børnene sendt afsted for at købe ind. Kødet på spidsbenene blev omhyggeligt skrabet af, og efter at det havde været en gang eller to gennem kødmaskinen, kunne der laves nogle vel-smagende frikadeller. Da nyrer var billigere end hjerter, var det nyrer, der blev foretrukket. Men de smagte nu også meget godt.

Stod der frikadeller på dagens menu hos Ane, så lød rationen: En halv frikadelle til hver – og så ellers kartofler og rugbrød for resten. Blev der en enkelt gang budt på hårdkogt æg,

*To søstre:
Sara (tv) og
Mary.*

så var det også kun et halvt til hver. Ane havde en speciel teknik, idet hun var i stand til med et snuptag at kunne flække et æg på langs – med skal på. Rationerne var børnene indforstået med, og de gjorde vist aldrig vrøvl. Maden blev indtaget ved Anes hvidskurede arbejdsbord i soveværelset, og skulle det ske, at børnene i kåthed trommede med fødderne på pufens sider, så havde Ane sit specielle middel til at få skabt ro, mens der spistes. Hun rakte nemlig armen om til sengens fodende, hvor hun havde et lille stykke spanskør liggende, og dets tilsynkomst kunne skabe ro. Spanskørret kom dog aldrig i brug, hverken ved middagsbordet eller ved anden lejlighed.

Det hændte engang, da Lilli var sendt i byen for at købe ind, at hun ved hjemkomsten meget brødebetyngt sagde: »Nu er der ikke flere penge i pungen«. Ane tog det på sin rolige facon og svarede: »Ja, ja, børn, hvor der engang har været penge, dér kommer der penge igen. Det skal I nok sidenhen erfare«.

Den kommunale skolebespisning lettede lidt på Anes betrængte økonomi. Skolebespisningen foregik i et stort kælderlokale på kommuneskolen i Asylgade. Det var altid varm mad, der blev serveret, og den blev tilberedt i store kedler. Menuen var ikke overdådig. Det var solid kost, for det gjaldt om, at ungerne kunne få skrutten fyldt, vel at mærke, hvis de ikke var kræsne. Skolebespisningen foregik kun i vintermånederne, og den var på sin vis med til at markere skellet mellem de rige og de fattige. De velhavendes børn skulle skam ikke nyde noget af at deltage i skolebespisningen – de kunne i middagspausen mellem kl. 12 og 13 nå at komme hjem og få deres gode mad.

For Ane var det vigtigt, at hendes børn kom til at opleve julen som alle andre, selv om den måske nok blev mere spartansk, men hyggen savnedes ikke. I god tid måtte der tænkes på julegaver, og det blev hovedsagelig til »bløde« pakker – til pigerne en ny kjole eller tøj til dukkerne, og det måtte laves i de sene aftentimer, når børnene sov. Engang fik Henry et par

spidssnude træske, og dem var han så glad for, at de absolut skulle ligge hos ham i sengen om natten.

Da julen nærmede sig, vågnede bedsteborgernes samvittighed, og de følte trang til at vise velgørenhed overfor byens dårligst stillede. Der blev dannet en komité, der hed »De fattiges jul«, og den havde til opgave at foretage indsamling af kontanter og naturalier og derefter foretage fordeling af det indkomne. Byens aviser bragte hver dag en liste over det, der indkom, og hvem givnerne var – f.eks.: Bagermester NN 10 sigtebrød, købmand LN 5 kg flormel, købmand PN 3 kg sukker, JN 2 kr., LL 5 kr., JP 1 kr., SN 3 kr., osv., osv.

Anes stolthed forbød hende at søge om at komme i betragtning ved uddelingen fra »De fattiges jul«, men hun håbede alligevel på, at der også faldt lidt af til hende – og det blev der som regel. Det blev til en kurv eller en pakke med f.eks. et sigtebrød, 1 kg mel samt enkelte andre ting og i bedste fald nogle få kontanter. Det lunede altså sammen.

Op imod jul uddeltes også portioner af visse legater, bl.a. apoteker Norgårds legat, og det søgte Ane altid. Hun vidste som regel altid, hvornår legatbestyrelsen skulle træde sammen for at fordele de midler, der var til rådighed, så den aften var hun spændt. Derfor sagde hun til børnene: »Kan I nu være stille, så jeg kan høre, om det ringer for mit venstre øre«. Det hed sig dengang, at hvis det ringede i det venstre øre, så var det tegn på, at der blev talt godt om vedkommende, hvorimod det var mindre godt, såfremt det ringede i det højre øre. Men det må have ringet for Anes venstre øre, for hun blev hver gang bevilget en legatportion på 10 kr., og det var mange penge for hende. Julen var reddet.

Det sidste år af sin læretid tilbragte Christian i Stege som forbundter hos bogtrykker Tommerup. Det var jo meget langt væk fra hjembyen, så da julen begyndte at nærme sig, blev der spænding om, hvorvidt det ville lykkes ham at få fri, så han kunne komme hjem og fejre julen. Og så en dag kom brevet,

hvori Christian kunne meddele, at han havde fået fri. Sin glæde herover formede han i disse lyriske vendinger:

Julen nærmer sig med raske skridt,
og nu er Christian nået så vidt,
at han har orlov fået,
når næste søndag er nået.

Glæden var ligeledes stor i hjemmet, men for Christians mindste søskende var glæden forbundet med en vis ængstelse – at tænke sig, at han skulle køre så langt med tog og tilmed i nattens mulm og mørke også sejle hele tre gange med færge. Mon det gik godt? Men Christian kom hjem og gensynsglæden var stor.

Juleaftensdag havde Ane travlt med sytøjet til Engelsk Beklædnings Magasin. Forretningerne holdt åben til kl. 16, og der var altid nogle, der i sidste øjeblik kom i tanker om, at de skulle have nyt dress til julen. Da arbejdspresset ved ca. 16,30-tiden var stilnet af, kunne Ane så gå i gang med tilberedningen af julemiddagen, men hun havde sørget for, at den del af maden, der tog længere forberedelsestid, var sat over gasblusset. Det var nok den eneste dag i hele året, hvor der kunne bydes på flæskesteg, hvortil naturligvis hørte rødkål, men da rødkål var dyrere end hvidkål, så blev rødkålen lavet af hvidkål, der blev farvet med frugtsaft. Desserten var gul budding, hvortil blev serveret saftevand.

Når den vellykkede julemiddag var sat til livs, tog Ane sig af opvasken og de to største af børnene, Christian og Sara, fik til opgave at pynte juletræet inde i stuen. De mindre søskende ventede spændt inde i soveværelset og kappedes om at se ind gennem nøglehullet for at få et glimt af hele herligheden. Når Ane meldte færdig i køkkenet, kunne træet så tændes, og døren åbnes. Det var et af aftenens store øjeblikke.

Efter at julegaverne var uddelt havde Ane endnu en overraskelse. I nogen tid havde hun samlet på de røde kaffeposer

fra Brugsen som hun havde fyldt med pebernødder, figer og nødder m.m. Og juleaften var der også en gul sodavand til hver. Det føltes altsammen som en ekstravagance uden lige, men det skulle der efter Anes mening være råd til, selv om pengene var små. Det var kun juleaften, at der var råd til at servere sodavand.

2. juledag holdt Arbejdernes Fællesorganisation og Socialdemokratisk Forening den store juletræsfest, og her skulle Ane og børnene naturligvis være med. Ane satte en ære i, at hendes børn også ved en sådan lejlighed var lige så pæne i tøjet som andre børn, og derfor havde hun haft travlt med at sy nye kjoler til pigerne. Tøjet var købt i Varehuset i Nørregade.

Da Christian efter endt juleferie igen skulle sætte kursen mod Stege, meldte ængstelsen sig igen hos hans yngre søskende. Mon han nu kom godt frem. Når de var kommet i seng og skulle bede deres Fadervor, kom der en skjult tilføjelse til, nemlig om, at Christian nu måtte komme vel til Stege. Og det måtte have hjulpet, for det gjorde han.

Når Ane var alene hjemme og havde travlt med sytøjet, var der visse ting hun skulle være opmærksom på, bl. a. når Mads Mælkemand, som han blev kaldt, var i farvandet. Når han havde kimet med sin klokke, så gjaldt det om at få det hvide forklæde for og fatte mælkespanden. Det var altid en pot eller to skummet mælk. Ane havde altid fra sit gadespejl kunnet holde øje med, hvornår Mads var i nærheden.

Noget andet, der også kunne tiltrække opmærksomheden, var når den kommunale trommeslager var i gaden. Når han lod trommehvirvlerne lyde, så var det med at få vinduet lukket op for at høre, hvad der var dagens bulletin. Det kunne f. eks. være, at den følgende dag var sidste frist for at få betalt kommunale skatter, at fiskehandler Frandsen havde billige rødspætter eller sild, at en fynsk frugthandler var på torvet med billige æbler osv. Det var dengang bedre at engagere den

kommunale trommeslager fremfor at indrykke en annonce i det lokale blad. Før A. Torben var den kommunale trommeslager natbetjent Poulsen.

Ane kunne ikke andet end blive politisk bevidst. Samfundet havde, takket være de ultra-konservatives politiske indflydelse, behandlet hende dårligt. Hun blev tidligt medlem af Socialdemokratiet, og selv om hun en tid var frarøvet stemmeretten, så glædede hun sig over, at hendes parti kunne gå frem fra valg til valg. Det var som om der kunne skimtes lys forude. Og det glædede Ane, at hendes børn også var politisk bevidste. Christian, Sara og Mary var medlemmer af Socialistisk Ungdoms Forening (SUF), der stod noget til venstre for partiet. SUF sprængtes i 1920, og D.S.U. (Danmarks socialdemokratiske Ungdom) dannedes. En af lederne her blev den unge journalist og politiske begavelse Jens Christensen på »Socialen« i Skive. Han døde i en meget ung alder.

Ved sprængningen af SUF gik nogle af medlemmerne, deriblandt Christian, over i DKP, hvor han var med en kort tid. Blandt sine politiske venner havde Christian bl.a. Nicolai Nørløv, hvis forældre boede i Østergade. Nicolai og Christian var så idealistiske, at de gik ud på gader og stræder for at sælge »Arbejderbladet«. Nicolai, der var snedker, flyttede siden til København, hvor han blev gift med Viola, der blev et fremtrædende medlem af Socialdemokratiet i hovedstaden og mangeårigt medlem af Borgerrepræsentationen.

Anes hjem stod altid åbent, ikke blot for familiemedlemmer, når de kom til byen – her var de sikre på at blive trakteret med kaffe. Men også børnenes venner havde let ved at finde op på kvisten. Der var ofte tæt besat i den lille stue, men der kunne altid gøres plads til en til. Blandt de mange, som kom, var Christians kammerater: Leonhardt Sørensen, Skives sidenhen mangeårige borgmester Woldhardt Madsen, Peter Hansen (Peter H.P., som han altid blev kaldt), samt pigernes

veninder og for Saras vedkommende nogle af kollegerne på centralen. Ane nød at have unge mennesker omkring sig, og hun kunne altid byde på kaffe. Hun havde en stor »Madam Blå«, der vel kunne klare over 25 kopper kaffe, og den var ofte i sving. Siden kom der også svigerbørn og for nogle af disse også enkelte af deres venner. Alle var lige velkomne.

Da Christian havde udstået sin læretid i Stege og havde fået sit svendebrev, vendte han tilbage til Skive. Der var ikke arbejde at få i Stege. Ledigheden varede dog en forholdsvis kort tid, idet han blev tilbudt at komme til Løgstør i en begrænset tid – nogle få uger. Så tilbage til ledighed i Skive, men den blev heller ikke af længere varighed, idet der en dag kom et brev fra »Skive Avis«' tidligere redaktør, Anthonsen, som nu var redaktør af højrebladet i Hillerød. Her manglede man en typograf, og Anthonsen tilbød Christian pladsen. Han slog til og rejste til Hillerød, hvor han kom til at leve resten af sit liv. Ane var således ved at få børnene »fra hånden«, som det hedder. Sara var godt forankret på centralen, og Mary havde plads i huset.

Da Elna blev konfirmeret og også skulle til at »stå på egne ben«, kom hun i huset hos isenkræmmer Harrild. Ane havde således kun Lilli og Henry tilbage. Pigerne boede ganske vist hjemme – Sara fik også kosten, men betalte derfor, så det betød ikke nogen økonomisk belastning. Lilli og Henry måtte også have deres eftermiddagsjob, og da Lilli fik plads som avisbud på »Skive Avis« til 15 kr. om måneden, så »arvede« Henry hendes plads som avisbud på »Socialen«. Ved siden af sin avisplads var Lilli også bud for en skomager Andersen, der havde sit værksted i et lille loftsværelse i Østergade, og hendes opgave var at bringe de færdige sko eller støvler ud. Det fik hun 1 kr. om ugen for, og den fik hun lov til selv at beholde – men den skulle bruges til noget fornuftigt.

Henrys avistur var nok den længste: Østertorv, Østerbro, Brårupgade og -vej, tilbage og ud ad Viborgvej, en strækning

på mindst en halv snes kilometer, og derfor fik han også siden en cykel (brugt), men dækkene var ikke gode, og slangerne havde en tilbøjelighed til at tabe luften. Råd til nye dæk og slanger var der ikke. Derfor blev det til et utal af lapper på slangerne. En overgang forsøgtes det med at udskifte dæk og slanger med korkpropper fra ølflasker, men det var for hårdt at køre med.

Jobbet som avisbud kunne godt indbringe en lille ekstra indtægt i form af såkaldte »drikkepenge«, ikke mindst op imod jul. Ane havde indprentet sine børn, at de altid skulle være høflige og dermed fremstå som velopdragne – og det var de vist også. Op imod jul var det noget af en svir at gå med aviser. I mange tilfælde skulle vi gå til køkkendøren og lægge avisen på køkkenbordet. Ofte var husmødrene på det tidspunkt i færd med at bage julens småkager, og avisbudet blev altid budt på en smagsprøve. Og juleaftensdag, når avisen var lagt, og der var ønsket glædelig jul, vankede ofte en god skilling.

Med enkelovens vedtagelse fik Ane børnetilskud til Lilli og Henry, men det var også de to eneste af sine seks børn, hun fik lovformeligt tilskud til.

Ikke blot ønskede Ane, at hendes børn skulle optræde velopdragne og høflige – selv var hun en blid og venlig natur – men hun forlangte også noget af de unge lærlinge i EBM, som kom med tøj, der skulle rettes. I starten var de tilbøjelige til at fare lige igennem køkkenet, men hun fik dem dresseret til ikke blot først at banke på, men også at tørre fødderne på måtten.

Ane sørgede altid for, at visse højtider og børnenes fødselsdage blev fejret, og der var også en lille gave – der var jo ikke til de store, men de havde ligesom hende selv lært at kunne glæde sig over lidt. Det var givet af et godt hjerte.

I god tid før Anes fødselsdag den 14. september undfangede Lilli den idé, at der skulle gøres noget ekstra ud af dagen. Moderen skulle have en ordentlig fødselsdagsgave, og hun tænkte på en kurvestol, der skulle stå på forhøjningen henne

*Nicolai Nørlov (tv)
og Christian
på gaden for at
forsøge at sælge
»Arbejderbladet«.*

ved vinduet i stuen, så moderen i en af de få ledige stunder kunne sidde her og slappe af. Lilli blev projektets administrator, og hun sørgede for, at de drikkepenge, hun og Henry fik, omhyggeligt blev opbevaret i en kasse. Lilli havde indviet Christian i planen, og han sendte 5 kr. til det gode formål. Dagen før fødselsdagen gav Lilli sin moder en omhyggelig formaning. Hun måtte under ingen omstændigheder gå ind i stuen. Sagen var nemlig den, at isenkræmmer J. P. Mikkelsen, hvor stolen skulle købes, havde sit lager af kurvemøbler på forretningens 1. sal ud mod Brogårdsgade, så det var let fra Anes vindue at se, hvad der foregik her. Og derovre var Lilli og Henry så på indkøb. Da stolen var købt, viste det sig, at der

tilmed var penge i overskud, og de skulle naturligvis også bruges. Lilli fandt så på at købe nogle klaser vindruer for resten af pengene, og de blev bundet på stolens ryglæn. Hvem der var mest glad på fødselsdagen, da gaven blev overrakt, er vist svært at sige. Ane var afgjort glad, og det var de to børn også.

Da Lilli blev konfirmeret, var hun klar til at komme ud og prøve på at stå på egne ben. Hun fik plads i huset hos tømmerhandler Ludvig Buemann på Østertorv, der var kommet i kompagni med konsul Dige om Diges Trælasthandel og med årene blev en velhavende mand. Buemann var gift med Frederikke Christensen, som var datter af en rebslager i Vestergade, og hun var vist ikke i sine unge dage som piger var flest på den tid. Det er således fortalt, at hun på sin bryllupsnat blev siddende oppe, så Buemann må da have haft soveværelset for sig selv. Hun fik dog to børn, datteren Ane Katrine og sønnen Jens Dominikus. Det bekom ikke fru Buemann vel, at datteren blev »forført« af en ung københavner, der var medhjælper hos isenkræmmer C. Olsen på torvet. Bryllup måtte der til, og ved at komme ind i en velhavende familie fik svigersønnen, Paludan Sedorff, siden mulighed for at overtage den store isenkramforretning på torvet.

Fru Frederikke Buemann forstod at udnytte de unge piger, hun fik i huset. De kendte ikke meget til fritid. Når det daglige arbejde var overstået, måtte pigerne pænt ind i stuen til fru, som satte dem i sving med at hækle forskellige ting. Da hun som 80-årig døde, fandt man på loftet en dragkiste, som var fyldt med de hæklede ting, som de unge piger havde lavet. Lilli var også blandt dem, som flittigt måtte benytte hæklenålen.

Da Lilli efter konfirmationen således havde fået plads, havde Ane nu kun »æ bette dreng«, Henry, som hun skulle sørge for. Han gik stadig i skole og passede sin lange rute som avisbud, men der var vist ingen problemer dermed. Det begyndte altså at lysne for Ane. Henry blev konfirmeret i 1924,

og Ane havde sørget for at få ham pænt ekviperet – i fint blå tøj, »klipfisk« med butterfly og snørestøvler.

Efter konfirmationen gjaldt det så om at finde en læreplads til Henry, men de hang ikke på træer. Der blev først søgt hos en snedkermester for om muligt at komme i snedkerlære, men pladsen viste sig at være optaget. Det blev så som typograf, og det var Christians ungdomskammerat og kollega, Leonhard Sørensen, der sørgede derfor. Han indfandt sig i hjemmet i Brogårdsgade og fortalte, at de på Schous bogtrykkeri, hvor han arbejdede, skulle have en ny lærling, og at han havde henvendt opmærksomheden på Henry. Der var ikke langt fra ord til handling – pladsen blev søgt, og Henry fik den, og det viste sig sidenhen at være godt for ham.

Livet gik nu sin rolige gang hos Ane i Brogårdsgade 3. Sara fandt en ven i Adolf Christensen, der var kommet til Skive fra Thisted og var blevet kommis i Fælleslageret i Nørregade, der blev drevet af brugsforeningerne. Adolf fik sin daglige gang i Brogårdsgade og befandt sig uden tvivl godt her. Andre kunne også godt lide at besøge Ane, bl. a. Henriksen, der var ekspedient i EBM. Han benyttede ofte lejligheden til et besøg om dagen. Skulle man fra EBM have bud til Ane Sypige, så gik Henriksen da meget gerne. Han var næsten sikker på at få en kop kaffe. Adolf og Henriksen var venner, og det resulterede også i, at Henriksen var med til aftenlig kaffe-komsammen hos Ane. Og man hyggede sig, selv om Ane ikke havde meget at byde på.

Siden kom andre af børnenes venner og veninder til, og Anes dør stod altid åben. Elna havde fået en god ven i Åge Sørensen, der var blikkenslager, og Lilli havde fundet sin Hans (Trul) Christensen, så det tegnede til evig idyl, men det gærede trods alt under overfladen. Landets økonomiske situation var ikke alt for god, og de indgreb, der blev foretaget fra regeringens side, resulterede blot i øget arbejdsløshed.

Christian var jo »emigreret« til Hillerød, og han befandt sig

godt her. Han fandt også her sin senere hustru, Anna, og da de var blevet forlovet, skulle de naturligvis en tur til Skive, så han kunne præsentere Anna for familien. Men det kneb lidt i starten med kommunikationen. Det typiske vestjyske og det lige så typiske nordsjællandske harmonerede ikke så godt sammen. Det kunne ofte knibe lidt med forståelsen, men det lettede hen ad vejen. Det kunne således hænde, når Ane havde sagt noget, at Anna udbrød: »Christian, hvad siger din mor?« Omvendt skete det også, når Anna havde kvidret på sit nordsjællandske, at Ane henvendte sig til Christian og spurgte:

*To konfirmander:
Henry og
Karl Johan (th),
der boede i samme
ejendom.*

»Hvad er det, at Anna siger?« Men de lærte at forstå hinanden, og Ane var glad for sin svigerdatter.

Endnu et af Anes børn, Mary, »emigrerede« til det sjællandske. Hun havde fået plads i huset hos familien Seedorf i Gentofte. Seedorf havde solgt sin store isenkramforretning på torvet i Skive til Ove Harrild, hvor Elna en tid var i huset. Det var i 1925–26, at Mary rejste til Sjælland.

Anes liv havde hidtil ikke været til lange rejser. Det længste, hun havde kørt med tog, var til Højslev og Stoholm – en strækning på 10–20 km. Men nu havde Anna og Christian bebudet, at de ville indgå i den hellige ægtestand, som skulle ske den 26. juni 1926, og selvfølgelig skulle Ane være med her. Det var nok ikke rigtig til at fatte, at hun skulle køre så længe med tog og også sejle så langt som fra Århus til Kalundborg. Ane blev på turen fulgt af Sara, og de kom naturligvis godt frem og også tilbage. Selve brylluppet og de mange nye mennesker, Ane kom til at kende, var naturligvis en meget stor oplevelse for hende.

Mens Ane og Sara var til bryllup i Hillerød, var Elna og Henry alene hjemme. Elna skulle passe sin plads, og Henry var i lære.

Turen til Hillerød til Anna og Christians bryllup var ikke blot Anes første virkelige rejse, men det blev også hendes første ferie – og hun nød den. Ferie havde været et ukendt begreb for hende – livet havde hidtil været optaget af hårdt arbejde fra morgen til sen aften. Fra Hillerød blev det også muligt for Ane at komme en tur til København for at se noget af byen.

På tilbagevejen fra brylluppet i Hillerød gjorde Ane og Sara ophold på Fyn for at besøge Pouls yngste broder, Simon, der var forvalter hos Venstre-høvdingen Madsen-Mygdal, der blev statsminister i 1926, og som havde godset Sandholm på Fyn. Det var aftalt, at Ane og Sara skulle stå af på den nærmeste jernbanestation. Simon havde sørget for, at de blev af-

hentet i en fin landauer med kusk på bukken, så det var standsmæssigt, at de gjorde deres entre på godset. Fra Fyn satte kursen så hjemad – mange oplevelser rigere.

Endnu et af Anes børn »emigrerede« til det sjællandske. Det var Lilli. Hendes forlovede, Hans, havde besluttet at forsøge lykken i det fremmede – han var uddannet elektriker og var blandt de mange, som på den tid måtte friste tilværelsen som arbejdsløs. Det bekom ham ikke vel, og med Venstre-regeringens politik var der ikke udsigt til bedring i beskæftigelsen. Hans rejste derfor i marts 1927 til Canada.

I maj 1927 rejste Lilli så til Hillerød, hvor hun havde fået plads som husassistent hos fru Fobian, der var enke efter en stationsforstander. I sommeren samme år kom Ane derefter på sit andet besøg – og ferie – i Hillerød, og hun befandt sig godt hos Anna og Christian. De tog hende med ud, så hun kunne komme til at opleve noget. Ane kom således med til København, og der er der jo nok at se på. Under sit ophold i Hillerød havde Ane mulighed for at være sammen med tre af sine børn: Lilli, Mary og Christian og så naturligvis hendes eneste svigerdatter. Det betød meget for hende.

I sin tid hos fru Fobian kom Lilli ud for et kedeligt uheld. Under en tur til Kullen i Sverige sammen med frk. Fobian var Lilli så uheldig at glide og få det ene knæ af led. Vendt tilbage til København måtte Lilli en tur på Rigshospitalets skadestue, hvor knæet blev sat på plads igen, men hun fik besked om at opsøge hospitalet i Hillerød. Det viste sig, at der var indre blødninger i knæet og at der var gået en splint af knæskallen, så hun måtte igennem to operationer. Første operation krævede et sygehusophold på 2½ måned, næste gang noget mindre. Men hun har sidenhen haft mén af uheldet.

Ligesom Lilli kom Ane ud for et slemt uheld. Den 1. november 1927 var hun alene hjemme, og da hun manglede tørv til kakkellovnen, måtte hun selv hente dem oppe på det lille loft oven over lejligheden. Adgangen hertil var via en stejl

stige, og da denne ikke havde nogen modhage til at holde den fast, var Ane så uheldig, at stigen gled, og hun styrtede ned med den ene fod under et af trinene. Ane måtte på sygehuset, hvor det viste sig, at hun havde fået knust hælen. Dengang var lægerne jo ikke så dygtige specialister som i dag, så hun måtte igennem 3–4 mislykkede operationer. Til sidst måtte de amputere et stykke af benet, så hun måtte gå med støvle med ekstra høj sål og var også afhængig af en stok. Men Ane tog sin skæbne med godt humør.

Tiden efter det lange sygehusophold med de mange operationer blev svær for Ane. Hun kunne faktisk kun bevæge sig ved hjælp af sin stok, og for hende var det ikke spørgsmålet om *at kunne* klare sig selv og løse de opgaver, der var lagt på hendes skuldre. De barske vilkår, livet havde budt hende, havde kun ét budskab: »Du skal!« For hende var det vigtigt ikke én gang til at blive smidt på fattigvæsenet. Den nedværdigelse skulle ikke overgå hende påny, så hun bed tænderne sammen. Hun kunne stadig bruge en synål og håndtere sin symaskine, så derfor genoptog hun sit arbejde for EBM.

Hjemmet i Brogårdsgade var stadig samlingsstedet ikke blot for børnene og de svigerbørn, der kom til, men også for flere af deres venner.

Elnas Åge var lidt af et håndværksmæssigt geni. Han kunne faktisk lave alt, og da radioen var ved at trænge frem, gik han på et selvbyggerkursus i Arbejdernes Radioklub. Resultatet blev en udmærket radio, som blev stillet op hos Ane, og den havde hun megen glæde af.

Men det var svære tider. Arbejdsløsheden var efter datidens forhold fortsat meget stor, og Venstre-regeringen under Madson-Mygdal skar skånselsløst ned, ikke mindst på de beskedne sociale goder, der var opnået.

Valgudsendelserne i radioen hørte nok til dem, Ane fulgte med særlig stor opmærksomhed, og på valgdagen, når resultaterne ud på aftenen blev læst op, sad hun og noterede dem

omhyggeligt ned. Der var ikke tid til at gå i seng – det var for spændende. Og hun var et stort smil, når der blev meldt god fremgang for hendes parti. Hun fandt, at det kunne give håb om en lysere fremtid for de dårligst stillede.

Anes ældste barn, Christian, var jo blevet gift, og hun havde deltaget i brylluppet i Hillerød. Men der var så småt optræk til andre bryllupper i familien. Sara, Elna og Lilli var forlovede, og efter hævdvunden skik var det pigernes forældre – i dette tilfælde Ane – der skulle stå for brylluppet. Denne forpligtelse ville hun ikke fravige, selv om pengene var små, og hun var blevet stærkt handicappet efter de mange operationer i benet.

*Ane med
Poul Erik.*

Efter at Adolf havde købt Holger Lassens cigarforretning i Frederiksgade besluttede han og Sara godt et halvt års tid senere at gifte sig. De havde fået en lejlighed på Holstebrovej. Brylluppet skulle stå den 8. april 1928. Men for Ane var det lidt af et problem, hvordan hun i den lille lejlighed skulle skaffe plads til bryllupsdeltagerne, hovedsagelig Adolfs familie med hans gamle far, murermesteren fra Thisted. På Saras side deltog kun Henry samt Elna og Åge.

Problemet blev dog klaret. Ved fælles hjælp, også fra det vordende brudepars side, blev soveværelset ryddet, og der kunne så her dækkes op til bispisning af de ca. 14 deltagere.

Brylluppet fandt sted i Skive kirke – bruden var i hvidt og brudgommen i smoking, så finere kunne det vist ikke være.

Elna og Åges bryllup fandt sted den 9. maj 1929 og blev ligeledes holdt hos Ane i Brogårdsgade. De indbudtes antal var vist ikke så stort som ved Sara og Adolfs bryllup, men det blev også afviklet på en pæn og god måde. Elna og Åge flyttede ind i en kvistlejlighed på Nørre Allé, hvor de skabte sig et hyggeligt hjem.

Ane oplevede at se to af sine børnebørn. Anna og Christian lagde for med en søn, Poul Erik, der fødtes den 14. maj 1928, og den 30. november 1930 fik Sara og Adolf en datter, Karen. Ane var glad for begge børn, men glæden blev kortvarig, idet Ane blev alvorligt syg i slutningen af december 1930 og døde i begyndelsen af det nye år.

For Ane var det vigtigt, at hun også efter Pouls død havde en nær kontakt til familien, ikke blot til sine egne søskende og familien i Dommerby, men også til Pouls forældre og søskende. Og der var nok at besøge, idet Poul havde seks søskende og Ane tre samt familien Ramsdal. De nærmest boende var Ramsdal'erne i Dommerby, og mens Poul levede, kom de med mellemrum dertil. Da Ane var opvokset her, fandt hun det ret naturligt, at stedet dér var hendes hjem. Her

lærte Ane også Else fra Sigsgård, der var pige hos Ramsdals, nærmere at kende, og de blev gode venner. Else var således med i kirken, da Lilli blev døbt, og når hun kom til byen, besøgte hun altid Ane. Ofte havde hun noget med fra Line.

Da Christian var dreng, kom han på ferie hos Kristian og Line i Dommerby, og det hændte engang, da Line havde været ved at bage, at hun stak Christian en god skive af det friskbagte brød. Uheldigvis kom Ramsdal ind i køkkenet, da Christian sad og guffede brødet i sig, og det eneste, han sagde var: »Her spiser vi ikke mellem måltiderne«.

Også efter, at Ane havde mistet Poul, kom hun og børnene med jævne mellemrum på besøg i Dommerby. Siden blev gården overtaget af sønnen Christian Ramsdal, der blev gift med Marie Lynggård fra Balling. Vejen til Dommerby og tilbage igen måtte Ane tilbagelægge til fods. Det var en strækning på 5–6 km hver vej.

Når vi fra Viborgvej havde passeret jernbanelinjen for at komme videre ad markvejen, hændte det ofte på sommerdage, at Lines søster, Karen Marie, sad udenfor sit hus ved banelinjen, og selvfølgelig skulle der så snakkes lidt. Da Lilli og Henry var så små, at de ikke kunne klare den lange spadsetur, havde Ane en firehjulet trækvogn til at transportere dem på. I roetiden hændte det forøvrigt ret ofte, at der på vejen lå en roe, som var tabt fra en arbejdsvogn, og den blev samlet op og taget med hjem. Dagen efter stod den på en gang stuvet kålrabi, men det smagte skam også udmærket. Så kunne udgiften til køb af kartofler spares. Tomhændet vendte hun ikke hjem fra Dommerby. Ane skulle absolut altid have blomster, æg og andet.

Sammen med nogle af børnene besøgte Ane også sin tvillingsøster Johanne i Volling, hvis mand var blevet husmand, og det var også et af de traditionelle årlige besøg.

Johanne havde tre børn – sønnen Peder og døtrene Kirstine og Helga. Peder og Christian var nogenlunde jævnaldrende

Anes tvillingsøster Johanne og manden, Jens Chr. Pedersen, samt datteren Kirstine udenfor husmandsstedet i Volling.

og var i deres unge dage ofte sammen. Peder var udlært mekaniker, og da beskæftigelsen i 20'erne var yderst ringe, valgte han at emigrere til Amerika, hvor han efterhånden blev så godt forankret, at han ikke ønskede at vende tilbage for at blive. Sin kone fandt han også derovre – Dagmar, hvis nærmeste familie var dansk-amerikanere.

Ane og de hjemmeværende børn besøgte ligeledes hendes yngste søster, Jakobine, som var gift med vognmand Adamsen i Roslev, samt broderen Niels Peder, der var gårdejer i Toftum. Sidstnævnte ture hørte til de noget længere. Først med tog til Stoholm, hvor Niels Peder holdt ved stationen med en stiv arbejdsvogn med et par brædder til siddepladser. Og så gik det ad dårlige veje til Toftum. Niels Peder var ret sindig i det – hvad han lavede tog sin tid, men det blev gjort. Det hændte engang, at han var taget til læge i Skive for at blive kureret. Efter en forkølelse havde han fået en del slim for brystet. Lægen gav en recept på medicin, der skulle kunne løsne slimmen, og heraf skulle han tage en spiseskefuld nogle gange om

dagen. Men Niels Peder havde ikke tid til at vente på virkningen, så da han havde fået medicinflasken udleveret, satte han den for munden og tømte den for indholdet. Han havde det vist ikke godt bagefter.

Mere besværligt var det at besøge Pouls forældre, som var flyttet til Højslev kirkeby, hvor de boede i et lille hvidkalket, stråttækt hus. Søren og Petrine var efterhånden forbi den arbejdsdygtige alder, men Søren tjente lidt ved at holde nogle gravsteder på den nærliggende kirkegård. Hjemmet var spartansk møbleret – et langt bord og en lang bænk langs vinduerne, nogle få stole og i stuen desuden en spinderok. I soveværelset var ikke stort andet end en dobbeltseng og et klædeskab – mere var der ikke plads til – og det spartanske køkken var vel som køkkener på landet var på den tid.

Turen til Højslev kirkeby var som nævnt lidt besværlig. Den første del af turen var med tog til Højslev station, men fra stationen og til Højslev kirkeby var der vel 7 km, som måtte tilbagelægges til fods. Der var ikke andre muligheder for at komme frem, så ingen lavede vrøvl. Det lå vist ikke til børn dengang! Hjemad gik det på samme måde, og det gjaldt om – så nogenlunde – at ramme tidspunktet for togets afgang fra Højslev station. Der var længe mellem togforbindelserne til Skive.

Ane og børnene blev altid godt modtaget hos Søren og Petrine, og for børnene var det højdepunktet, når de fik lov til at låne Sørens spilledåse. Den havde kun én melodi, nemlig Socialistmarchen, men den blev til gengæld spillet mange gange i dagens løb.

På samme egn boede to af Pouls brødre, Jens og Peter med deres familier, og de blev da også besøgt. De to brødre var meget musikalske – spillede ofte til ballerne på egnen, så Jens' violin, der hang på væggen, blev taget ned, og da Peter havde sin trompet med, genlød huset af musik. Under disse besøg blev der ofte taget en tur til Bruddal Bakker, et meget naturskønt område.

Peter var forøvrigt en rigtig spasmager og kunne godt klare særlige situationer. Det hændte således engang, da han var cyklende til Skive, at han traf sammen med bekendte, og da det skulle fejres, fik han mere under vesten, end tørsten ligefrem betingede. Da han skulle sætte kusen hjemad, ville cyklen ikke, som han ønskede det. Han havde besvær med at komme op på den, og lykkedes det omsider, så blev han »slået af«. Han blev til sidst så irriteret på »bæstet«, at han tog det på nakken og vandrede med det sådan den lange vej hjem.

Hverken Ane eller hendes børn og svigerbørn havde mindste anelse om, at julen 1930 skulle blive hendes sidste. December måned havde været en travl tid med arbejde for EBM, og samtidig skulle juleforberedelserne også klares. Hun følte, at hun nu – til trods for, at økonomien fortsat var stram – havde det godt. Og klage gjorde Ane ikke – hun var tilfreds med tilværelsen, som den formede sig.

Ane lagde ikke skjul på, at hun var tilfreds. Hun havde fået »børnene fra hånden«, som det hedder. Hendes to sønner havde fået en uddannelse som typografer og havde det godt, og det samme kunne siges om pigerne. Sara var på centralen, og Mary og Lilli var beskæftiget ved husligt arbejde. Dertil kom, at tre af børnene – Christian, Sara og Elna – var gifte og havde fået deres eget hjem.

Den sidste i børneflokket, Henry, havde netop det år bestået sin svendep prøve som typograf, og det glædede Ane. Da Henry den søndag, hvor han aflagde svendep prøven, og havde bestået, gik op ad trappen til lejligheden på kvisten, stod Ane parat ude på loftet og var ét stort smil. Hun lykønskede med resultatet af svendep prøven, og hendes lykønskning var ledsaget af en lille gave – de mange penge havde hun jo ikke at disponere over – men gaven var velment. Den bestod af 100 gram Golden Dream shagtabak i en blikæske. Og glade og tilfredse var de begge to.

*Et af de sidste billeder,
der blev taget af Ane.*

Ingen anede som nævnt ved juletid, at Ane stod overfor sit livs afslutning. Da julen var fejret på sædvanlig hyggelig måde, blev Ane syg og måtte holde sengen. Hun havde fået underlivsbetændelse, og da lægerne ikke kendte til de antistoffer, som mange år senere blev kendte, forværredes hendes sygdom. Den læge, der blev benyttet af familien, og som i folkemunde blev kaldt »Dr. Hjælpeløs«, blev tilkaldt et par gange. Da lægen sidste gang – det var omkring nytår – forlod Anes lejlighed, sagde han til de børn, der var hjemme, og som var gået ud på loftet, mens undersøgelsen stod på: »Vi kan endnu nå at slå et slag for fru Poulsen«. Men der blev ikke noget slag at slå. Ane kom på sygehuset, men for sent. Få timer senere afgik hun ved døden. Hun havde ikke haft kræfter til at modstå sygdommen. Hun var reelt slidt op.

Ane døde den 4. januar 1931 – kun 53 år gammel.

Ane havde haft et stort ønske gennem en del år: At det ville lykkes hende at få lagt så meget til side, at hun kunne betale sin egen begravelse. Den nedværdigelse, hun havde været igennem ved efter Pouls død at blive kastet på fattigvæsenet, havde hun ikke glemt. Derfor ønskede hun ikke, at det offentlige skulle træde økonomisk til, for at hun ved sin død kunne blive begravet.

Hun nåede lige sit mål. Ønsket var opfyldt.

Vær Beredt

Træk af KFUM-spejdernes historie i Skive 1922–47

Af Henrik Fibæk Jensen, Skive

Den 29. juli 1907 afsejler motorbåden »Hyacinth« fra havnen i Poole i Sydengland. Målet er den lille ø Brownsea Island, der ligger 3 kilometer fra kysten. Om bord er den 50-årige general Robert Baden-Powell samt en række børn fra London, og de skal sammen tilbringe en uge under meget primitive forhold på den omtalte ø. Øopholdet får vidtrækkende historiske konsekvenser, for disse »verdens første drengespejdere i verdens første spejderpatruljer i verdens første drengespejderlejr« (4.301) kommer til at danne skole for millioner af spejdere over hele verden.

Initiativtageren Baden-Powell (1857–1941) var efter en glørdig militærkarriere med udstationeringer overalt i det verdensomspændende britiske imperium blevet udnævnt til general (landets yngste) som en belønning for sin enestående indsats i boerkrigen i Sydafrika, hvor han med en talmæssig underlegen styrke holdt byen Mafeking trods boernes månedlange belejring. I Mafeking havde Baden-Powell med stor succes anvendt drenge til bl.a. ordonnanstjeneste og udspjdningsopgaver, og ved sin hjemkomst til England begyndte han at spekulere over, om disse positive erfaringer kunne overføres til de stadig mere demoraliserede engelske børn i fredstid. Kunne man – ud fra deisen »Catch the boy

and make the man« – skabe en sund opdragelse for landets ungdom, der både ville gøre den bedre egnet til at overtage samfundet og ... lykkeligere? En sådan opdragelse skulle i givet fald baseres på belærende øvelser i små grupper ude i naturen. Baden-Powell nedfældede sine tanker herom i bogen »Scouting for Boys«, men inden han lagde sidste hånd på værket ville han efterprøve sine teorier i praksis. Derfor Brownsea Island.

De 21 drenge, det forundes at deltage i hans eksperiment, bliver udvalgt således, at de repræsenterer alle sociale lag, for spejderbevægelsen skal bl.a. tjene til at nedbryde klassebarrierer og klassefordomme. Det ugelange lejrophold forløber på den måde, at Baden-Powell om aftenen ved lejrålet fortæller erindringer fra sit begivenhedsrige militærliv, hvorefter spejderne næste dag bruger disse som udgangspunkt for belærende og udviklende øvelser. Disse øvelser gennemføres på den måde, at spejderne bliver inddelt i 4 patruljer (opkaldt efter dyr: »Spoverne«, »Ravnene«, »Ulvene« og »Tyrene«), som herefter konkurrerer indbyrdes. Denne opdeling tillægger Baden-Powell selv afgørende betydning i den rapport, han udarbejder om lejren (9.85):

»Drengene blev inddelt i »Patruljer« paa fem Mand, med den ældste Dreng som Patruljefører. Denne Organisationsform var Hemmeligheden ved vor Succes. Hver Patruljefører fik fuldt Ansvar for sin Patrulje, baade i Lejren og ude i Terrænet. Patruljen var Arbejdsenheden, og hver Patrulje havde sin egen Lejrplads. Drengene var forpligtet til »paa Æresord« at udføre de Ordre, de fik. Ansvarsfølelsen og Rivaliseringsmomentet mellem Patruljerne var saaledes skabt lige fra Starten.«

Som et eksempel på en af øvelserne kan nævnes »Hjortejagten«: Aftenen forud har Baden-Powell indskærpet betydningen af at kunne spore, dagen efter får en af drengene (hjorten!) 20 minutter til at gemme sig i, hvorefter de øvrige drenge skal opspore ham. Alle drengene er bevæbnede med tennis-

bolde: Rammer »hjorten« en af sine forfølgere med bare én af disse, er vedkommende stanget ihjel, mens omvendt »hjorten« skal rammes af 3 tennisbolde for at blive dræbt!

Efter således at have konstateret, at teorierne fungerer i praksis, færdigskriver Baden-Powell »Scouting for Boys«, der udkommer i hæfteform i løbet af 1908. Hæfterne opnår en enestående succes: De bliver simpelthen revet væk fra boghandlervinduerne, for tiden er moden til spejderbevægelsens grundlæggende ideer. Oprindeligt havde Baden-Powell forestillet sig, at hans tanker kunne indarbejdes i de allerede eksisterende drenge-organisationer (hvoraf »Boys Brigade« er den største), men den helt uhørte interesse for »scouting« gør, at man straks fra starten begynder at oprette selvstændige spejderorganisationer, således at der allerede inden året 1908 er omme er ca. 60.000 organiserede spejdere i England! Som en steppebrand breder spejdertanken sig herefter til størstedelen af verden, og Baden-Powell opgiver derfor sin militærkarriere for udelukkende at hellige sig spejderbevægelsen, som han bliver verdensspejderchef for i 1920. Ved hans død i 1941 tælles jordens spejdere i milliontal.

Spejderbevægelsen kommer til Danmark.

Også i Danmark er der grobund for spejderbevægelsens ideer. I 1907 skriver Johannes V. Jensen

»at der gennem hele den civiliserede Verden for Tiden gaar en Bevægelse i Retning mod det Primitive, en vaagnende almindelig Natursans og Sundhedsdyrkelse, der blandt andet bundet i en nødvendig Reaktion mod forrige Aarhundredes uhyre Udvikling af Byen og dens Teknik« (2.96).

Spejderbevægelsen er et af udtrykkene for denne længsel tilbage mod naturen, ja, den er simpelthen »det kultiverede Menneskes Oprør mod at blive ført længere bort fra sine biologiske Forudsætninger – Livet i Guds frie Natur og under den aabne Himmel« (Lembcke, 2.116).

Allerede i 1902 havde arkitekt Holger Tornsoe med det engelske »Boys Brigade« som forbillede oprettet den spejderlignende organisation FDF, *Frivilligt Drenges Forbund*, der arbejdede under mottoerne »Med Gud for Danmarks Ungdom« og »Ret Ryggen og Tal Sandhed«, men spejdertankens egentlige gennembrudsår i Danmark må helt klart sættes til 1910. Det år stiftes nemlig både Det Danske Spejderkorps (de gule spejdere) og KFUM-Spejderne i Danmark (de grønne spejdere).

I november 1909 holder dr. phil. Oscar Hansen et foredrag om den internationale spejderbevægelse på Hellerup Gymnasium. Foredraget gør stor lykke, og inspireret heraf slår nogle af drengene et telt op på rektorens kontor. (De solide 4-tommer søm bliver med stor begejstring hamret i gulvet!) Rektoren, Hans Hartvig-Møller lader sig imidlertid ikke afskrække af den noget særprægede teltrejsning, for året efter stifter han sammen med officer Cay Lembcke *Det Danske Spejderkorps*. Korpsset får en eksplosiv vækst: fra de oprindelige 9 medlemmer, er det i 1936 oppe på 7500 medlemmer.

I nær tilknytning til Indre Mission var den danske afdeling af KFUM, *Kristelig Forening for Unge Mænd*, blevet stiftet i 1878.¹⁾ I 1909 er foreningens generalsekretær, Gunnar Engberg, i London, hvor han ret impulsivt køber et eksemplar af »Scouting for Boys«. Først senere, da han er i Schweiz, begynder han at læse Baden-Powells værk, men da bliver han til gengæld også så begejstret for det, at han lader sin rejsekammerat rejse alene i forvejen til Italien – for »Scouting for Boys«

---

¹⁾ Bevægelsen stammede fra England, hvor den 23-årige kontorist Georg Williams i 1844 stiftede »Young Mens Christian Association«. Den ligegyldighed overfor kristendommen, som han med forfærdelse havde registreret blandt sine jævnaldrende, ville han bekæmpe gennem fællesbøn, bibelstudier og personligt arbejde mand og mand imellem.

»En Spejder skal kunne tilberede sin Mad i det fri over et Baal, han selv har tændt.« Sådan skriver Baden-Powell med prisværdig kortfattetthed (10.151), og lige siden pionerlejren på Brownsea har bål-tænding og madlavning været faste ingredienser på enhver spejderlejr. Den 20–21. oktober 1945 er 2 lokale KFUM-spejderpatruljer på weekendophold ved Staarupgaard, hvor de selvfølgelig også selv forestår madlavningen. »Saa længe som Kartoffler overhovedet har en Skræl«, lyder »Falkene«s egen kommentar til billedet.

kan han simpelthen ikke lægge fra sig! Hjemkommet til Danmark giver Engberg i november 1909 en entusiastisk introduktion til begrebet »scouting« for sine trosfæller, hvilket afføder en ivrig debat om muligheden af at danne et specielt KFUM-spejderkorps.

Allerede året efter bliver tanken ført ud i virkeligheden, idet maskinmester Jens Grane opretter hele 4 KFUM-spejderpatruljer, som skal arbejde efter følgende retningslinjer (6.36.):

»Hovedformaålet med vort Arbejde er, at vore yngre Kammerater og vi selv maa blive dygtige, kristne danske Mænd, der gennem dette at blive til kristne kan blive til den fulde Gavn for vort Fædreland.«

Antallet af KFUM-spejdere vokser støt i de kommende årtier, og i 1935 tæller korpset 6500 medlemmer. Forsøg på sammenslutning med først Det Danske Spejderkorps og derefter FDF mislykkes: i det første tilfælde fordi KFUMerne ikke kan overbevise lederne af Det Danske Spejderkorps om nødvendigheden af at give den kristne forkyndelse en central placering i spejderarbejdet, i det andet tilfælde opnår man nok fuldstændig enighed om et fælles program for en forening, hvorimod man ikke kan enes om et navn til denne påtænkte syntese. De grønne spejdere forbliver derfor grønne – og det er de stadig.

Spejderløftet og spejderloven.

Den kolossale vækst i antallet af spejdere gør, at der opstår et marked for en omfattende spejderlitteratur, idet både førere og menige har behov for en indføring i bevægelsens ideer og disses udførelse i praksis. Baden-Powells »Scouting for Boys« bliver i sin originaludgave ikke særlig kendt i Danmark. Derimod udarbejdes Cay Lembckes »Spejderbogen« (1910) og den kollektivt forfattede »Spejderliv« (1932) begge på baggrund af Baden-Powells omtalte værk, og da disse 2 bøger bliver bibler for hhv. Det Danske Spejderkorps og KFUM-Spejderne i Danmark, skal der her gives en karakteristik af dem.

Alle beundrere af Anders And-bladet kender følgende situation: Onkel Anders har endnu engang rodet sig ud i et håbløst og tilsyneladende uløseligt problem, som hans 3 kvikke nevøer, Rip, Rap og Rup, endnu engang redder ham ud

af med hjælp fra Grønspættebogen. Gang på gang undres man som læser over, at stort set alle tilværelsens problemer kan klares ud fra én bog ... Grønspættebogen!

Også »Spejderbogen« og »Spejderliv« giver instrukser om, hvorledes man skal tackle alverdens problemer, såsom hvordan man kaster med lasso, rejser et telt, tænder ild (uden brug af tændstikker), laver mad, binder knob, sidder rigtig på en stol, laver gymnastik, redder en druknende, giver kunstigt åndedræt, behandler sår, lægger forbindinger, fjerner fremmedlegemer fra øje og svælg, tyder dyrespor, aflæser landkort osv., osv. Bøgerne har helt klart *håndbogskarakter*, idet de giver klar besked om, hvordan en spejder skal klare de talrige opgaver, han i sin dagligdag bliver stillet overfor. De er imidlertid ikke kun praktisk orienterede »Gør-det-selv«-bøger, de forsøger også at give en sammenfattende karakteristisk af spejderbevægelsens struktur og formål, hvormed de tilstræber en *ideologisk legitimering* af hele spejderarbejdet.

Organisatorisk fastholdes det geniale patruljesystem, Baden-Powell lancerede på Brownsea Island, for »Patruljesystemet er ikke én Metode, ved Hjælp af hvilken man kan drive Spejdersport, – det er den eneste Metode« (R. E. Phillips, 5.3). 6–8 spejdere udgør en patrulje, der altså ledes af en lidt ældre ældre spejder, 4–5 patruljer udgør en trop, der ledes af en voksen, hvorefter et vist antal tropper udgør først en gruppe og derefter en division, der selvfølgelig også ledes af voksne. Til sammen udgør alle landets KFUM-divisioner KFUMs spejderkorps.

Aldersmæssigt opdeles drengene på følgende måde: De 9–11 årige optages i ulveflokke, der er en slags forskole til spejderlivet, de 12–16 årige udgør de egentlige spejdere, mens spejdere over 17 år overføres til ridderspejderpatruljer.

Formålet med bevægelsen er at sikre den enkelte en *alsidig* udvikling, så han med tiden kan blive en værdifuld, kristen samfundsstøtte. Lembcke opridser 6 egenskaber, der bør

udvikles gennem spejderarbejdet – styrke, praktisk kunnen, sans for naturen, skærpelse af sanserne, ridderlighed og social kundskab – og for at sikre, at hver enkelt spejder kvalificerer sig over et bredt felt, opbygger man et sindrigt system af prøver og duelighedstegn.

Den håbefulde aspirant må, før han overhovedet findes værdig til at blive spejder og bære reglementeret uniform, først bestå *rekrutprøven* (også kaldet spejderprøven). Denne prøve indeholder 6 opgaver, der kan løses med et minimum af kunnen/viden indenfor de 6 områder, spejderbevægelsen generelt ønsker at fremme. En vordende spejder skal således kunne gå 10 kilometer på godt 2 timer, binde 6 knob, lappe tøj og sy knapper i, have et almindeligt kendskab til institutioner i sin by, kunne spejderloven og kende Dannebrogts historie. Er rekrutprøven vel i hus, kommer det højtidelige øjeblik – tit henlagt til de stemningsfulde lejrball – hvor spejderløftet skal aflægges.

Spejderløftet og den dermed sammenhørende *spejderlov* udgør hovedhjørnestenene i spejderarbejdet, i dem er hele bevægelsens ideologi sammentrængt i kortest mulig form.

»Hellere dø med Ære end Leve med Skam« (8.290). Lembckes ord vidner om, hvor centralt æresbegrebet står i spejderens univers. Når spejderen derfor i løftet lover »paa min Ære« er det langt fra en tilfældig formulering. Nu er han for alvor forpligtet ved alt, hvad der er ham helligt. Tilføjjelsen »efter bedste Evne« er ligeledes valgt, for al spejderidræt har i sidste instans til formål at optræne den enkelte spejders evne til at indfri løftet. Ved løfteafgivelsen viser spejderen med 3 fremstrakte fingre, at han er rede til at overholde løftets tre dele: 1) troskab mod Gud og fædreland (det kristelige og det nationale sammenstilles som egentlig to sider af samme sag), 2) hjælpsomhed mod alle mennesker (den daglige gode gerning er en synlig manifestation af denne hjælpsomhed) og 3) overholdelse af spejderloven.

Spejderløftet:

Jeg lover paa min Ære efter bedste Evne at være tro mod Gud og mit Fædreland,
at være hjælpsom mod alle Mennesker
og at holde Spejderloven

Spejderloven:

1. En Spejder er sand i al sin Tale og Færd
2. En Spejder er tro
3. En Spejder er nyttig og hjælpsom mod alle
4. En Spejder er en god Kammerat
5. En Spejder er ridderlig i al sin Færd
6. En Spejder er god imod Dyr
7. En Spejder er lydlig
8. En Spejder er frejdig
9. En Spejder er sparsommelig og nøjsom
10. En Spejder er ren i Tanke, Ord og Handling

Lovens 10 paragraffer opstiller en række dyder, som enhver spejder forpligter sig til at efterleve. De 2 første paragraffer omtaler et indlysende sandheds- og troskabskrav: hvis man ikke kan stole på en spejders ord, hører alting jo op! De 4 følgende paragraffer er bygget over mundheldet »Hvad er bedst for de andre?« Som gamle dages riddere er nutidens spejdere bestandig optaget af, hvordan de bedst kan hjælpe andre, og denne hjælpsomhed retter sig mod alle (§ 3 og 5), herunder andre spejdere (§ 4) og dyr (§ 6).²⁾ Det lydighedskrav, som

²⁾ At dyrene kommer med i spejderloven skyldes Baden-Powells foragt for jægere, der dræber for fornøjelsens skyld. Selv dræbte han kun, når det var strengt nødvendigt. I det hele taget ligger der en helt moderne økologisk tankegang (respekt for naturen) bag den tidlige spejderbevægelse.

opstilles i § 7, skal primært relateres til højerestående i spejderhierarkiet. Sekundært skal den ubetingede lydighed også omfatte foresatte i andre sammenhænge (forældre, lærere). Ordet »frejdig« i § 8 dækker over en hel livsfilosofi. Enhver spejder ved, at et glad og optimistisk menneske skaber glæde både for sig selv og andre, og derfor smiler og fløjter han sig igennem alle vanskeligheder. (Kig bare på de 6 smilende spejdere på side 72–73!) Da Baden-Powell udformede spejderloven var han stærkt optaget af de idealer, der lå bag Oldtidens Sparta, og derfor kom kravet om nøjsomhed med som den niende paragraf i hans lov. Kun den nøjsomme er – hvor paradoksalt det end kan lyde – fri i egentlig forstand, thi kun han er frigjort fra en pinagtig afhængighed af materielle goder. Spejderen skal derfor forpligte sig til en spartansk levevis, så han både kan klare sig med og være tilfreds med lidt.

»Af alle de Opdragelses-Spørgsmaal, Spejderidrætten beskæftiger sig med, er der intet vigtigere end Drengenes Oplysning om Nødvendigheden af sædelig Afholdenhed« (8.274).

Sådan skriver Lembcke, og givet er det da også, at lovens tiende paragraf om renhed står utroligt centralt i spejderarbejdet. I den periode, drengene er spejdere, kommer de også i puberteten, og fra ledernes side gør man alt for at undgå, at spejderne begynder at onanere. Det omfattende friluftsliv og de mange andre aktiviteter hævdes at trætte legemet på en sund måde. Overalt lurer dog fristelserne på drengene. De advares indtrængende mod at lytte til »svinsk og malproper Tale«, ligesom de bør gå langt uden om »tvivlsomme Billeder i tarvelige Blad- og Cigarhandlervinduer« (10.292). Farligst af alt er langvarige ophold i sengen (10.292): »husk, at naar du er i Seng, saa er det ikke Tid til at fantasere, saa skal Tankerne standse«. Lembcke anbefaler iøvrigt drengene at sove på maven – for at undgå rejsning og hvad deraf følger!³⁾

Spejderløftet (og den dertil knyttede spejderlov) udgør spejdernes moralske kodeks, og det betones derfor kraftigt, at

»en *god Spejder* er en Dreng, som med Stolthed og Glæde har aflagt Løftet, og som hver eneste Minut af Dagen prøver at holde det. Og han kan sin Spejderlov paa Fingrene og ved ogsaa – og det er mere Værd – hvad den betyder. Det har han lært, fordi han lever sit Liv efter den« (10.11).

Den lokale spejderfører Arnold Morsing understreger, at løftet ikke skal opfattes »som en Pisk men som en Støttstav«, idet det afstikker de generelle retningslinjer, der hjælper den enkelte spejder gennem livet. Samtidig er det væsentligt at fastholde, at lovens fordringer er så ideale, at ingen kan leve 100% op til dem – og det er der heller ikke nogen skam i (10.373):

»Spejderloven er ikke Udtryk for, hvordan enhver Spejder *er*, men for, hvordan enhver ægte Spejder gerne *vil blive*. *Spejderloven er ikke Begyndelsen, men den er Maalet.*«

Når spejderløftet er aflagt, påbegyndes arbejdet med at omsætte det i virkelighed. Dagligdagen går først og fremmest med at samle *duelighedstegn*, der kan forøge den enkelte spej-

---

³) I kravet om renhed ligger spejderloven på linje med det traditionelle kristne syn på selvbesmittelse og før-ægteskabelige seksuelle forhold. Ligesom den unge mand forventer, at hans kone (hans kommende børns moder!) skal komme uberørt ind i ægteskabet, kan kvinden omvendt også forlange samme renhed fra hans side. Eller med KFUM-præsten Olfert Ricards ord i »Ungdomsliv« (1905/Kbh. 1915, s. 54–55): »En Hustru, hun er hverken en billig, livsvarig Kokkepige, eller en levende Sparekassebog, eller en uafsættelig Baldronning, endsige en midlertidig Slavinde. Hun er den Ven, som intet holdt tilbage for En, men gav sig selv og alt, og som derfor kun kan gengældes med et Livs Tak og Troskab. At forberede sig til at møde hende og blive hendes Tillid værd, det er en af din Ungdoms vigtigste Opgaver. Den Kvinde, som betror sig til dig og bryder sin Hemmeligheds inderste Segl for dig, hun maa ikke blive skuffet.«

ders evne til både at hjælpe sig selv og andre. I 1930erne kan KFUM-spejderne vælge mellem ikke færre end 36 duelighedstegn (astronommærket, bogbindermærket, zoologmærket, husdyrbrugsmærket, musikermærket m.v.). For at avancere i spejderhierarkiet til først *2. classes* og derefter *1. classes spejder* skal man tage et nærmere defineret antal duelighedstegn. Kravene til og udbuddet af disse forandrer sig selvfølgelig løbende, men konstant fastholdes det overordnede mål: en alsidig udvikling af den enkelte spejders evner således, at han kan klare sig bedre – både som spejder og som kommende samfundsborger. Det sidste aspekt har måske endda vejet tungest for den brede offentlighed (8.12): »Set fra et nationalt Synspunkt er Spejderidrættens Formaal udelukkende det ene at gøre den opvoksende Ungdom til gode Borgere.«⁴⁾

Spejderbevægelsen kommer til Skive.

Heller ikke Skive går ram forbi, hvad angår spejderliv.

Allerede i 1907 beslutter nogle af byens drenge – efter at have set et billede af en signalhornspillende dreng i et et boghandlervindue i Adelgade – sig til at danne en lokal udgave af *Frivilligt Drenge Forbund*. Drengene har dog besvær med at organisere sig, så først da postassistent Charles Sløk og Pastor Dorf i marts 1908 træder til opbygges en egentlig afdeling. På forbundets program står marchøvelser, fodture, gymnastik og musikudøvelse. De mange »sunde« aktiviteter skal ifølge Sløk få drengene »ind under en saadan Paavirkning, at det kunde gavne dem sidenhen, naar Fristelserne kom«.

I forbundets centralt udarbejdede formålsbeskrivelse hed-

4) Fremstillingen af spejderbevægelsens ideologi bygger, som det vil være fremgået, både på Det danske Spejderkorps' og KFUM-spejderens håndbøger. Selvfølgelig er der forskelle mellem de 2 korps (f.eks. i vægtningen af den kristne forkyndelse), men det, der har været afgørende for mig, er at vise *hovedlinjerne* i den tidlige spejderbevægelse. Spejderløftet og spejderloven er fælles for de 2 korps.

der det sammenfattende, at »Maalet for FDF er *Kristi Riges Udbredelse blandt Drengene*«. Dette giver »Skive Social-Demokrat« anledning til at råbe vagt i gevær. »Ildræt maa vel være lige sund, enten den er kristelig eller ej«, skriver bladet med en uantastelig logik, samtidig med at det advarer mod, at idræt, udflugtsture m.v. bliver brugt som en »Lokkedue« for religiøs indoktrinering. Avisen har tillige svært ved at forlige sig med de militaristiske indslag i FDF:

»Hvorfor skal Drengene indøves i Eksercits og Geværgreb? Er det af kristelige Grunde? Det skulde vel ikke være for at oplære dem til at slaa deres kriste Brødre i andre Lande ihjel?«

Fra starten har der således, også lokalt, lydt kritiske røster mod spejderbevægelsens erklærede religiøse og påståede militaristiske islæt. FDFerne fortsætter deres arbejde upåvirket af denne kritik, og forbundet opnår – sikkert også i kraft af de succesrige udlandsture til bl.a. Norge og Sverige – stor tilslutning i 1910erne.

Ihvertfald én FDFer gør socialdemokraternes argumenter åbenbart indtryk på: I 1915 beslutter bankassistent Carl Vilhelm Møller Hansen sig til at træde ud af forbundet for istedet at starte en lokal afdeling af *Det Danske Spejderkorps*.

»Det kan ikke være meningen at paavirke Drengene i nogen politisk eller religiøs Retning, men kun at søge at aabne deres Øjne for Naturen og lære dem at skatte Friluftslivet«,

udtaler han i et interview samme år. Og som sagt så gjort. Naturen bliver det hellige forum for denne bevidst a-religiøse og a-politiske spejdertrop, og i de kommende år ser skibonitterne året rundt de gule spejdere optræde overalt i byen og dens omegn. Undertiden synes de at udfolde sig lige lovlig frit. I de samtidige aviser kan man således læse om, hvordan de vinteren lang kælker ned ad Dr. Louisessej til stor fare for tilfældige forbipasserende, og til sidst går det da også galt: En

forvoven spejder rammer 2 uskyldige tilskuere med sin kælk, og den ene af disse må indlægges med et alvorligt kraniebrud.

Grønnegades grønne spejdere.

Så går det mere fredeligt til, da maler Johannes Jepsen den 11. april 1922 samles med 6 kammerater på adressen Grønnegade 20 for at stifte byens første KFUM-spejdertrop.

Allerede i 1898 havde Skive fået en lokal afdeling af KFUM, der så det som sin opgave at bekæmpe tidens usunde og ukristelige strømninger, således at de unge mænd »frigøres fra det, der forgifter, og fyldes med det, der er sundt og godt« (14/1923:1). KFUMerne vinder et rimeligt fodfæste i Skive, så da Johannes Jepsen, inspireret af byens øvrige spejderorganisationer, er ivrig efter at danne en KFUM-spejdertrop har han i første omgang intet besvær med at skaffe medlemmer. De kristelig sindede unge, som allerede igennem flere år har sat hinanden stævne hos sadelmager Rønn, Nørregade 23, hvor de diskuterer »Meningen med det Hele – at følge Jesus Kristus« (12.24), udgør den »frelste« skare, hvorfra medlemmerne til »Skive 1.ste Trop« hverves.

Troppen får da også en flyvende start. Inden der er gået en måned består alle drengene rekrutprøven, og under overværelse af pastor Nørgaard aflægger de derefter det højtidelige og forpligtende spejderløfte. Den gode præst indrømmer dog bagefter, at han hellere ville have hørt de unge drenge i mose-lovens 10 bud fremfor spejderlovens 10 paragraffer! Pastoren kan imidlertid kun være tilfreds med spejdertroppens erklærede formål, der ligger langt fra Det Danske Spejderkorps' religiøse indifferentisme:

»Vort Formaal er:

Guds Riges Udbredelse blandt Drenge. Gennem K.F.U.M., under kristne Mænds Paavirkning og ved deres Eksempel, søges Drengene i Overensstemmelse med vor Spejderlov og Løfte opdraget til aandelig og Legemlig Sundhed, og til sand kristen Mandighed« (14/1923:1).

25 grønne spejderår i Skive.

Hvordan ovenstående smukke formålsparagraf søges virkelig gjort, og hvordan KFUM-spejdernes første 25 år i Skive i det hele taget forløber, kan man danne sig et overblik over gennem KFUMs 3 jubilæumspublikationer, der udkommer hhv. 1932, 1947 og 1962, »Maanedstidende for K.F.U.M. i Skive«, der udgives fortløbende fra august 1923, samt en snes patruljedagbøger fra især 1930'erne og 1940'erne.⁵⁾ Mens KFUMs jubilæumsskrifter og månedstidende så at sige fortæller troppens historie »set fra toppen« (de skrives af voksne førere), skildres det konkrete spejderliv »set fra bunden« i patruljedagbøgerne (som jo skrives af de menige spejdere). Tilsammen giver de 2 typer kilder et rimeligt dækkende billede af KFUM-troppens historie igennem 25 år.

Det første spørgsmål, der melder sig, er uvægerligt, hvor stor tilslutning KFUMerne opnår i perioden. Troppen må i en længere årrække kæmpe med svigtende medlemstilgang og førermangel. De 2 oprindelige patruljer, »Tigeren« og »Lynet«, har svært ved at formere sig, idet KFUM konstant må ligge i skarp konkurrence med byens øvrige spejderorgani-

---

⁵⁾ Et centralt led i enhver spejderpatruljes arbejde er dens dagbog. Dagbogen, der som regel føres af patruljeføreren, er en fortløbende registrering af, hvad den enkelte patrulje foretager sig. Dagbøgerne bliver jævnligt gennemlæst og kommenteret af troppens fører, der derved skaffer sig et overblik over, hvad der sker i de forskellige patruljer i hans trop. Udover at fungere som dokumentation for patruljens arbejdsindsats overfor højerestående i spejderhierarkiet, fungerer dagbogen også som den enkelte patruljes »hukommelse«. Ved dens hjælp kan ethvert medlem nårsomhelst genopfriske højdepunkterne i netop hans patruljes historie. I dag har patruljedagbøgerne den betydning, at de giver en nutidig læser mulighed for at danne sig et indtryk af, hvad KFUM-spejdere beskæftigede sig med for 40-50 år siden. I en tit frisk og uhøjtidelig form, der er umiddelbart fængende, får man drengenes egne beskrivelser af deres egne oplevelser. Dertil kommer, at de omhyggeligt udarbejdede dagbøger rummer et stort antal fotografier, tegninger, kort over hike-øvelser, avisudklip m.v.

sationer, hvad angår hvervningen af nye medlemmer. »Spejder kom til vore Møder, ellers bliver du aldrig Spejder, du bliver ikke Spejder af at sidde hjemme eller gaa paa Gaden« (14/1923:3), hedder det i oktober 1923, og gang på gang opfordres spejderne til både at møde op til møderne og arbejde aktivt for at skaffe nye kollegaer:

»Agiter for vor Spejderbevægelse blandt dine Kammerater, saa vi maa blive en stor Flok grønne Drengene her i Skive, som vil stille sig under Kristi Korsbanner« (14/1925:8).

Helt ynkelig bliver tonen i 1928, hvor troppen ganske vist også er reduceret så meget, at den kun består af 8 trofaste spejdere:

»Aa, om vi faa Spejdere maa mærke, at vore Kammerater holder af os, selv om vi er Spejdere, aa, om vi maa mærke det fra de ældre og fra vore Forældre, at de vil os det bedste, ønske at vi maa være tro Spejdere, baade over for Jesus og over for Mennesker« (14/1928:11).

I 1930erne lysner det. En støt stigende medlemstilgang gør, at man i 1931 er helt oppe på 6 patruljer – »Ridder-Spejderne«, »Falkene«, »Ørnene«, »Maagerne«, »Lynet« og »Tigere« – og samme år oprettes endvidere en ulveflok. KFUM-troppens 10 års jubilæum i 1932 fejres med en udstilling i den nyindviede bygning på Nordbanevej 19, hvor alle sider af spejdernes arbejde vises, og den markante markedsføring giver straks bonus: Allerede året efter er antallet af grønne spejdere blevet så stort, at troppen deles i 2 troppe på hver 5 patruljer, hvortil skal lægges ulveflokkens samt ridderspejderne. Kulminationen på KFUM-spejdernes succes nåes i 1938, da Skive og Nykøbing Mors afdelingene er blevet så store, at de udskilles af 6. jyske division for istedet fremover at udgøre en selvstændig division: Vestlimfjordsdivisionen. I 1941 er der ikke mindre end 165 grønne spejdere i Skive. Fra de 7 pionerer, der i sin tid startede i Grønnegade 20, til dette store tal er der i sandhed et kæmpespring!

Men hvad laver da disse i begyndelsen få og sidenhen ret så mange KFUM-spejdere, når de er sammen?

Det oftest tilbagevendende punkt i dagbøgerne er *patruljemøderne*. En gang om ugen holder hver patrulje møde, og dets forløb bliver omhyggelig beskrevet i dagbogen (der også indeholder statistikker over hvert enkelt medlems fraværsprocent). På disse møder afsynger man friske spejdersange, ligesom man indøver patruljeråb. »Lynet den er aldrig skør,/men maser frem med godt Humør«, lyder »Lynet«s kampråb, mens uglepatruljen i sit ugleåb selvfølgelig pointerer klogskaben: »U-Hu-Hu-Hue/Vi vil vise og vagsomme være/U-G-L-E/Hold fast ved det!« »Skovduerne« har flere feltråb. »Skovduer, Skovduer kil nu paa/husk at vi skal Maalet naa!«, hedder det i et af disse, mens det i en anden fastslåes, at »Skovduer gi'r aldrig op/men rykker frem i sluttet Trop«. Skovduerne lægger en klar distance til de øvrige patruljer: »Pilen farer med Pilens Hast/Lynet farer med Lynets Hast/Skovduen roligt mod Maalet stryger/De andre Patruljer i Baggrunden ryger.« Således opildnet af manende patruljeråb og -sange kan man bedre koncentrere sig om mødernes egentlige formål.

Som tidligere omtalt skal hver spejder for at blive først 2. klasses og derefter 1. klasses spejder tage en lang række duelighedstegn. På møderne træner man ihærdigt i opøvelsen af de færdigheder, der er nødvendige for at erhverve de eftertragtede tegn: Der bliver således bundet knob, syet, morset, studeret m.v. på livet løs i KFUM-bygningen i 1930erne og 1940erne!

Uanset hvor travlt spejderne iøvrigt har, har de dog altid tid til at spille det populære kimpil (ideen stammer fra Kiplings roman »Kim«). Spejderne får et vist antal minutter til at studere en bakke, der er fyldt med et hav af genstande. Bakken bliver herefter tildækket, og hver spejder skal nu nedskrive hvilke ting, der er på den. Også her udarbejder man eksakte statistikker over hvert medlems »huskeevne«, for spillet har

*»Der er ingenting, der maner/som et Flag, der gaar til Top,/mens det dra-
ger vore Hjerter/og vort Sind mod himlen op.«* Sådan lyder det som
bekendt i Axel Juels flagsang, og flaghejsningen er da også et dagligt til-
bagevendende ritual, når spejderne er på lejre. Dannebrog har form af et
kors, og det peger derfor – ifølge den lokale spejderfører Arnold Morsing –

både hen på det kristelige og det nationale: »Vi kalder vort Flag for Korsbanneret, og Korset skal minde os om, at vi som kristne Spejdere ikke blot skal være tro mod vort Fædreland og mod Spejderløftet, men vi skal være tro imod Gud.« Her viser Skives grønne spejdere deres respekt for Dannebrog, som langsomt glider til tops.

helt oplagt det formål at skærpe iagtagelsesevnen, der er en vigtig forudsætning for næsten al spejderidræt. Normalt afsluttes hvert møde med en andagt, og herefter kan det nok være, at spejderne spæner ned i Krabbesholm skov, hvor de uden videre dikkedarer og uden at tænke på duelighedstegn og spejderløfte leger røvere og soldater!

Tit afholder man også *tropmøder*, hvor alle patruljerne er samlet. På disse stormøder orienteres spejderne om kommende arrangementer (lejre, fester o.lign.).

Nogle gange mødes de forskellige patruljer for at afholde konkurrencer af forskellig art. I april 1938 løber en såkaldt digterkonkurrence af stablen. Et af de poetiske mesterværker begynder således:

»Vi startede fra London med Hiv og Sving og Gummihjul med Kongo som Maal. Vi mødte en Gris, som kom cyklende paa en Symaskine. Den osede, saa vi maatte have Gasmasker paa. Da vi landede i Urskoven, mødte vi en Flok Halenegre med »Per Knot« som Anfører.«

Patruljedagbøgerne er sprængfyldte med manende mundheld og slogans. En stor del af disse, hvoraf der her skal gengives et skøn-
somt udvalg, lovpriser *udholdenhed* og *standhaftighed* som ægte spejderdyder:

Nu spytter vi i Næven og ta'r fat
Aldrig færdig, altid paa Vej
Aldrig kæmpende, undertiden slagne, aldrig modløse
Viljen glødet af Aand, fører os frem mod vort Maal
Uden Kamp ingen Sejr (senere benyttet som
bogtitel af Toldstrup)
At ville, det er Sagen
Tag Sigte paa Maalet og spænd Buen
Næven fast om Roret
Hold Stævnen i Vinden
Hæng i og hold ud
Prøv, prøv og prøv igen, det *skal* lykkes
En Spejder spørger ikke om Vejen er let

Om denne handlingsmættede historie vinder førsteprisen fremgår ikke af dagbøgerne!

Hos de ældre ridderspejdere er tonen mere seriøs. Her har man udover de traditionelle patruljemøder kammeratskabsaftener, instruktionsaftener, bibelsamtaleaftener, diskussionsaftener. Som et eksempel på den sidste type kan fremhæves en aften i september 1938, hvor man diskuterer »Søndagens rette Brug«. Foredragsholderen understreger, at man først og fremmest skal bruge søndagen til at gå i kirke, og derudover skal man udøve barmhjertighedsgerninger, gå ture i naturen m.v. Hertil indvender en menig ridderspejder, at man passende kan vente med at gå i kirke, til man bliver gift – for da at slippe for konens vrøvl derhjemme! På et andet møde diskuterer man de forskellige erhvervs betydning. 4 spejdere får hver 2 minutter til at holde en forsvarstale for hhv. en købmands, en skraldemands, en guldsmeds og et postbuds arbejde. Moralen er, at der ikke er nogle borgere, der er »finere« og mere betydningsfulde end andre!

Udover talrige møder af enhver art kan man i dagbøgerne læse om de mange storstilede fester, hvor spejderne som oftest på Hotel ROYAL underholder forældre og pårørende med sketches, sange o.lign., den årlige »Alverdens Drenges Dag«, hvor man indsamler penge til fattige børn overalt i verden, samt talløse øvelser og lejrophold. Inden jeg går over til en udførlig beskrivelse af disse øvelser og lejre, vil jeg afslutte dette generelle overblik over KFUM-spejdernes første 25 år i Skive med en skildring af deres indsats under besættelsen.

Spejderliv under besættelsen.

Den 9. april 1940 bliver Danmark besat af tyskerne, og det er nærliggende at spørge, om denne besættelse overhovedet får nogen betydning for KFUM-spejdernes virke?

10 dage efter besættelsesdagen holder spejderfører Villy Jakobsen en tale, hvori han omtaler »Tyskernes Indmarch i

Landet, og hvordan en Spejder skal forholde sig i et saadant Tilfælde«. *Hvad*, Villy Jakobsen rent konkret opfordrer sine drenge til at gøre, fremgår ikke af referatet, men hvis de er i tvivl om, hvordan de skal forholde sig til besættelsesmagten, kan de henholde sig til den specielle nytårstale, som borgmester Woldhardt Madsen holder for dem på byens torv den 1. januar 1941:

»Borgmesteren ønskede på Byens og egne Vegne Spejderne et glædeligt Nytaar og henviste til Kongens Opfordring den 9. April 1940, hvori der opfordredes til korrekt og værdig Optræden, det gælder ogsaa i Hjemmet og Skolen.«

Meningen er klar nok: spejderne skal fortsætte deres arbejde, som om intet var hændt, og ved evt. kontakt med tyske soldater skal de optræde »korrekt og værdig«.

Senere synes Woldhardt Madsen at få et skarpere øje for besættelsens betydning. I april 1942 fejrer spejderne deres 20 års jubilæum med en stor og velbesøgt udstilling på »Rosenhøj«, og borgmesteren udtaler følgende i sin åbningstale:

»Danmark har brug for raske unge Mænd, ikke for Gadedrenge. De sørgelige Begivenheder 9. April har paa en Maade gavnet Danmark, thi vi har faaet Øjnene op for, at vi ikke kan komme gennem Tilværelsen ved blot at deltage i Dagliglivets Gøgl og Fjant.«

At netop den tyske besættelse kan betyde en åndelig mobilisering af det danske folk er en opfattelse, der også bliver fremført af KFUMs sekretær Fischer Nielsen ved et divisionsstævne i Roslev i 1941:

»Lad Drengene prøve Kræfter i Spejdersportens Kappestrid, saa de kan staa vel rustet til Livets haarde Dyst. Modet skal hærdes, store Verden har ikke Brug for Tilskuere, alle maa spille med i det store Livsdrama og enten bukke under eller gaa sejrende igennem. Der er ingen Grund til at lade Hænderne synke for Modvind, mørk Fremtid eller besat Land; vi maa ruste os til de kommende Dage.«

Hvordan det engagement, Fischer Nielsen efterlyser, skal ytre sig et besat land, fremgår ikke umiddelbart: Han nøjes med at henvise til spejdernes indbyrdes konkurrencer, som vil styrke dem til »de kommende Dage«. Bag hans tale ligger iøvrigt en ekstrem socialdarwinistisk livsholdning (»det store Livsdrama«, hvor alle kæmper mod alle), som ellers er nazisternes varemærke: »et væsen drikker et andets blod. Den ene dør, den anden æder. Man skal ikke vrøvle om humanitet« (Adolf Hitler). ⁶⁾

På trods af sådanne heroiske taler fortsætter spejderne – dette viser dagbøgerne helt klart – deres arbejde stort set upåvirket af den tyske besættelse. Størst harme vækker det, da tyskerne beslaglægger KFUM-bygningen på Nordbanevej! Ellers mærkes besættelsestiden i små sidebemærkninger i dagbøgerne. Umiddelbart efter den 9. april går man i gang med at træne til beredskabsmærket (så spejderne kan hjælpe civilforsvaret i pressede situationer). Derudover kan man læse om luftværnsøvelser og optræning i brug af gasmasker. I slutningen af krigen ser førerne sig endvidere nødsaget til (grundet »de særlige Forhold, der hersker for Tiden«) at rette en skriftlig forespørgsel til spejdernes forældre om, hvorvidt deres drenge stadigvæk må gå til aftenmøder, når disse begynder klokken 20 og slutter klokken 21,30?

Generelt sker der i årene 1940–45 en markering af den nationale egenart. I en tid, hvor »der er saa meget, der vil svine unge Mænd og Kvinder til« (korpssekretær Schwartz), henvises spejderne gang på gang til Absalon, Grundtvig, Dalgas m.fl. som de store nationale forbilleder. Spejderne begynder ligefrem af afholde »Danmarksaftener«, hvor de dramatiserer glørværdige episoder fra Danmarkshistorien (Dronning Dagsmars død, Uffes kamp mod tyskerne). I maj 1941 danner 55

---

⁶⁾ Udtalt af Hitler i en tale i 1929. Her citeret efter Joachim Fest: »Hitler bd. 1« (Kbh. 1974, s. 195).

»Bæveren«s medlemmer trækker kærren i pinselejren 1944 ved Grønningøre.

Skive-piger en lokal afdeling af KFUK, og ved en »Danmarks-aften« i efteråret 1943 opfører nogle af disse følgende tankevækkende scene:

»Derefter kom der en Pige ind klædt i sort, hun forestillede Dagen som kommer. Mens hun stod der i sit sorte tøj, var der nogle andre Piger, der sang danske Sange, og da de kom til den sidste, kastede hun det sorte og stod da i en rød og hvid Kjole.«

Symbolikken turde være indlysende: Pigen forestiller Danmark, der først er klædt i sorgens mørke farve (dvs. besat af tyskerne), hvorefter hun på næsten dæmonisk vis frigøres til tonerne af danske sange (de rød-hvide farver henviser selvfølgelig til Dannebrog). Episoden giver samtidig associationer til besættelsestidens store alsang-stævner.

Sådan afspejler besættelsesårene sig trods alt i patruljedagbøgerne. Aktivt modstandsarbejde kan man selvsagt ikke forvente af spejdere i alderen 12–17 år.

Det siger sig selv, at befrielsen bliver fejret på behørig vis – også af spejderne. Sank Hans aften 1945 bliver således afholdt på en helt speciel måde: Istedetfor den traditionelle heks med vorte på næsen afbrænder spejderne en udstoppet dukke forestillende Hitler på bålet ved gasværksbeholderen i Skovbrynet!

På landsplan bliver den store korpslejr i Sønderborg i juli 1946 én stor lovsang til det befriede Danmark. Det nationale islæt har aldrig været større end i denne fra en historisk synsvinkel velplacerede lejr, hvor godt 10.000 spejdere deltager. Forud for lejrens åbning er 2 kopier af Guldhornene i stafetløb blevet transporteret landet rundt (2000 spejdere løber 2000 kilometer med dem) for derefter ved en højtidelig ceremoni i lejren at blive overrakt til spejdernes protektor, Kronprins Frederik, af 2 spejdere fra hhv. Sønderjylland og Sydslesvig. Korpsavisen hedder selvsagt »Guldhornene«. Et højdepunkt er ekskursionen til Dybbøl, hvor oberster og præster –

idet de sammenligner heltene fra 1864 med besættelsestidens faldne frihedskæmpere – taler om nødvendigheden af at yde ofte for fædrelandet. (Flere af spejderne går dog glip af disse opbyggelige taler, da de får solstik i den kraftige varme, og derfor må transporteres tilbage til lejren i lastbiler).

Sønderborglejren er noget helt særligt, fordi besættelsesårene endnu står frisk i erindringen. Deltagerne har da også en klar fornemmelse af lejrens storhed og betydning. I en lokal patruljedagbog hedder det således på afrejsedagen:

»Det har helt igennem været en god Lejr, men den havde een Fejl – den varede kun en Uge. Den havde dog været den helt store Oplevelse for os som deltog – sikkert den største Spejderoplevelse, vi nogensinde kommer ud for.«

Sønderborg-lejren er både en national manifestation og en markering udadtil af KFUM-korpsets omfang. Med den slutter en epoke i KFUM-spejdernes historie – både på landsplan og lokalt.

Fra Jørgen Krumpe til Chlyptophack.

Spejderne får for alvor brug for alle de færdigheder, de møj-sommeligt har indlært ved de ugentlige patruljemøder, når de mange *øvelser* løber af stablen. Som oftest konkurrerer KFUM-patruljerne indbyrdes, men undertiden »kæmper« de dog også mod byens øvrige spejdere. At øvelserne er uhyre populære fremgår utvetydigt af dagbøgerne, hvor de er skildret minutiøst og tit i begejstrede vendinger.

Øvelserne, der er arrangeret af enten tropføderen eller patruljeførerne, er udtænkt på den måde, at man for at nå et mål skal løse en række opgaver af vidt forskellig karakter. Disse opgaver har selvfølgelig relation til spejderidrættens mange duelighedstegn. I de forskellige håndbøger pointeres det endvidere kraftigt, at øvelserne bør være arrangeret således,

»at det bliver virkelige Patruljekonkurrencer og ikke maskerede Enkeltmandskonkurrencer, dvs. at Konkurrencen er ordnet saaledes,

at *Opgavernes Løsning kræver en samlet Indsats af hele Patruljen* under en eller anden Form paa et eller anden Trin under Øvelsernes Forløb« (5.42).

Det, der karakteriserer den virkelig dygtige patrulje, er jo netop, at den er »en *Enhed, hvor Drengenes forskellige Færdigheder gør, at Patruljen som Helhed er i stand til at løse alsidige Opgaver*« (5.35).

Gennem de mange øvelser lærer spejderne altså, at en hurtig og effektiv opgaveløsning forudsætter intens samarbejde i den enkelte patrulje. At patruljerne sættes til at dyste indbyrdes er ganske naturligt, da konkurrence-elementet hævdes at »vække de slumrende Genier« (5.42)! Mere prosaisk kan det samme dog også udtrykkes på den måde, at den enkelte spejders ønske om, at netop hans patrulje skal vinde, sætter ham i stand til at yde sit absolut maksimale.

Øvelserne kan antage form af simple opgaveløsninger, hvor spejderne skal tegne et grundrids af Skive Kirke, oprides antallet af offentlige bygninger i Skive, angive politistationens, sygehusets og brandstationens telefonnumre, tegne et kort over Fly landevej og dens sideveje, citere spejderlovens fjerde paragraf, udpege en mærkelig og atypisk genstand i cigarhandler Nielsens udstillingsvindue (et bor!), målen højden på en given flagstang osv., osv. Ivrigt optaget af at samle flest mulige points ved flest mulige besvarelser farer spejderne da byen og omegnen rundt fra melding til melding. Sådanne hikes (vandreture med indlagte opgaver), som der er skildret i snesevis af i dagbøgerne, har til formål dels at optræne spejderne i praktiske færdigheder og dels at udbygge deres viden om lokalsamfundets indretning. Konkurrencen patruljerne imellem er sukkeret, der får den sure medicin (»kedelig« viden om kirker, telefonnumre m.v.) til at glide smertefrit ned!

Tit tager øvelserne dog deres udgangspunkt i *en dramatisk situation*, der appellerer til drengenes fantasi og indlevelses-evne, og de skulle gerne planlægges »saa Naturtro, at hver

eneste Spejder indtil det sidste Minut tror paa, at det er virkeligt« (8.121). Det er således utroligt, hvad der i tidens løb er blevet leget i Skive og især i Krabbesholm skov!

Som et typisk eksempel på en sådan dramatiseret øvelse kan nævnes episoden med »Den blodige Dolk« fra marts 1938. Øvelsen, der endog refereres i de lokale aviser, består i, at en ukendt mandsperson, der underskriver sig med det gruppevækkende tilnavn »Den blodige Dolk«, bortfører en af spejderne. Allerede flere dage i forvejen har han rettet trusler mod spejderne, men delingsfører Arnold Morsing udtaler, at der ikke er noget at være nervøs for: »Det er nok en eller anden, der vil spøge med os, men stakkels ham, naar vi finder ham.« Den 26. marts går det så alligevel galt. Spejderne står opstillet til en af de sædvanlige ture, da en bil kører hen imod dem, smider et papskilt ud af vinduet og forsvinder. Papskiltet, der bærer »Den blodige Dolk«s frygtelige mærke, oplyser, at en spejder er blevet bortført og vil blive dræbt i løbet af et par timer. »Jeg lider gennemborede Hjerter og knuste Pandeskal-ler«, skriver den sataniske bortfører, samtidig med at han opfordrer spejderne til at bestille en ligkiste! I timevis drager 50 spejdere nu byen rundt – følgende »Den blodige Dolk«s instrukser – for dels at befri deres kidnappede kammerat og dels at uskadeliggøre dolken. Omsider opsører de deres bortførte ven, Svend Frandsen, der står bundet i en lade i Brårup. Samtidig finder man liget af »Den blodige Dolk« i åen ved Dukkebroen. Ved nærmere eftersyn viser liget sig dog at være en kludedukke, og frem træder virkelighedens dolk – toldassistent og spejderfører Jensen (den senere modstandsmand Toldstrup) – der har iscenesat hele øvelsen.

Mange af de dramatiserede øvelser er iklædt *en historisk ramme*, der strækker sig lige fra vikingetiden til vore dage. I dette korte vue over verdenshistoriens nedslag i Skive-spej-dernes lege kan vi passende stoppe op ved natten mellem den 12. og 13. oktober 1940. I denne mørke nat udspiller der sig

nemlig »i egnen omkring den gamle stad Skive« en skæbne-svanger kamp. På forunderlig vis er tiden, i drengenes fantasi, skruet 200 år tilbage, og vi skriver 1740. På dette tidspunkt har biskopperne »det store Ord at sige i Landet«, og »udi Resen Sogn« sidder »den store Bisp Jørgen Krumpe, som alle ærede og frygtede«. Al strandingsgods tilfalder ham – dog får de personer, der bringer ham godset, en vis procentdel deraf. Øvelsen går nu ud på, at 4 patruljer – der repræsenterer 4 grupper af Krumpes tilhængere, som kæmper indbyrdes om hans gunst – skal bringe en ladning strandingsgods ved Resen strand til biskoppen. Undervejs lurer »Stimænd og Røvere« på dem! Øvelsen strækker sig over flere timer, og den medfører ekskursioner dybt ind i Salling.

Ellers danner krigen mellem de hvide kolonister og indianerne på den amerikanske prærie i midten af 1800-tallet den foretrukne ramme om drengenes øvelser. Den 4. marts 1939 udspiller der sig f.eks. »en drabelig Kamp« mellem blegansigter og rødhuder på »den store vidtstrakte Braarup Prærie«. De hvide mænd har stjålet indianernes land, og Sorte Ørn indkalder nu alle sine krigere »for at tilføje vore Fjender et dræbende Slag«. Det indskærpes krigerne, at de skal huske at have deres heste sadlet og være iklædt varme moccasiner (= have cyklerne parat og være iført vinterstøvler). Kampen skal – ifølge Den store Aand – være endt klokken halv et om natten, »og da har vi enten taget Hævn eller tabt vor Ret til vore Forfædres gamle Ejendom Prærien«. Sorte Ørn er fuld af tro på sejren: »Inden Solen staar op skal oberst Grey's Skalp hænge ved mit Bælte.« Så let går det dog ikke. Rent faktisk vinder blegansigterne (spillet af ridderspejderne) denne gang i den aldrig afsluttede krig mellem hvide og røde, blegansigter og rødhuder. Efter kampen følges parterne ad »til den fælles Lejrplads, hvor man indtog de medbragte Madpakker med glubende Appetit«.

Tit og ofte går Skive-spejderne på skattejagt og guldgraver-

færd. En skat (der f.eks. kan bestå af en kasse karameller) er nedgravet et eller andet sted, og spejderne skal nu løse en række opgaver for at finde frem til den. Ved pinselejren i Eskjær i 1942 er skattejagten henlagt til Klondyke-tiden (som vi kender fra Chaplins »Guldfeber«):

»Vi har Aaret 1883. Oppe ved den vældige Yokun-River i det snedækkede Alaska er Guldeventyret i fuld Gang. Endeløse Strømme af Eventyrere fra alle Lande søger med eet Slag at blive rige derude i Ødemarkerne med de mange skjulte Guldaarer.«

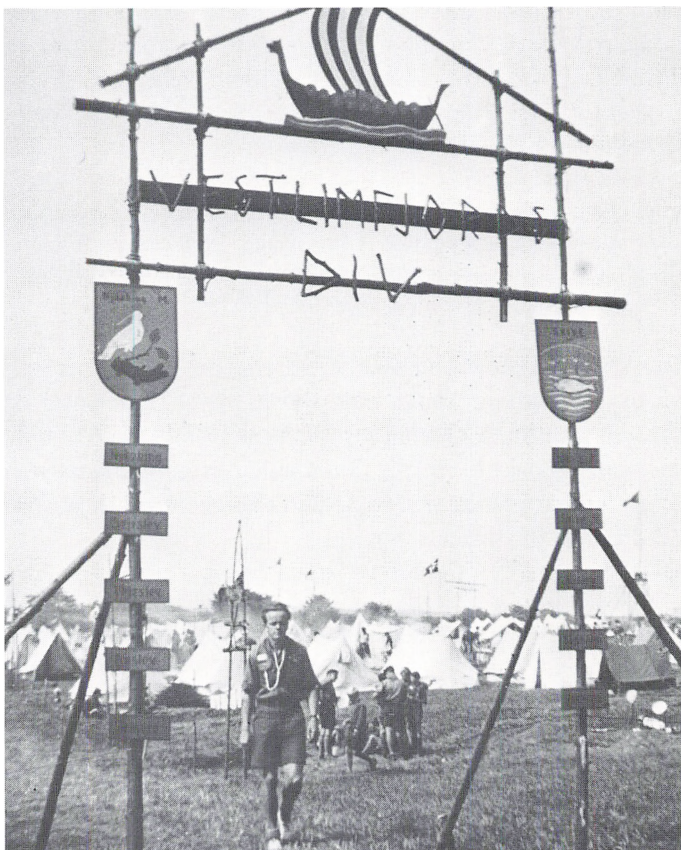
Den fredelige skov ved Eskjær er i drengenes fantasi forvandlet til det ufarbare Alaska med skove, bjerge, lejrpladser og sågar et ulvesvælg! Overalt lurar farerne på de guldtørstende spejdere, og hvis de endelig finder guld bliver farerne næsten endnu større, idet de skal vogte deres kostbare guldstøv, som det fremgår af følgende opslag:

»ADVARSEL: Alle, der betræder dette Guldromraade, der tilhører Sorte Janson, vil uden Varsel blive siet af gode gamle svenske Blykugler, saa Vinden vil kunne suse igennem Jeres gennemhullede Kadvare.
Janson.«

Gang på gang har drengene således brugt fortiden for at gøre nutidens øvelser mere spændende. Undertiden svigter deres historiske sans dog: I en øvelse 21. april 1942 kæmper både rosenkranzere, skovfolk og »Den sorte Pirat« om skatten, skønt disse er adskilt af kontinenter og århundreder!

De øvelser, der udspiller sig i nutiden, er næsten endnu mere fascinerende end de historiske lege. Patruljeførerne og især tropføreren har åbenbart læst aviser og hørt radio, for stridighederne ude i den store verden sniger sig ind i de øvelser, de giver spejderne.

Den 7. november 1936 leger spejderne fra patruljen »Lynet« således »Borgerkrig i Spanien«. Opgaven består i at erobre

Det uhørt store antal spejdere, der deltager i Sønderborg-lejren, gør det ligefrem nødvendigt at opbygge en hel »by«, hvis »gader« får navne, der peget hen på spejderbevægelsens glørværdige historie og idealer: St. Georg Alle, Baden-Powell Boulevard, Mafeking Vej, Georg Williams Vej m.v. Fra Skive deltager ca. 75 grønne spejdere, der – sammen med de øvrige troppe i Vestlimfjordsdivisionen – kommer til at bo ved Arrowe Park Alle. Under den imponerende indgangsportal med det fornemme vikingskib ses Nykøbing Mors' og Skives vartegn (hhv. en fugl og en fisk). Iøvrigt kan oplyses, at Vestlimfjordsdivisionen bliver nummer 4 i lejrens store øvelse, og det er – i betragtning af at der deltager 45 divisioner – faktisk et helt godt resultat!

Madrid. I oktober 1938 er englænderne minsandten ved at indtage udkigstårnet i Krabbesholm skov.

Besættelsesårene giver rig næring til ledernes fantasi. Helt gennemtænkte og logiske er legene dog ikke altid. Søndag den 16. januar 1944 marcherer 1. Skive Trop til Hvidbjerg, og undervejs modtager de følgende besked fra selveste Montgomery:

»Der er i Nat landsat enkelte fjendtlige Faldskærmsagenter i Terrænet omkring Hvidbjerg. Det formodes at 3 Faldskærmsagenter har skjult sig i Plantagen ved Hvidbjerg. Send 20 Mand og forsøg at fange disse.«

Øvelsen forløber på den måde, at 3 spejdere løber ind i plantagen og gemme sig. Troppens øvrige spejdere har herefter til opgave at lokalisere og uskadeliggøre dem. Efter en halv time er 2 af »Faldskærmsagenterne« dræbt, og øvelsen afblæses. Det pudsige ved denne manøvre er, at den egentlig er historisk ukorrekt. Faldskærmsagenter bliver først og fremmest nedkastet af de allierede i tyskbesatte lande, og hvorfor skulle Montgomery give ordrer til uskadeliggørelse af sine egne mænd? Ellers indgår »Bomber, Krigsgasser og Flyvemaskiner« tit i besættelsestidens øvelser.

Efter 2. verdenskrigs ophør tager legene nye former. I en natøvelse i september 1946 står kampen mellem »arabisk Politi og Jødiske Sabotører«. Det er åbenbart de mange stridigheder i forbindelse med jødernes illegale emigration til Palæstina, der spøger i baghovedet.

Afslutningsvis vil jeg henlede opmærksomheden på øvelsen »Kampen om Chlyptophack«, der gennemføres natten mellem den 16. og den 17. oktober 1948:

»Et nyt og frygteligt Stof, som kan blive til ubodelig Skade for Menneskeheden, er blevet opfundet. Dette Stof, der saa vidt det kan oplyses, har faaet Navnet Chlyptophack, er det nu jeres Opgave at uskadeliggøre og bortsprænge. Kampen gaar ud paa, at I sætter jer i Besiddelse af Oplysninger (Points), der kan sætte jer i Stand til at tilintetgøre dette for Civilisationen og Menneskeheden dødsensfarlige Stof.«

I en sådan tilsyneladende harmløs og uskyldig øvelse mærkes de lange skygger, Hiroshima og den derpå følgende atomoprustning har kastet. Det er ikke længere enkelte onde pirater eller indianerhøvdinge, der truer freden, det er »et nyt og frygteligt Stof«, der faktisk kan destuere hele menneskeheden. Opgaven er da klar nok: Ligesom Sct. Georg i sin tid ihjelslog den onde drage, der havde bortført den smukke kongedatter, skal nutidens spejdere sprænge »det forfærdelige Stof i Luften«, således at civilisationes fortsatte eksistens ikke længere er truet. Historien har vist, at det ikke gik helt så let!⁷⁾

Det er påfaldende, at størstedelen af de øvelser, spejderne bliver pålagt, tager deres udgangspunkt i en voldsom konflikt-situation, hvor de enkelte patruljer – i skikkelse af pirater, skovfolk, vikinger, rødhuder, tyskere m.m. – indædt bekriger hinanden.

»Jeg vil driste mig til den Paastand, at alle Drengene er fødte Soldater – at de i hvert Fald til at begynde med er besjælet af de rette krigeriske Instinkter« (2.117).

Sådan skriver Cay Lembcke (medstifteren af både Det Danske Spejderkorps og Danmarks National Socialistiske Arbejder Parti). Om drengenes påståede krigslidenskab er medfødt eller kulturelt betinget skal ikke afgøres her. Jeg vil blot nøjes med at konstatere, at majoriteten af de mange øvelser, KFUM-spejderne i Skive gennemfører i 1930erne og 1940erne, har et tydeligt krigspræg. Dette anser man åbenbart som en nødvendig motivationsskabende forudsætning for at fremme dyder som samarbejdsevne, viden om lokalsamfundet, praktisk sans og skærpet iagttagelsesevne.

---

⁷⁾ Det er betegnende, at øvelser med radioaktive stoffer også indgår i konkurrencerne i den store korpslejr i Sønderborg i 1946 (Jfr. 7.57).

Naturens muntre sønner på sommerlejr i slotsruinens skygger.

»At være Spejder det vil sige at leve sit halve Liv ude i Naturen, ved Havet, ved Søerne og Aaerne og dybt inde i de store Skove i paa Vandring og i Lejr.«

Med disse ord indleder Lembcke sin spejderbog (8.5). Det er betegnende, at spejderbegrebet fra starten sammenknyttes med naturen. Naturen er ikke blot en pittoresk lokalitet, spejderne bevæger sig ud i om søndagen for rekreationens skyld, naturen danner tværtimod rammen om de væsentligste dele af deres aktivitet. Til hverdag må spejderne nøjes med enkelt-dags-vandring, men i skoleårets forskellige ferier kan de tage på lejr. Det bedst planlagte og længstvarende lejrophold er den årlige sommerlejr, der derfor bliver imødeset med stor spænding. Om vinteren og foråret kan man så erindre sig morsomme oplevelser fra det foregående års sommerlejr, mens man glæder sig til den kommende.

Hvad formålet er med disse lejrophold, og hvordan de rent faktisk forløber, kan man bedst danne sig et indtryk af ved at tage udgangspunkt i et konkret lejrophold. Da *Sommerlejren ved Kalø Vig i 1941* er udførligt beskrevet i flere af dagbøgerne – og derfor må formodes at have været speciel vellykket og begivenhedsrig – vil jeg gennemgå denne lejr ved foden af Mols' bjerge fra dag til dag.⁸⁾

Lejropholdet ved Kalø Vig strækker sig fra lørdag den 5. juli til lørdag den 12. juli 1941. I alt 90 spejdere – fordelt på 13 patruljer – deltager, og heraf er 15 fra Roslev, mens resten er fra Skive.

---

8) Til jubilæumsudstillingen på »Rosenhøj« i 1942 laver spejderne da også en tro kopi af Kalø-lejren. Ved samme lejlighed får publikum mulighed for at læse de skildringer af lejropholdet i patruljedagbøgerne, som nærværende fremstilling bygger på.

Allerede inden lejrens åbning har spejderne kunnet forberede sig på den ved at købe sparemærker til 25 øre stykket hos patrulje- eller tropføreren. Når et såkaldt Kalø-hæfte var fyldt med disse sparemærker, var turen – der iøvrigt kostede 17,50 kroner, hvortil skal lægges en række obligatoriske rationeringskort – betalt. Endvidere var der udskrevet en konkurrence: Den, der kunne indsamle mest stof om Kalø slotsruin og nedskrive det, ville få en halv friplads på lejren!

Lørdag den 5. juli går det så endelig løs. De 90 spejdere kører fra Skive i små grupper, således at de første starter klokken 9 om morgenen, de sidste klokken 9 om aftenen. Turen foregår på cykel, og det er selvsagt ikke uden problemer. »Vi startede med højt Humør og en Punktering uden for Højslev«, hedder det i »Falken«s dagbog. Krigstidens dårlige cykeldæk og -slinger gør den over 100 kilometer lange cykeltur til noget af en prøvelse, hvor spejderne ihvertfald får god brug for de cykellapningsøvelser, de har afholdt om vinteren.

I løbet af dagen og natten når spejderne frem til lejren, hvor de bliver modtaget af Niels Lund – »Danmarks og Bilandes flinkeste Skovridder«. Lejren er beliggende i et naturskønt område ud til fjorden med udsigt til Kalø slotsruin. Vel ankommet skal teltene rejses, og dette giver anledning til adskillige problemer: »Falken«s telt vælter f.eks. midt i det hele og må genrejses med stort besvær.

Søndag er den første egentlige lejrday. Alle spejderne er nu samlet. Allerede klokken 6,30 skal kokkene op, klokken 7 vækkes de øvrige spejdere, og tiden indtil flagets hejsning klokken 8 bliver brugt til morgentoilette, gymnastik, rengøring m.v. Spejderfører Villy Jakobsen åbner lejren med et ønske om, »at den maatte være med til at aabne Drengenes Øjne for Jesus Kristus, at han maatte blive Livets Herre«. Klokken 10 er der gudstjeneste i en nærliggende kirke. Til middag serveres bøf og budding. Ellers går resten af dagen med at indrette sig på lejrpladsen, idet hver patrulje markerer sit område med

Naturoplevelser er vigtige for spejderne – og måske især for de lidt ældre og mere modne ridderspejdere. Søndag den 25. september 1938 er 4 sådanne riddere på en ekskursion til Hald sø. Allerede klokken 7 (»uforskammet tidligt«) tager de med toget fra Skive over Viborg til Rindsholm. Her står de af, og på den efterfølgende spadseretur besøger de bl.a. Kellestrup-spejdernes luksuriøse blokhus. Størst indtryk gør den enestående smukke natur omkring Hald sø, hvilket fremgår af Leif Ramsgaards helt poetiske beskrivelse heraf i patruljedagbogen: »Findes der mon nogen skønnere Kirke end Guds frie Natur, nogen prægtigere Kirkehvelving end Guds blaa himmel, – jeg tror det ikke. Vi var alle fire betagede af det smukke Landskab, der laa udbredt for os – Slugten – Skoven – og Søen, hvilken ophøjet Stilhed, kun afbrudt af Fuglenes Kvidren.« Ramsgaard får dog også tid til at tage et snapshot af sine 3 ridder-kolleger: Andreasen, Jensen og Karsten Morsing. Inden hjemturen samme aften påbegyndes fra Viborg banegård når de 4 spejdere både en sejltur på Hald sø og en visit til Hald slotsruin.

f.eks. en indgangsportal, totems og en låge. Spejderne bader flere gange, »selvom man næsten skulle 1 km ud, før der var saa meget Vand, at man kunde svømme« (12.31). Om aftenen bliver Kalø slotsruin besøgt af flere af patruljerne, hvor nogle af de mest ivrige spejdere iøvrigt er ved at sidde fast i ruinens glughuller.

Om *mandagen* og de følgende dage gentages de sædvanlige rutiner: flaghejsning, inspektioner m.v. Om formiddagen begynder man med de såkaldte bibeltimer, hvor sekretær Fischer Nielsen denne dag taler om »at høre Guds ord«. Til middag får spejderne pølser og koldskål. Om eftermiddagen leget og bader de. Der er udsat 2 kobberplader til den patrulje, der har mest orden indenfor sit domæne. Ved lejrbålet om aftenen taler instruktør Palle Zehndorff over mottoet »Altid kæmpende, undertiden slagne, aldrig modløse«, hvorefter der fortælles historier på dialekt (bl.a. om Valde, der sprang). Tonen holdes dog ren, for »platte og smagløse Ting hører ikke hjemme ved et Spejderbaal!« (10.107).

Om *tirsdagen* er det blevet endnu varmere. I en af dagbøgerne tales der om, at der er »varmt som i en Ildovn under Ækvator«. Spejderne bader derfor det meste af dagen – kun afbrudt af formiddagens bibeltimer og middagsmaden, der består af frikadeller.

Klokken 8 om aftenen tager de ud på den store vildmandslejr. I ét døgn skal spejderne klare sig uden moderne hjælpemidler, og der er givet helt klare anvisninger for, hvor lidt de må medbringe:

»Pr. mand: en sovepose, regnfrakke, kniv og badetøj.

Pr. patrulje: en stor gryde vand, reb, kompas, tændstikker, proviant.«

Medbringende deres beskedne grej drager spejderne nu ind i skovene omkring Kalø, hvor de begynder at bygge en bivouak (10.82):

»Ja, *Bivuakering* er et forfærdeligt Ord, der dækker over noget, der nok kunde fortjene et bedre Navn. Det betyder *Lejrsport uden Telt*, og er saaledes en af de mest primitive Former for Lejrsport; men samtidig er det en af de fornøjeligste, en af dem, der faar os til at mærke, at vi har rødt Blod i Aarerne og tilhører Vikingernes stolte Æt.«

Bivuakken yder langtfra tilstrækkelig beskyttelse mod skovens små dyr. »Gid der ikke fandtes Myg, de bed som Lænkehunde«, lyder det irriteret i »Ørnen«s dagbog, og endnu mere dramatisk er tonen i »Skivehus Trop«s dagbog: »Myggene havde nær ædt os alle op lige til Benene.« »Skovduen«s medlemmer, derimod, lider mere under en patruljekammerats »melodiske Snorken«!

Om *onsdagen* fortsættes vildmandslejren. Spejderne steger selv deres medbragte kød på spid. En kløftet gren bliver brugt som en gaffel, en muslingeskal som en ske. Æg spejles på en varm sten. Hen på eftermiddagen bager de snobrød. Ellers går dagen med at indsamle blomster, skaller, træsorter, stenarter og andre ting af botanisk interesse.

Ved aftenstid vender de udmattede tilbage til den »rigtige« og mere komfortable lejr, hvor den fremmødte præst gør stor lykke. Hvad han siger og prædiker om omtales ikke i nogle af dagbøgerne, derimod har spejderne hæftet sig ved hans helt unaturlige størrelse. Flagstangen blegner af misundelse, når den ser ham, hedder det. Hele 3 spejdere skal stå oven på hinanden for at nå op til ham!

Om *torsdagen* spiser spejderne tidligt til middag (medisterpølse og koldskål), fordi de om eftermiddagen skal cykle til Ebeltoft. Undervejs hertil stopper de op ved Femmøller strand, hvor de dryppende af sved kaster sig ud i de forfriskende bølger. Turen til Ebeltoft er en stor succes, bl.a. fordi hver spejder har fået udleveret 50 ører, som han frit kan disponere over. »Den ene Bukselomme var tynget helt ned til Hælen hos os allesammen, for vi havde alle faaet en Sum af 50 Ører at solde for«, hedder det ikke uden humor i »Skovduen«s

»Til at se rigtig skummel ud, skal der 24 muskler i Arbejde, til at smile kun 13. Derfor smil.« Dette fornuftige mundheld synes de 6 Skive-drenge at have skrevet sig bag øret. De er alle spejdere, og derfor er det - jfr. spejderlovens ottende paragraf - ligefrem deres pligt at være smilende! De 6 med-

lemmer af KFUM-spejderpatruljen »Pilen« er fotograferet omkring 1935. Det er i øverste række fra venstre: Kristian Vedel, Kristian Fejerskov og Børge Gommesen. Nederste række: Peer H. Nielsen, Johannes Sørensen og Erik Frandsen.

dagbog. Spejderne beser byens rådhus og de gamle huse. Enkelte tørstige spejdere skulker imidlertid og går på kaffebar, »og det pralede de af Resten af Lejren«. Ved 6-tiden om aftenen kører de tilbage til lejren.

Hele *fredagen* bliver brugt som idrætsdag. Om formiddagen konkurrerer de 12–15 årige i løb, længdespring, højdespring og fri idræt, og efter middagen (pølser og rabarbergrød) konkurrerer spejdere over 15 år i de forskellige discipliner.

Om *lørdagen* skal spejderne hjem. Allerede klokken 6 står de op for at påbegynde den omfattende oprydning, og ved 9-tiden begynder de første spejdere at køre fra lejren. Ligesom ved udrejsen foregår hjemrejsen i smågrupper. På grund af varmen – »brændende Sol med 40 Grader i Skyggen« – kører spejderne næsten nøgne på de åbne landeveje, mens de dog tager deres uniformer på, når de kører gennem byerne. I Randers er de inde for at se byens zoologiske have, og her får et af »Falken«s medlemmer, der kaldes »Smalle« formedelst sin tykkelse, til sine patruljekammeraters usigelig morskab stjålet sin hat af en af abekattene! På hjemturen er de tit inde på gårdene for at få vand og mælk, ligesom de gør et længere hvil i Viborg. Omsider ankommer de første spejdere til Dommerby bakke, og her venter de pænt på de øvrige spejdere, så de i samlet flok kan køre ind i Skive, hvilket sker ved halv syv tiden om aftenen.

Hjemkomsten er beskrevet således i »Ørnen«s dagbog:

»En flok Drengesolbrunede og humørfyldte indtog Byen. Det var nemlig med KFUM, de havde været ude, og under dennes Ledelse kan en Lejr ikke andet blive god

Nemlig
det er de grønne der du'r.«

Kalø-lejren og andre tilsvarende spejderlejre har helt oplagt haft *opdragende* karakter. Man har først og fremmest villet oplære spejderne i *kunsten at klare sig selv*, og derudover har man ønsket at påvirke dem i *patriotisk og kristen retning*.

Alene ønsket om at lære drengene at klare sig selv nødvendiggor lejropholdene (8.73):

»Sagen er naturligvis, at Drengene, der vokser op i et civiliseret Land, aldrig lærer ordentlig at klare sig selv. Alt bliver gjort for dem. Hvis de skal have Vand, drejer de bare paa en Hane. De har ikke en anelse om, hvordan man bærer sig ad med at finde Vand ude i en Ødemark. Deres Mor laver Maden for dem og stopper deres Strømper og lapper deres Klæder. De har altid Huse at leve i og rigtige Senge – – det forekommer aldrig, at de maa lave alle disse Ting selv. Og hvis de ikke kan finde Vej eller ikke véd, hvad Klokken er, spørger de bare en Politibetjent.

Men derfor bliver Drengene, der ikke træner sig selv op til at blive Spejdere, ogsaa saa ynkeligt uselvstændige.«

Kun ved at rive drengene væk fra hjemmenes overbeskyttende arne kan man skabe mandfolk ud af dem, og det er netop »Mænd, Nationen har brug for, og ikke slatne, sølle Fyre, som hverken duer til det ene eller det andet« (8.72). Det første lejrophold kan måske nok være en barsk oplevelse for en grøn (i begge ordets betydninger) spejder, men derefter vil han komme til at elske dem og føle, at han kun i naturen kan udfolde sig helt frit. Lembcke giver følgende sammenfatning af, hvorfor spejderne elsker at ligge i lejr (8.178):

»Det er, fordi enhver af os ønsker at være stærk. Vi ønsker at anvende, hvad vi har lært. Vi ønsker at gøre nye Erfaringer (og vi tror ikke paa, at andre kan gøre dem for os). Det er, fordi vi véd, at der hører noget til at kunne gaa ud under aaben Himmel, rejse sit eget Hus, tænde sin egen Ild og lave sin egen Mad, og til Trods for Storm og Regn indrette det saadan for sig selv og andre, at man befinder sig virkelig vel under disse Forhold. Kun en *Mand* kan gøre dette.

Det er, fordi der ikke eksisterer noget saa vidunderligt som at leve ude i Naturen.

Det er, fordi vi allesammen længes efter et Sted, hvor der er Fred, og hvor vi kan faa Lov til at være os selv.«

Ved at placere lejrene overalt i det danske land skal spejderne tillige optrænes i fædrelandskærlighed. I mange spejderhåndbøger gives udførlige beskrivelser af ture, der skulle fremme

»Celluld er død: Trommen spiller Sørgemarchen.« Således lyder den kryptiske tekst til dette fotografi, der viser »Falken«s medlemmer i Kalo-lejren.

dette mål. I Kalø-lejren bemærker man da også, hvordan spejderne både læser om og opsøger Kalø slotsruin og de gamle huse i Ebeltoft. Oldtidshøje er ligeledes yndede mål på mange spejderture, og således konfronteret med de synlige minder fra Danmarks fortid skal de bringes til at forstå, at »der aander af Menneskeskæbner fra hvert Hjørne af vort Land« (10.344). Indsamlingen af blomster, stenarter m.v. i Kalø skal på tilsvarende vis bibringe spejderne et indtryk af Danmarks herlighed. I sidste instans må enhver historiebevidst spejder stille sig selv spørgsmålet (10.237): »Er du en ægte Dansker eller blot en Vantrivning paa en god Stamme?« Kun hvis spejderen er en ægte dansker, er han nemlig en ægte spejder!

Den religiøse påvirkning, KFUM-spejderne dagligt udsættes for, bliver intensiveret under lejropholdene. »Vi vilde føre de unge ud i Naturen og ind i deres Bibel og søge at kalde Længslen efter Gud og hans Kraft frem i deres Sjæle«, skriver pastor Thorvald Madsen (11.10). Ifølge gængs kristen tankegang vidner den storslåede og hensigtsmæssigt indrettede natur om Guds skaberkraft, og hvor kan man derfor bedre appellere til drengene religiøse instinkt end netop ude i Guds frie natur! At den religiøse dimension har været utrolig væsentlig for mange af spejderne er uomtvistelig. »Nu kører vi lige ind i Himlen«, siger en spejder således, da han entrere en sommerlejr (14/1931:12).

Om lejrenes 3 overordnede mål – oplæring i selvhjælp, styrkelse af fædrelandskærlighed og Gudstro – gælder, at målestokken for, om en lejr har været vellykket, er, hvorvidt spejderne bruger det lærte i den hverdag, der venter dem, når de vender hjem. Dette forhold har Fischer Nielsen præcist sammenfattet i sin vurdering af Kalø-lejrens (og dermed alle lejres) betydning:

»Men om faa Timer er hele dette herlige Eventyrliv forbi, og vi er atter med i Hverdagens graa Hær – men da er det, vi tror, Lejren har givet Drengene saa meget, at de prøver at leve som sande kristne Spejdere.«

Vær beredt og bliv lykkelig.

»Lykken er en Rutebil, der har meget faa Stoppesteder.«

Såvidt Lembcke (8.304). Skønt formuleringen virker patetisk, er den ikke desto mindre et meget godt koncentrat af spejderbevægelsens mål: Gennem det aktive arbejde i sin trop skal hver enkelt spejder så at sige lære lykke-rutebilens stoppesteder at kende!

Spejderbevægelsen er nemlig livskunst. Alle dens mange idrætter har til syvende og sidst kun til hensigt at gøre dens udøvere lykkelige. Denne lykke opnåes paradoksalt nok *ikke* ved først og fremmest at tænke på sig selv. Lykkelig bliver man derimod først, når man bestandig er optaget af at hjælpe andre (14/1932:10):

»Den daglige gode Gerning er Spejderidrættens Hovedhjørnesten. En Spejder kan være aldrig saa dygtig, have aldrig saa mange Duelighedstegn og aldrig saa mange Lejre bag sig – uden dog at være virkelig Spejder. Prøven paa, om han er det, er, at han hver eneste Dag gør en eller anden Ting for at hjælpe eller glæde en anden, stille og roligt, og uden at vække Opmærksomhed med det.«

Netop i kravet om den den daglige gode gerning holdes spejderen fast på virkeligheden, så det ikke går ham som den unge kvinde hos Poul Martin Møller, der ikke kunne bekvemme sig til at gnide sin gamle, gigtsyge moster på ryggen med en klud, fordi hun dels fandt denne beskæftigelse »plump« og dels var »fordybet i Fortællinger om Ridderfruer og Ædlinger, der opofrede deres jordiske Lykke for Guds Riges Skyld«. ⁹⁾ En ægte spejder holder sig ikke for god til nogen form for samaritertjeneste (5.50):

»Hvis den moderne Ridder af de bare Knæ finder, at den nødlidende Pige, han skal hjælpe, er en gammel Dame paa 80 Aar, som bor paa Kvisten og har mistet sit Syn, nuvel – saa er det vist alligevel Umagen værd at være den moderne Ridder.«

⁹⁾ Poul Martin Møller: »Efterladte Skrifter 5.bd« (Kjhb. 1856, s. 5).

Den daglige gode gerning er simpelthen kristendommens næstekærlighedskrav («Du skal elske din næste som dig selv») omsat i tillempet praksis. De mange kundskaber af både teoretisk og praktisk art, som spejderen skal tilegne sig, har alle til formål at optræne lysten og evnen til både at hjælpe sig selv og andre (10.11):

»Spejdernes motto »*Vær Beredt*« skal altid minde dig om til et hvilken-somhelst Tidspunkt at være beredt til at gøre din Pligt og ikke være bange for at trodse en Fare for at kunne hjælpe et andet Menneske.«

Spejderbevægelsens ideologi, som den kommer til udtryk i spejderløftet og spejderloven, er helt uundgåeligt tidsstypisk. F.eks. virker det bornerte sexualsyn og det ubetingede krav om lydighed i dag forældet. Bevægelsens stærke pointering af hjælpsomhed og samarbejde synes derimod at have eviggyldig værdi, og allerede Baden-Powell havde et åbent øje for spejdertankens globale perspektiver. Ved afslutningen af 1. verdenskrig, der havde forfærdet ham p.g.a. dens brutalitet og meningsløse mennesketab, gør han følgende notat (9.110):

»Hvis de kommende Generationer af Borgere i alle Lande havde været Spejdere, vilde de have vænnet sig til at løse alle Konflikter ad fredelig Vej. De vilde tænke mere paa at bevare Freden end paa at vinde Krigen.«

På trods af det krigeriske islæt i f.eks. de mange øvelser (jfr. ovenfor) arbejder spejderbevægelsen idealt set både på at gøre den enkelte spejder til en lykkelig, dygtig samfundsborger og på at sikre verdensfreden!

Da Robert Baden-Powell, efter over 30 års virke for spejdersagen, ligger for døden, forsøger han at sammenfatte sin livsvisdom – eller hvad man nu vil kalde det – i en kort form, der kan tjene som vejledning for spejdere til alle tider. I dette tankevækkende »testamente« (optrykt: 9.172–173) opfordrer han sine drenge til at lære naturen at kende for derved at få øjnene

op for, »hvor meget rigt og skønt og vidunderligt Gud har skabt, for at du kan glæde dig over det«, ligesom han understreger betydningen af en fundamental positiv livsholdning:

»Livet afhænger ikke saa meget af, hvordan man har det, som af, hvordan man ta'r det. Se paa det lyse i Tilværelsen og ikke altid paa det triste.«

Allerstørst betydning tillægger Baden-Powell lykkebegrebet, og det er hans ufravigelige påstand, at lykken er uadskillelig fra den livsform, spejderløftet og -loven foreskriver:

»Jeg tror, at Gud satte os ind i denne Verden, for at vi skulde blive lykkelige og glæde os over Livet. Lykken har intet at gøre med Rigdom eller med en fin Karriere eller med et Liv i Nydelse. (...)

Men den virkelige Maade at blive lykkelig paa, er at gøre andre Mennesker lykkelige. Prøv paa at efterlade denne Verden en lille Smule bedre, end du fandt den. Og naar din sidste Stund en Gang kommer, kan du dø lykkelig i Bevidstheden om, at du i hvert Fald ikke har spildt dit Liv, men *gjort dit bedste*. Jeg siger: *Vær beredt* til at leve lykkelig og til at dø lykkelig – hold altid dit Spejderløfte – ogsaa naar du ikke er Dreng mere – maatte Gud hjælpe dig dertil.

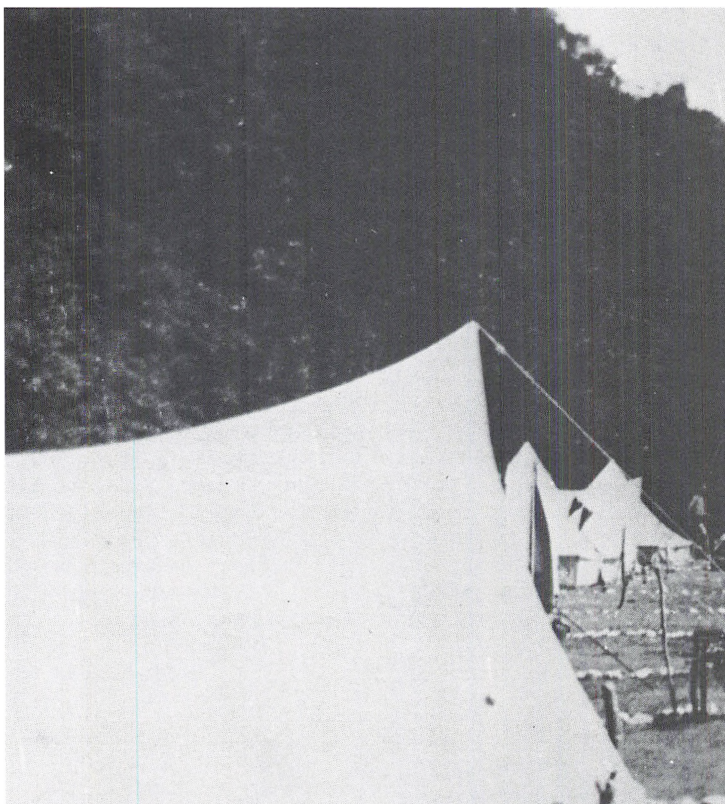
Din Ven

Baden-Powell.«

LITTERATURFORTEGNELSE:

Generelt om spejderbevægelsen:

1. Kirsten & Chr. Borbjerg (udg.): »Vær beredt. Tekster omkring en opdragelse« (Dansklærerforeningen, Kbh. 1977)
2. Henning Eichberg & Ejgil Jespersen: »De grønne bølger. Træk af natur- og friluftslivets historie« (Bavnebakke, Slagelse 1986)
3. L.P. Fabricius: »KFUM Spejdernes Haandbog« (Danske Drenges Forlag, Kbh. 1919)
4. William Hillcourt & Lady Baden-Powell: »Baden-Powell. Manden med de to liv.« (Spektrum, Kbh. 1965)
5. Chr. Holt & Gunnar Ipsen: »Patruljesystemet« (Spejderforlaget KFUM-spejderne i Danmark, 4. udg. 1948 (1. udg. 1927))
6. Gunnar Ipsen: »25 grønne Spejderaar. En beretning om KFUM-Spejderne i Danmark 1910-1935.« (KFUM-Spejdernes Depot A/S, 1935)

Kalø-lejren fotograferet af et medlem fra »Egernet«.

7. Alfred Larsen: »40 år i den grønne bluse. Glimt af KFUM-Spejderliv i Danmark 1910-1950« (Kbh. 1950)
8. Cay Lembcke: »Spejderbogen.« (5. udg. Kbh. 1923 (1. udg. 1910))
9. E.E. Reynolds: »B.P. Bogen om Baden-Powell« (De Unges Forlag, Kbh. 1950)
10. »Spejderliv. Ny dansk Spejderbog.« (KFUM-Spejdernes Depot A/S, Aarhus 1936 (1. udg. 1932). Bogen, der er forfattet af et kollektiv bestående af bl.a. Gunnar Ipsen og L.P.Fabricius, er en stærkt udvidet udgave af L.P.Fabricius' ovennævnte værk)

Specielt om Skives KFUM-spejdere:

11. »KFUM-Spejderne I. Skive Trop 1922–11. april–1932« (Skive 1932)
12. »25 grønne Spejdere i Skive 1922–1947« (Skive 1947)
13. »40 år – skrevet i anledning af de grønne spejdes 40-årsdag i Skive den 11. april 1962« (Skive 1962)
14. »Maanedssblad for KFUM i Skive«: august 1923 og fremefter

Hertil kommer et stort upubliceret materiale bestående af først og fremmest en snes patruljebøger fra 1930'erne og 1940'erne samt 2 båndinterviews med hhv. Arnold Morsing og Villy Jakobsen fra februar 1987.

Der citeres fra den publicerede del af den anvendte litteratur ved angivelse af nummer og sidetal.

»En sund sjæl i et sundt legeme« Idræt på landet 1861-1914

Af Niels Mortensen, Skive

Perioden mellem krigen i 1864 og Første Verdenskrig er en central periode i Danmarkshistorien.

Her blev grundlaget for »det moderne Danmark« skabt. Her opstod de to store folkelige bevægelser, der så afgørende har præget de sidste 100 års historie: den grundtvigianske bondekulturs andelsbevægelse på landet og den socialdemokratiske arbejderbevægelse i de fremvoksende byer. Her dannedes de moderne politiske partier: godsejernes, embedsmændenes og byborgerskabets parti »Højre«, bøndernes »Venstre« og arbejderne Socialdemokrati. Højre og Venstre kæmpede om den politiske magt frem til århundredeskiftet, hvor fronten efter Venstres magtovertagelse i 1901 kom til at gå mellem de to borgerlige partier og det frembrusende Socialdemokrati.

Kampen mellem de forskellige samfundsgrupper og deres partier foregik ikke kun på det politiske og økonomiske plan. I alle lejre var man mere eller mindre bevidste om, at skulle den politiske og økonomiske magt vindes og siden fastholdes, gjaldt det om at præge opdragelsen af børn og unge på såvel det bevidsthedsmæssige som det legemlige plan.

Det var den erkendelse, der kom til udtryk i grundtvigianernes tale om »en sund sjæl i et sundt legeme«. Den bevidsthedsmæssige påvirkning gennem undervisning, foredrag og sang kunne ikke stå alene, mente grundtvigianerne. Kroppen måtte også med: »Den legemlige udvikling har indflydelse på den åndelige kraft. Med legemets friskhed følger gerne en livlig ånd«, skrev en grundtvigianer i Skive Folkeblad (4.9.1884). Gennem den legemlige opdragelse skulle bevidstheden påvirkes og ændres (vækkes!)

Den erkendelse var grundtvigianerne ikke ene om! Derfor blev der også kamp om at få kontrol over den legemlige (fysiske) opdragelse, der foregik i skolerne og i de nye idrætsorganisationer, der blev dannet netop i denne periode, hvor den danske samfundsudvikling blev så afgørende ændret.

Artiklen fortæller om denne »kamp om kroppen«, som den foregik i Salling og Fjends fra 1860erne til Første Verdenskrig.

På landet stod kampen først og fremmest om kontrollen over den altdominerende idrætsorganisation: Skyttebevægelsen.

Skyttebevægelsen 1861–1864.

I en artikel i dagbladet »Fædrelandet« den 19. januar 1861 foreslog kaptajn Valdemar Mønster, at man i Danmark burde oprette skyttesammenslutninger efter engelsk idé, organiseret som frivillige foreninger. Efter Mønsters mening skulle skytteforeningerne først og fremmest være en forskole til hæren. I skytteforeningerne skulle de vordende soldater lære skydning og legemsøvelser, så de var bedre skikkede den dag, de skulle aftjene deres værnepligt. Samtidig skulle skytteforeningerne løse en politisk opgave: De skulle være et led i en national vækkelse. Gennem arbejdet i foreningerne skulle fædrelandskærligheden og forsvarsviljen styrkes.

Kaptajn Mønsters forslag vakte straks interesse, bl.a. hos indenrigsminister Orla Lehmann, der blev så interesseret, at

han i 1863 pålagde statsmagtens lokale repræsentanter, borgmestrene og by- og herredsfogederne, at gå aktivt ind i oprettelsen af skytteforeninger.

I Skive satte borgmester, by- og herredsfoged Ed. Ph. Smidth i august 1863 en annonce i Skive Avis for at indkalde interesserede borgere til et møde om skyttesagen. På mødet nedsattes et udvalg til at lave love for foreningen, men længere nåede man ikke, inden krigen mellem Danmark og Preussen/Østrig-Ungarn i 1864 stoppede arbejdet.

Kun i Hindborg sogn lykkedes det at få oprettet en skytteforening før 1864. Det skete i 1862 eller 1863, men heller ikke den forening overlevede krigen.

Skyttebevægelsen kommer til Skiveegnen 1867-1870.

Med nederlaget i 1864 og tabet af Sønderjylland til Preussen og Østrig-Ungarn fik skyttebevægelsen en ny national opgave: at arbejde for Sønderjyllands tilbagevenden til Danmark. På mange skytteforeningsfaner broderes nu Paludan-Müllers ord: »Sønderjylland genvundet – det er kampens mål«.

I slutningen af 1860erne kom der for alvor gang i oprettelsen af skytteforeninger på Skiveegnen. De første levedygtige foreninger blev oprettet i 1867 eller 1868 i Nautrup-Sæby-Vile og Jebjerg-Lyby. På det foreliggende grundlag kan det ikke afgøres, hvilken af de to foreninger, der er ældst.

Det var to unge grundtvigianske præster og svogre, pastor Kr. Konradsen fra Nautrup-Sæby-Vile og kapellan, senere sognepræst Niels Christian Glud fra Jebjerg-Lyby, der var initiativtagere til oprettelsen af egnens to første skytteforeninger. Svogrene fik stor betydning for skyttebevægelsen. Konradsen forlod ganske vist Salling allerede i 1873, men han fortsatte sit arbejde indenfor skyttebevægelsen og var fra 1892 til sin død i 1903 medlem af De danske Skytteforeningers landsledelse, Overbestyrelsen i København. Glud blev en af skyttesagens ledende mænd i Salling. Han var aktiv i skyttebevægelsen fra

Pastor Niels Kristian Glud (1835–1925), kapellan (1862–1873) og sognepræst (1873–1920) i Jebjerg-Lyby. Fotografiet er taget i Gluds »revolutionære« periode midt i 1880erne.

stiftelsen af Jebjerg Skyttekreds (formentlig i 1868) til sin død i 1925. I mange år var han et fremtrædende medlem af først Viborg Amts Skytteforening og siden Salling Herreders Skytteforening, indtil han i 1915 blev formand for »splittelsesorganisationen« Sallinglands Skytteforening. Konradsen og Glud var Venstremænd som størstedelen af land-skytteforeningernes medlemmer.

På landet var det ofte præster og/eller lærere, der tog initiativ til at oprette skytteforeninger i deres sogne. Mange af initiativtagerne – bl.a. Glud – løsnede aldrig selv et skud. Det var ikke skydelyst, men nationale, politiske, moralske og pædagogiske overvejelser, der fik dem til at gå i gang med skytteforeningsarbejdet.

I Skive kom initiativet fra andre kredse. Skive Skyttekreds blev oprettet i december 1869 af en række handlende og embedsmænd med postmester og kaptajn Niels Christensen i spidsen. Det var sikkert Niels Christensens militære baggrund, der fik ham til at gå ind i arbejdet for »Skytteforeningen for Skive og Omegn«, som foreningen kom til at hedde. Politisk var skytteforeningen i Skive helt domineret af Højre.

I 1869 var der oprettet så mange skytteforeninger i Viborg Amt, at der var basis for at oprette en amtskytteforening. Viborg Amts Skytteforening (VASF) blev stiftet den 20. august 1869. Indtil Salling-skytteforeningernes udskillelse i 1905 var VASF amtsorganisation for alle skytteforeninger i Viborg Amt.

Blandt de 9 skyttekredse, der i 1869 stiftede VASF var Tårup-Kvols-Borris (4. kreds i VASF), Fur (5.), Jebjerg (6.), Nautrup-Sæby-Vile (7.). I året efter stiftelsen tilkom bla. Høm-Brøndum-Hvidbjerg (10.), Skive (11.) og 1870-1871 oprettede skytterne i Vestsalling en kreds i Vejby (12.).

En af den nye amtsforenings vigtigste opgaver var at arrangere en årlig skyttefest med kapskydning og gymnastikopvisning. Den første fest blev afholdt i Viborg den 15. sep-

tember 1871, og den blev brugt til et ideologisk fremstød for den ene af de to politiske opfattelser af skyttesagen, som kæmpede om overtaget indenfor skyttebevægelsen.

Skyttebevægelsens opgaver: Højre.

Lige fra skyttebevægelsens start var der to modstridende opfattelser i debatten om dens opgaver. Den ene blev især fremført af officerer og andre med tilknytning til partiet Højre.

Det var højrefolkernes synspunkter, der prægede talerne ved VASFs skyttefest i 1871. Premierløjtnant Kragh fremlagde officerernes og Højres syn på skyttesagen: Det er *ikke* meningen med skyttesagen, »at alle skytteforeninger skulle møde, når Danmark var i fare og frelse det, hvis hæren ikke kunne stå sig ... Den er at træde hjælpende, forberedende til for hæren, at øve øje og hånd, at udvikle legemets færdighed og derved gøre de unge mennesker bedre skikkede til at indtræde i hæren. Der skyder hver soldat 100 skud, i skytteforeningerne skyder hver 50 skud om året, og at det må kunne mærkes, når de bliver soldater, er en ubestridelig kendsgerning ... Dernæst arbejdes der på at styrke viljen og udvikle kærligheden til fædrelandet i stærk modsætning til dem, der råber på afvæbning og lover til gengæld nedsættelse i skatter. En smuk måde at omsætte fædrelandskærligheden i penge! Nej, vi vil arbejde for den tro, at et land ikke kan gå til grunde, når det ikke selv vil. Vi vil også ved at fortælle de unge om vore forfædres skikke og bedrifter vække kærlighed til fortiden og endelig vil vi drage dem fra kroer og slige forlystelser til en sund sjæl- og legemestyrkende gerning«. (Skive Avis 18.9.1871)

Premierløjtnant Kragh lagde stor vægt på, at der blev afholdt skyttefester for hele amtet, for det gav skyttelederne mulighed for at fremlægge deres opfattelse af, »hvad meningen var med skyttesagen«. Og meningen blev klart udtrykt af en anden taler ved skyttefesten, pastor Schousboe: det gjaldt om at advare mod afrustningstankerne – »de fæle

drømmebilleder ... om afskaffelse af hær og flåde, om ydmyg underkastelse under arvefjenden«. (Sst.)

Hvem var det, der gik og havde den slags drømme om afrustning?

Skyttebevægelsens opgaver: Venstre.

Der var faktisk en hel del, for ikke at sige flertallet af medlemmer af skytteforeningerne, der gik rundt med drømme om – ikke afrustning, men nedlæggelse af den stående hær og afskaffelse af værnepligten til fordel for en folkevæbning.

Det var et synspunkt, der stod stærkt i skyttebevægelsen især i 1870'erne og 1880'erne, hvor de politiske – især de forsvarspolitiske – stridigheder mellem Rigsdagens 2 partier, Højre og Venstre, var særlig hårde.

Folkevæbningstanken blev især fremført af grundtvigianere og andre folk med tilknytning til Venstre. I Skive Folkeblad, der kæmpede for Venstres synspunkter, fremlagde pseudonymet »M« i 2 artikler i september 1884 Venstres syn på skyttebevægelsens opgaver. »M« er grundtvigianer og venstremand, og hans synspunkter er dækkende for den opfattelse, som størstedelen af skyttebevægelsen i Salling har haft på dette tidspunkt.

»M« tager sit udgangspunkt i den opdragende betydning, som skyttebevægelsen har for ungdommen: Skyttesagen »er i mine øjne et meget vigtigt opdragelsesmiddel for ungdommen, når den vel at mærke bliver ledet på rette måde«.

»Der er mange, der tror«, fortsætter »M« i polemik med Højre, »at skyttesagens betydning er den, at den er en slags forskole til hæren. Den har ganske vist også sin betydning i den henseende, idet det jo må være sandsynligt, at den som har fået en god uddannelse i en skytteforening vil slippe lettere gennem øvelserne i militærtjenesten og have større udsigt til at blive en dygtig soldat. Men dette er for mig ikke

det væsentligste. Der er ligeledes mange, som betragter skytteforeningerne som et led i militarismens ånd og derfor ser med uvilje på denne bevægelse ...

Militarisme og fædrelandets forsvar er to vidt forskellige ting, ... og militarismen med sine stående hære er en landeplage, og er alle dage folkelivets, frihedens og fædrelandskærlighedens værste fjende. Her skal jeg kun gentage, hvad Grundtvig har sagt om stående hære: »at man ikke må tro, at nogen eneste stående hær på hele jorden er oprettet til fædrelandets værn. Den er altid oprettet til folkets og frihedens undertrykkelse«.

Skytteforeningerne skal være »led i en bevægelse, der virker netop som militarismens værste fjende. »Ikke stående hære med trældom, men folkevæbning med frihed«. Det må være løsenet. Igennem folkevæbning med de frivillige øvelser som led skabes et fædrelandsforsvar«, skriver »M« i sin polemik med Højres opfattelse af skyttebevægelsens opgave.

Men skyttebevægelsen er også vigtig af andre grunde end de rent forsvarspolitiske. »M« skriver: »Først skal jeg nævne øvelsernes helsebringende indflydelse på den legemlige udvikling, særlig i overgangen til den voksne alder, og hvorledes de bidrager til at fremme legemets sundhed, smidighed, skønhed og styrke dets kraft. Men ved siden heraf må man også lægge mærke til, at den legemlige udvikling har indflydelse på den åndelige kraft. Med legemets friskhed følger gerne en livlig ånd. Der kommer en vis livsfriskhed og bevægelighed også i det åndelige liv. Tanken klares og bliver friskere, kommer ind i et sundt spor og henledes på noget godt«.

Derfor har skyttebevægelsen også betydning for ungdommens moral. Ungdommen vil nemlig gerne samles, fastslår »M«, »og det skal den have lov til. Det ville være unaturligt og urimeligt at forhindre dette. Men det er af overordentlig stor betydning for hele livet, af hvilken art disse sammenkomster er. Har ungdommen ikke lejlighed til at samles om noget godt,

så kan man være sikker på, at den vil samles om noget dårligt«, mener »M«.

Hvad er det så, ungdommen skal samles om i skyttekredsene udover skydetræningen? Grundtvigianeren »M« er ikke i tvivl: »Jeg vil minde om, at det ejendommelige ved menneskelivet, det er ordet. Det er ordet, der skiller os fra andre skabninger ... Der er intet som helst i et menneskes liv, enten det er godt eller ondt, uden at det gror af ord. Som det ord er, vi hører med lyst og altså gerne tager imod, så bliver vort liv«, fastslår »M«.

Derfor gælder det først og fremmest om at samle de unge »om et godt ord«, fortsætter han »og det må derfor have særlig for øje ved skytternes sammenkomster. Her må lyde fornøjelig og god samtale, god sang, oplæsning af gode forfattere og fremfor alt gode foredrag, hvor særlig både vort eget folks og menneskeslægtens historie vil være på sin plads som et uudtømmeligt væld af oplysninger om de forskellige forhold både i den enkeltes og folkeslagenes liv. Går det således til i en skytteforening, så gøres der et godt arbejde, og så vil den åndelige påvirkning virke tilbage på øvelserne, så disse fremmes med mere liv og lyst. Hvor der er kræfter til at lede dette på den rette måde, der kan man være sikker på, at skytteforeningerne for alvor er til velsignelse. Der er de et meget betydningsfuldt led i ungdommens opdragelse og der sås en sæd, der nok skal gro og bære frugt i livet«.

For at sikre, at det sker, er det af afgørende betydning, hvem der har ledelsen i skytteforeningerne. Det er væsentligt, at lederne har den rigtige politiske opfattelse: »Man har sagt, at skyttesagen bør være upolitisk, fordi den ikke har noget at gøre med den almindelige politik. Jo, til visse, det har den. Den er endog i ganske særlig grad en politisk sag, fordi den i ganske særlig grad har indflydelse på samfundsforholdene i vort fædreland og vort folks fremtid. Derfor vil jeg opfordre alle frisindede« (d.v.s. Venstremænd) »til at agte nøje på,

hvem de betror ledelsen af denne sag. Der må ikke vælges Højremænd til bestyrelse for landets skytteforeninger. Det kommer fremfor alt an på ledelsen, om der skal følge velsigelse med sagen. At betro ledelsen til Højremænd vil i de allerfleste tilfælde være at bringe skyttesagen ind i et spor, der er ganske modsat det, jeg her har udviklet. Fremfor alt, jeg gentager det, må skyttesagen ikke benyttes til at fremme eller fremelske militarismens ånd, og det er der stor fare for, når man overlader ledelsen til vore politiske modstandere«, slutter »M« sine artikler i Skive Folkeblad. (4.9. og 8.9.1884)

I premierløjtnant Kraghs tale fra 1871 og i »M«s artikler fra 1884 har vi fået præsenteret de synspunkter og modsætninger, som prægede skyttebevægelsen helt op i dette århundrede. Højre og Venstre kunne nok blive enige om skyttebevægelsens nationale opgave (Sønderjylland vundet – det er kampens mål) og om at styrke kærligheden til fædrelandet. Man kunne også blive enige om skyttebevægelsens moralske opgave: at holde ungdommen borte fra kroerne og knejperne og få den til at bruge tiden på fysisk og åndeligt udviklende aktiviteter.

Det var spørgsmålet om skyttebevægelsernes militære og politiske opgaver, der for alvor delte meningene. Mens Højre ønskede, at skytteforeningerne skulle være en forskole til hæren, hvor de kommende soldater kunne lære våbenbrug, så de var nemmere at gøre til gode soldater, når de trådte ind i hæren, ønskede Venstre at opløse den stående hær og istedet »bevæbne hele folket«. Pastor N. C. Glud fra Jebjerg udtrykte Venstres holdning således: »Vi må have det bragt dertil, at hver mand har sin riffel« (Skive Folkeblad 4.5.1887). Det væbnede folk skulle være klar til at kæmpe mod undertrykkere udefra (d.v.s. Tyskland), men så sandelig også mod indre undertrykkere (d.v.s. Højregeringen under Estrup), mente Venstre. Regeringen skulle ikke have lejlighed til ved hjælp af den stående hær at undertrykke folkets rettigheder, og det

ville bedst kunne forhindres, hvis hele folket var bevæbnet.

Derfor var spørgsmålet om magten i skytteforeningernes ledelse af afgørende betydning for begge parter. Bag mange af diskussionerne i skytteforeningerne lå spørgsmålet om den politiske kontrol med foreningerne. Det gjaldt også i skytteforeningerne om at bekæmpe den politiske modstander og udnytte bevægelsen til fremme af egne politiske mål.

Skyttebevægelsen i 1870'erne.

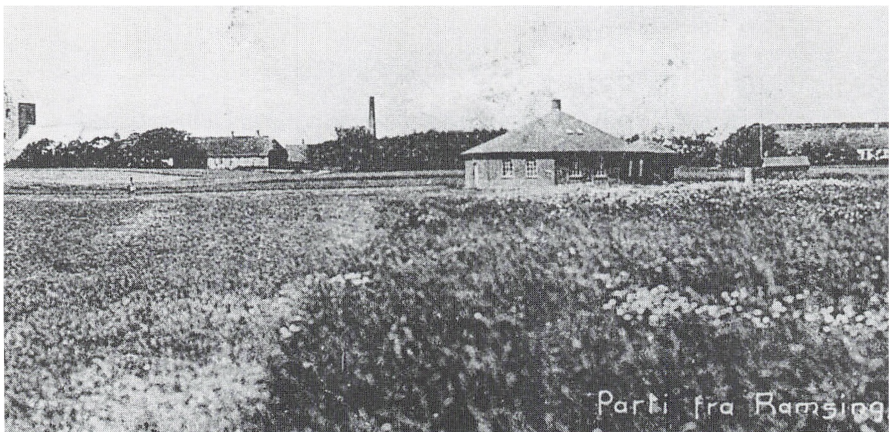
Det gik trægt med oprettelsen af nye skytteforeninger i Viborg amt indtil begyndelsen af 1880'erne. Mange foreninger blev hurtigt opløst igen. De var meget afhængige af de personer, der havde taget initiativ til deres oprettelse. Skytteforeningen i Nautrup-Sæby-Vile overlevede således nok pastor Konradsens flytning i 1873, men allerede 5-6 år efter var den faldet fra hinanden.

Jebjerg og Vejby skyttekredse var Sallings mest stabile. Vejby-kredsen, der samlede skytter fra Vestsalling, kunne føre sin historie tilbage til 1870-71. Jebjerg-kredsen, der også rummede skytter fra de omliggende sogne Oddense-Otting og Grinderslev-Grønning, blev stiftet af den unge kapellan Niels Christian Glud formentlig i 1868.

Mejeriejer Esper Andersen, der blev født 1859 i Lyby, var sammen med Glud ledende i arbejdet i Jebjerg skyttekreds fra midten af 1880'erne til efter århundredeskiftet, men allerede som dreng og ung mand var han tæt på arbejdet i Jebjerg skyttekreds. I Krabbesholm Højskoles Årsskrift 1928 fortalte han om livet i skyttekredsen fra 1868 til 1880, hvor han forlod egnen for at tage på mejeriskole.

Forpagteren Niels Madsen spillede en stor rolle i Jebjerg skyttekreds' barndom. Han var fra Næstild i Oddense sogn, men havde løst sognebånd til Glud i Jebjerg, fortæller Esper Andersen. Madsens »to ældste sønner, Peder og Hans, havde været soldater, og de meldte sig som ledere i skytteforeningen.

Parti fra Ramsing ca. 1908 (postkort). Fra venstre ses kirken, skolen, andelsmejeriets skorsten og i forgrunden det i 1935 nedrevne ottekantede forsamlingshus på den bare mark.

Først foregik skydeøvelserne ved »Ingeborghøj« på heden mellem Bostrup og Næstild. I den første tid kom der af og til om søndagen en officer ridende fra Viborg og ledede øvelserne. Når de var forbi, gik man som regel i flok op til forpagterens gård ... Når man således marcherede til eller fra skydepladsen sang man tit af den tids sange ... for eksempel »Til våben, brødre, tag bøssen fat«, »I vor barndom vi hørte kartovernes brag«, »I alle de riger og lande«.

På forpagterens gård foregik gymnastikken. Redskaberne var kun få, en træhest og et par springstøtter, og det hele foregik i det fri på græsmarken.

Men dette forhold varede kun få år. Så rejste forpagteren og hans sønner fra egnen, og skydeøvelserne måtte foregå andre steder ...

Gymnastikken blev i Jebjerg by og holdtes på grønningen uden for skolen lige til forsamlingshuset blev bygget. Den lededes af forskellige, oftest af folk, som havde været i kongens »tjeneste«.

Et højdepunkt i skytteforeningsarbejdet var skyttefesterne, hvor skytterne mødtes for at vise resultaterne af årets arbejde. Ved festerne holdt skytterne kapskydning om præmier, ofte

genstande, lavet og skænket af sognets piger. Deltog der skytter fra flere kredse, blev der også holdt kapskydning om kredspræmier.

Skyttefesterne i 1870'erne var stadig en blanding af elementer fra den gamle bondekultur («legene») og fra den nye grundtvigianske bondekultur (talerne og sangene). Om disse tidlige skyttefester fortæller Esper Andersen:

En søndag i 1871 var der »fest hos forpagteren: det var skytterne fra Vestsalling, der var på besøg. Som skik var, blev der holdt taler bl.a. af Glud og sunget meget. Derefter gymnastik og så leg ... Alle legede med liv og lyst og med en enestående friskhed. Vi »vævede vadmek«, »gik over sø og land« og legede meget andet. Flere gange, da vi om aftenen var på hjemvejen, standsede vi og legede videre, også før vi skiltes tilsidst ved vejen mod Lyby. Der stod så midt på vejen en flok unge og sang og legede i den stille sommeraften ...

Hvert år holdtes i de fleste kredse en præmieskydning med opvisning af lidt gymnastik. Undertiden slog alle Sallings kredse sig sammen til en præmieskydning, også med gymnastik ...

Foruden disse mindre, hjemlige præmieskydninger var der omtrent årligt en stor amtsskyttefest på banerne ved Viborg med gymnastik på store åbne estrader. Det var naturligvis en stor begivenhed at være med til en sådan fest.

Hjemme i kredsene holdt vi hvert år et skyttebal. Det blev afholdt hos de forskellige gårdmænd, som havde plads og vilje til for en ringe betaling at låne hus til os. Til disse baller var der gerne med nogle af de ældre i sognet, der stod som passive medlemmer af foreningen. Disse baller var altid virkelige fester. Naturligvis var dansen den overvejende del, men undertiden indstillede man dansen for at synge nogle sange og lege sanglege«. (Krabbesholm Højskoles årsskrift 1928, s. 57-60). Disse »legestuer« i bondehjemmene blev slået ihjel ved forsamlingshusenes fremkomst, fortæller Esper Ander-

sen. Den gamle bondekulturs »lege« gik af mode og de ældre deltagere satte ikke længere deres præg på festerne. »Lege-stuerne« blev forandret til baller for de unge i de nye forsamlingshuse. »En ny tid var ved at bryde frem«. (Sst)

Helt op i 1890erne bevaredes dog nogle af de gamle traditioner i Jebjerg skyttekreds. Om kredsens præmieskydning i 1892 fortæller referatet i Skive Folkeblad, at »som sædvanlig ... mødte pigerne på skydepladsen og beværtede skytterne med mad og drikke. Efter endt skydning marcheredes der til skovs; her uddeltes præmierne. Pigerne opvartede med kaffe, og til slut fik alle sig en rask svingom – alt under skovens grønne tag«! (3.8.1892).

Den danske gymnastik.

Fra o. 1880 skete der forskellige ting, der for alvor satte gang i dannelsen af nye skyttekredse. Antallet af kredse i VASF voksede fra 10 i 1880 til 72 i 1900 og medlemstallet steg i samme periode fra 250 til 1560.

Det var først og fremmest indførelsen af gymnastik, der øgede tilgangen til skyttebevægelsen, og dermed skabte basis for oprettelse af stadig flere skyttekredse.

Den gymnastik, der dyrkedes i skyttekredsene i 1870erne og langt op i 1880erne, var den danske militærgymnastik, der var udviklet i tilknytning til de behov, som den militære uddannelse af de værnepligtige rejste. Gymnastikken bestod af forberedende øvelser (behændighedsøvelser), veltigering (spring over hesten) med og uden tilløb og længde- og højdespring. Hovedvægten lå på den kraftbetonede redskabsgymnastik.

Til at begynde med var ledelsen af De danske Skytteforeninger, der var domineret af Højre og officerer, ganske vist modstandere af, at der skulle gøres gymnastik i skytteforeningerne. Bag mange skytters ønske om at gøre gymnastik lå nemlig også tanker om at indføre eksercits i skyttefor-

eningerne. At tillade dette ville jo være at lukke op for Venstres planer om at gøre skyttebevægelsen til et led i folkevæbningen!

Der blev indført eksercits i nogle skytteforeninger alligevel, selvom interessen ikke var så stor, som nogle venstremænd nok havde håbet. På Skiveegnen kendes kun et eksempel på, at der har været dyrket eksercits i en skyttekreds, nemlig i Højslev skyttekreds (stiftet 1880), hvor skytterne »marscherede og exercerede hver dag« (Skive Folkeblad 7.6.1905) i kredsens første leveår.

I løbet af 1870erne skiftede skytteforeningernes landsledelse holdning til gymnastikken, der nu fik en central placering i arbejdet i skyttekredsene.

I Viborg amt blev der dyrket gymnastik fra slutningen af 1860erne. Ved VASFs første præmieskydning i september 1871 blev der vist gymnastik og uddelt præmier til 2 delingsførere, bl.a. J. Christensen fra Tårup-Kvols, der fik 1. præmie.

Oprindeligt dyrkedes gymnastikken kun om sommeren mellem skydeøvelserne f.eks. på en mark eller på skolens grønning, som Esper Andersen nævnte. Der var stor interesse for også at dyrke gymnastik om vinteren, bl.a. for at bevare kontinuiteten i arbejdet i skyttekredsene. Men det var et problem især på landet at finde steder, hvor det kunne lade sig gøre. De mange små landsbyskoler havde ikke gymnastiksale, så man var henvist til at bruge lader og udhuse. I Højslev skyttekreds gjorde men i kredsens første år gymnastik i gymnastiklærerens dagligstue, indtil han fik ryddet sit udhus!

Forsamlingshusene.

I 1880erne forbedredes mulighederne for at dyrke gymnastik om vinteren afgørende. Også på Skiveegnen gik man i gang med at opføre forsamlingshuse. Det skete netop på de steder, hvor grundtvigianismen og skyttebevægelsen havde slået rødder i 1860erne og 1870erne. 1879 opførtes egnens første for-

samlingshus i Ramsing. I 1881 fik Nørresalling sit forsamlingshus i Jebjerg på pastor Gluds initiativ og i 1883 opførtes et forsamlingshus for Nordfjends i Ørum. De var store forsamlingshuse, tænkt som samlingssted for en hel egn. Sogneforsamlingshusene hører 1890'erne til.

Inspirationen til at opføre forsamlingshuse kom især fra det grundtvigianske miljø i Galtrup på Mors. Forsamlingshusene i Ramsing og Ørum var ovenikøbet efterligninger af det ottekantede forsamlingshus i Galtrup. Det økonomiske grundlag for husene var aktier, tegnet blandt området's beboere. Husene var meget spartanske: Om forsamlingshuset i Ramsing fortæller Torolf Kristensen, at det anvendte mur- og tømmerværk var meget klejnt, og taget var tækket med tagpap, der ikke altid kunne holde vandet ude. Indvendig havde man også sparet, hvor man kunne: »Sæderne var smalle bænke eller skamler uden rygstød. På væggen mod vest, hvor en mindre dør dannede reserveudgang, var der over denne anbragt et par Dannebrog'sflag og det danske våbenskjold. Denne dekoration dannede baggrund for talerstolen. Ellers bestod udsmykningen i tre vandrette farvestreger, som, i skulderhøjde omtrent, var trukne salen rundt, buende op over de rundbuede vinduer. Stregerne var i rødt, gult og blå, sammen med væggen hvidt skulle de vel symbolisere det skandinaviske sprog- og åndsfællesskab«. (Skive Folkeblad 1.3.1935).

Trods de meget beskedne forhold fik forsamlingshusene kolossal betydning for det folkelige liv i sognene. Derfor kaldte en modstander af grundtvigianismen da også forsamlingshuset i Ramsing for »disse hersens grundtvigianeres forbedringshus«, beretter Torolf Kristensen. At denne karakteristik ikke var helt forkert, viser en avisartikel fra midten af 1880'erne: Forsamlingshusene slog nemlig bondeungdommens traditionelle fritidsliv i stykker. Hidtil havde de unge, der gerne ville more sig lidt på deres fridage, været henvist til tilbringe dem »»i kroen«, hvor der drikkes, bandes, spilles kort

og kegler, også de søgnedage, eller til »legestue«, hvoraf der afholdes et urimeligt stort antal, hvor enhver, der har 25 øre, kan komme løbende lige fra landevejen og være med«, skriver en indsender til Viborg Stiftstidende (citeret fra Skive Avis 24.3.1884). Men med forsamlingshusenes fremkomst er der sket en ændring af de unges forlystelser i Salling, Ørum og Sparkjær, fortæller indsenderen. »De unge kommer der sammen i forsamlingshuset eller i lejet lokale, hvor muntre lege, sang, oplæsning og sømmelig dans afvexle. Der er dannet en forening, som tillige udlåner bøger og blade i hjemmet efter at de har været fremlagt i lokalet. Karlene indøves i skydning og legemsøvelser, undertiden gives en dramatisk underholdning. Om sommeren foretages en skovtur eller udflugt«. Og sidst, men ikke mindst: Ved møderne serveres »kaffe, chokolade, hvedebrød og hvidt øl«. Til denne beretning om det nye ungdomsliv på landet, som givet har glædet en pastor Glud, tilføjer en referent af Ørum skyttekreds skyttefest i 1889: »... der er vist ingen af de ca. 80 medlemmer, som kredsen tæller, uden at de i alle måder er godt fornøjede, ligesom pengeforbruget er forholdsvis lille i sammenligning med fortidens baller og legestuer, der er helt forsvundne her på egnen« (Skive Folkeblad 4.11.1889).

Skyttebevægelsen tog straks de nye forsamlingshuse i brug. Arbejdet i skyttekredsene faldt nu sådan, at man fra maj til oktober dyrkede skydning og fra november til maj gymnastik i forsamlingshuset. Ved festlige lejligheder i forbindelse med kredsens årlige præmieskydning, der sluttede skydesæsonen, og ved gymnastikfremvisningen i det sene forår, var forsamlingshusene også i brug. Forsamlingshuset i Ramsing stillede ovenikøbet huset gratis til rådighed til skytte- og gymnastikfester, hvis bare dansen i forsamlingshuset sluttede inden kl. 24!

Til skytte- og gymnastikfest i Ramsing 1880.

Skytteforeningerne i Salling var ikke sene til at tage imod for-

samlingshusets tilbud. Allerede knapt et år efter indvielsen af Ramsing Forsamlingshus afholdtes den første skytte- og gymnastikfest i huset. Den 12. oktober 1880 mødtes de på dette tidspunkt to eneste skyttekredse i Salling, Vejby og Jebjerg, til en fælles fest. Programmet indledtes med skydning på skydebanen i Vejby, hvorefter deltagerne marcherede til forsamlingshuset i Ramsing. Her vistest først gymnastik og så var det tid til talerne. Pastor Glud fra Jebjerg talte ud fra ordet »dådløs er hjælpeløs«, pastor J. H. Monrad fra Lem talte om det »nære frændskab i den svundne tid imellem tro og sang og kraftig id«, og formanden for Vejby skyttekreds, lærer Vimtrup talte om »»det skønne«, som er forædlende i menneskelivet ved siden af det gode og det sande«. Derefter sang forsamlingen en skyttesang, skrevet til lejligheden af pastor Monrad. De to sidste vers lyder:

*I Danmarks land, i Danmarks land
da blev det vinter med eet engang
da fjenden plyndrede vor gamle moder
da Tydsken raned den danske jord
og tvivlen voksed, og tro blev svag
til Danmarks sag.*

*Om Gud det vil, om Gud det vil
dog skal det atter en gang slå til
at dansken sejrer en sommerdag
med løvemod under korsets flag
så skal det kendes ved folkets fest
hvor lærte bedst.*

De bedste skytter og gymnaster fik overrakt deres præmier, og så sluttede festen med, som der står i referatet, at ungdommen legede og dansede et par timers tid, inden man skiltes ad, velfornøjede over festens gang. (Skive Avis 15.10.1880)

Estrup-regeringens provisorier.

Den skærpede kamp om den politiske magt i Danmark mellem Rigsdagens to partier, Venstre og Højre, var årsag til en

opbremsning i medlemstilgangen til skyttekredsene i Viborg Amt i anden halvdel af 1880'erne.

Bøndernes parti, Venstre, havde et overvældende flertal i det første af Rigsdagens to ting, Folketinget, mens godsejernes, byernes og borgerskabets parti, Højre, havde et ligeså stort flertal i det andet ting, Landstinget. Siden begyndelsen af 1870'erne havde Venstreflertallet i Folketinget forsøgt at overbevise kong Christian den 9. om, at han skulle udnævne en regering med udgangspunkt i Folketingets flertal, men uden held. Christian den 9. holdt fast ved Højre, og udnævnte i 1876 J. B. S. Estrup til konsejlspræsident.

Med Estrups udnævnelse skærpedes den politiske magtkamp for alvor. Et af Venstres midler i kampen mod Højre var at nedstemme alle regeringens lovforslag i Folketinget («Visnepolitikken»). Højreregeringens svar på den provokation var at sætte lovene i kraft alligevel! Regeringen lod blot kongen udstede provisoriske (midlertidige) love, når et lovforslag var blevet nedstemt i Folketinget. Det var der nemlig hjemmel til i den dagældende grundlov, og den blev udnyttet af regeringen efter behov.

I foråret 1885 kulminerede magtkampen. De to partier kunne ikke blive enige om finansloven for 1885–86. Regeringen valgte så at lave sin egen finanslov, som den lod kong Christian udstede 1. april 1885. Det var spørgsmålet om Københavns befæstning, der skilte partierne. Højre-regeringen havde sat al sin prestige ind på at opføre en stor befæstning rundt om København. Venstre var arg modstander af den plan. Selv de mest forsvarsvenlige venstremænd som pastor Glud i Jebjerg mente, at det var forkert kun at forsvare København og dermed uden kamp overlade det øvrige Danmark til fjenden. (Se Skive Folkeblad 7. og 9.4.1881)

Med udstedelsen af den provisoriske finanslov var Folketinget sat fuldstændigt uden for styret af Danmark. Estrup-regeringen havde begået et regulært grundlovsbrud, og for

Elever og lærere (med familie) på Salling Højskole i Jebjerg o. 1890. Som nr. 7 fra venstre i bagerste række ses højskolens forstander, Axel Axelsen.

fortsat at bevare kontrollen med landet indførte regeringen nu en række tiltag, der først og fremmest skulle stække oppositionen fra Venstre. Regeringen skred bl.a. ind over for lærerne på landet, der ofte var blandt Venstres ledende mænd. Lærerne var tjenestemænd, og derfor burde de respektere deres øverste arbejdsgiver, landets regering, mente Estrup-regeringen. Den forbød lærerne at deltage i de Riffelforeninger, som Venstrefolk havde oprettet siden 1883 for evt. med våben at forsvare grundloven., Samtidig forbød regeringen lærerne at afholde politiske møder i skolerne. Dette forbud gav yderligere et stød til oprettelse af forsamlingshuse på landet. Nu hvor regeringen lukkede skolerne, var der for alvor brug for et samlingssted til afholdelse af politiske møder.

I begyndelsen af maj 1885 gik regeringen et skridt videre. Den forbød al anskaffelse af våben og optræning i våbenbrug uden politiets tilladelse. Sådanne tilladelser blev kun givet til skyttekredse, der lededes af regeringsloyale højrefolk. Regeringens riffelprovisorium skulle kun ramme Venstres Riffelforeninger og de mange Venstre-ledede skyttekredse på landet.

Riffelforeningen for Fjends Herred.

Estrup-regeringens mange provisorier rejste en proteststorm over hele landet. Venstres svar på regeringens gentagne lovbrud var afholdelse af store protestmøder, dannelse af flere Riffelforeninger, og nægtelse af at betale skat til staten.

I denne højspændte politiske situation mødtes 200 Venstre-mænd midt i april 1885 i det to år gamle forsamlingshus i Ørum for at drøfte, hvad der kunne gøres for at fjerne Estrup-regeringen. Politiet fra Viborg, som Fjends Herred hørte under, var også mødt frem først og fremmest for at kontrollere, hvad mødets hovedtaler, folketingsmand Christian Ravn, ville sige. Christian Ravn var lærer i Borup og valgt til Folketinget af Venstre på Mors.

Ravn tog hårdt fat på mødet i Ørum Forsamlingshus. Det var et groft grundlovsbrud, kongen og regeringen havde begået, sagde han, så »alle grundlovstro vælgere« burde vise »ministeriet, dets hjælpere og dets forsvarere den mindst mulige ærbødighed og den dybeste foragt. (Stormende hør)«. Ravn opfordrede til skattenægtelse og til at undlade at købe told- og afgiftpligtige varer, for så fik »tolderne og dermed synderne ikke noget i kassen«. Han sluttede med at fortælle, at nu ville han købe sig en riffel, og udtrykte håb om, at mange ville følge hans eksempel, for »vore junkere er nogle hele karle, når de står over for harer og agerhøns, men kommer der en bjørn, så findes der ikke så ynkeligt et skjul, at de ikke benytter det«! (Skive Folkeblad 18.4.1885)

Efter mødet dannede omkring 80 af de tilstedeværende en »Riffelforening for Fjends Herred«. Foreningen havde som Venstres andre Riffelforeninger til opgave at forsvare grundloven ved at bevæbne hele folket. Når hele folket var bevæbnet, ville ingen regering vove at benytte sin militære magt til at krænke folkets grundlovssikrede rettigheder, mente Venstremændene i Riffelforeningerne. »Riffelsagen har til hensigt at skabe en folkevæbning for at afværge oprør (fra regeringen! NM) og for at sikre borgerfreden i landet«, sagde en af de førende »riffelmænd«, højskoleforstander Alfred Povlsen, Ryslinge Højskole. (Skive Folkeblad 25.4.1885)

Estrup-regeringen slog hårdt ned på de forskellige forsøg på at bevæbne folket mod regeringen, og den fik også ram på »Riffelforeningen for Fjends Herred«. Den 10. maj holdt foreningen møde hos gårdejer Visti Boller i Ørum. Der deltog 40 Venstremænd i mødet, hvor der blev vedtaget love og valgt en bestyrelse på fem mand. Folketingsmand og lærer Christian Ravn fra Borup blev valgt til formand.

Politiet fra Viborg var også mødt frem til mødet hos Visti Boller, men blev nægtet adgang. Det var betjentene sikkert ligeglade med, for alene Ravns valg til formand for Riffelforeningen var nok til at få ram på ham. Riffelprovisoriet af 5. maj 1885 havde forbudt lærere at melde sig ind i en riffelforening, og nu var Ravn ovenikøbet blevet formand!

Regeringen handlede hurtigt. Allerede tre dage efter blev Ravn afskediget som lærer og kirkesanger i Borup, dog med tjenestemandspension. Samtidig blev han tilsagt til forhør hos politiet i Viborg. Efter forhøret blev han tiltalt for majestætsfornærmelse på grund af sine udtalelser på mødet i Ørum i april. En tid var Ravn indsat i Viborg arrest, inden retssagen mod ham endte med hans frifindelse i Højesteret. Lærerstillingen fik han aldrig igen.

Christian Ravn blev hårdest ramt af riffelprovisoriet, men også pastor Glud fra Jebjerg kom til forhør hos politiet på

grund af sine udtalelser om riffelsagen. På et møde i maj 1887 bebudede højskoleforstander Axel Axelsen, Salling Højskole, at Jebjerg Skyttekreds nu ville anskaffe så mange rifler som muligt. Skyttebevægelsen skulle være en begyndelse til folkebevægelsen, sagde Axelsen, og Glud bakkede ham op. »Vi må have det bragt dertil, at hver mand har sin riffel«, sagde Glud på mødet. (Skive Folkeblad 4.5.1887). Den udtalelse fik politimesteren i Skive til at tilsige Glud til forhør på Herredsfogedkontoret i Skive. Glud slap dog med skrækken, for efter forhøret blev sagen henlagt.

Og det blev Venstres og Riffelforeningernes lyst til at bevæbne folket mod regeringen også! Fjends Herreds Riffelforening hører vi ikke mere til efter maj 1885, og resten af riffelbevægelsen forsvandt i løbet af kort tid.

Mange Venstrefolk var slet ikke så begejstrede for den revolutionære retorik, der prægede riffelforeningerne, så partiets ledende folk var sikkert lettede, da foreningerne og tankerne om det bevæbnede folk afgik ved en stille død.

Efter 1887 høres ikke mere til folkevæbningsideerne i Salling og Fjends. I løbet af få år finder man tværtimod de to »riffelmænd« Ravn og Glud på Venstres yderste højrefløj – parate til forlig med Højre og Estrup-regeringen!

Ravn flyttede i 1890erne til Viborgkredsen, hvor han blev valgt til Folketinget af det forhandlingsvillige moderate Venstre, og Glud var i 1890erne en sikker støtte for Skivekredsens folketingsmand, Jens Peter Dalsgaard, der også tilsluttede sig det moderate Venstre og dets forligspolitik. Gluds forsvarsvenlighed fik ham til at kæmpe mod den bevægelse hen mod Det radikale Venstre, som flertallet af Venstrevælgerne i Skivekredsen under ledelse af folketingsmand og redaktør Carl Hansen foretog 1902–1920. I stedet var Glud med til at oprette Venstres partiorganisation i Skivekredsen og til at starte partiets avis, Skive Venstreblad.

Skyttebevægelsen og riffelprovisoriet.

Riffelprovisoriet af 5. maj 1885 ramte også skytteforeningerne. Skyttekredsene fik forbud mod at fortsætte med våbenøvelserne med mindre de fik tilladelse fra amtmanden, d.v.s. regeringens administration på amtsligt plan. For at få amtmandens tilladelse til fortsatte våbenøvelser skulle kredsene opfylde visse krav. De skulle oplyse, hvilke kommuner kredsen dækkede, antallet af medlemmer, navne og adresser på bestyrelsesmedlemmerne samt antallet af våben og eksercergeværer i kredsens besiddelse.

I Viborg Amt søgte kun to af VASFs 25 kredse regeringens tilladelse til at fortsætte våbenøvelserne. Den ene var den højre- og militærdominerede Viborg Skyttekreds, som straks fik den nødvendige tilladelse.

Det store flertal af kredse i amtet gik en anden vej. De var domineret af Venstrefolk, der vidste, at hvis de søgte om lov til at fortsætte våbenøvelserne, så anerkendte de samtidig lovligheden af riffelprovisoriet. Skive Avis kunne den 10. maj 1885 fortælle, at »det forlyder, at de venstresindede skytteforeninger i Viborg Amt finder det under deres værdighed at søge om tilladelse til at fortsætte våbenøvelserne«. Højreavisen tog det som et udtryk for, at »skyttekredsene i Viborg Amt er ganske godt på vej til at blive politiske foreninger«. (Skive Avis 10.5.1885)

I stedet valgte skyttekredsene at få indkaldt til en ekstraordinær generalforsamling i VASF i sidste uge af maj for at få den årlige amtsskytte- og gymnastikfest i Viborg aflyst. På generalforsamlingen vedtog man foreløbig at indstille skydeøvelserne i kredsene, indtil forholdene var blevet sådan, at man igen kunne arbejde under de gamle love.

VASF faldt dog hurtigt til føje igen! Allerede den 16. juni ansøgte VASFs bestyrelse om en generel tilladelse til at genoptage skydeøvelserne. Den 29. juni kom amtets tilladelse. Estrup-regeringen følte sig sikker igen.

Magtkampen mellem Venstre og Højre og riffelprovisoriet betød en midlertidig opbremsning i væksten i skyttebevægelsen i Viborg amt i nogle år frem til 1890, hvor det politiske klima ændredes afgørende.

I 1887 trak alle officererne fra garnisonen i Viborg sig ud af VASFs bestyrelse, der nu blev helt domineret af grundtvigianske venstremænd med den nyvalgte formand, pastor Bruun fra Levring i spidsen. Samtidig dalede interessen ude i de enkelte skyttekredse på landet for at fortsætte arbejdet. Den meget aktive Højslev skyttekreds kunne således kun stille med to mand til skyttefesten i Rindsholm i 1887. I Skive gik skyttekredsen ligefrem i opløsning! I løbet af 1887 afholdt kredsen flere generalforsamlinger, og på en af de sidste valgtes en ren Venstrebestyrelse med Skive Folkeblads udgiver, Mar. Jensen og tre af bladets typografer. De nægtede at modtage valg, men selvom det så lykkedes at få valgt en politisk bredere sammensat bestyrelse, var det ikke nok til at redde kredsen. Først i 1892 samlede Skive-skytterne sig igen i en skyttekreds.

Frem mod forliget i 1894.

Både Højre og Venstre var efterhånden ved at få nok af den politiske magtkamp. Fra o. 1890 blev dele af Venstre mere og mere interesserede i at indgå et kompromis med Højre – om ikke andet, så for at få Estrup-regeringen til at træde tilbage til fordel for en mere moderat Højre-regering. De forhandlingsvillige Venstremænd samlede sig i »Det moderate Venstre«, som bl.a. kom til at stå stærkt i Skivekredsen i 1890'erne.

Den politiske afspænding var medvirkende til den øgede tilstrømning til skytteforeningerne. I 1890 bestod VASF af 40 kredse med godt 1000 medlemmer. Ved århundredeskiftet var der 72 kredse med over 1500 medlemmer. I 1904 havde så godt som hvert eneste sogn sin egen skytteforening: VASF omfattede da 106 kredse med knap 2000 medlemmer. Ved amtsskyttefesterne deltog i disse år næsten 1000 skytter, og bl. a. af

denne grund valgte man at dele foreningen i to. Fra 1. januar 1905 oprettedes en særlig »amts«-skytteforening for den vestlige del af Viborg Amt, Salling Herreders Skytteforening (SHS).

Den svenske gymnastik.

Også på gymnastikkens område slog modsætningen mellem Venstre og Højre igennem. Hidtil havde den danske militærgymnastik, som især havde sine tilhængere blandt officererne, været enerådende indenfor skyttebevægelsen, men med indførelsen af den svenske gymnastik – det »Lingske system« – på de grundtvigianske højskoler o. 1885 ændredes dette forhold. Nu fik bønderne deres egen form for gymnastik, som stod i opposition til officerernes militærgymnastik. Den svenske gymnastik øgede interessen for gymnastik på landet væsentligt samtidig med, at den blev hovedstridspunktet i en 15 år lang kamp om, hvilken gymnastik, der skulle dyrkes i skoler og indenfor forsvaret.

Den svenske gymnastik var udviklet af gymnastikteoretikeren og digteren Pehr Henrik Ling. Ling mente, at gymnastikken skulle tilpasses mennesket. Det var ikke mennesket, der skulle tilpasse sig bestemte øvelser. En øvelses egnethed afhang af, i hvor høj grad den egnede sig til at opnå resultater med menneskets krop, – *ikke* i hvor høj grad, den egnede sig til at opnå et resultat uden for kroppen, f.eks. et måleligt resultat i højdespring. Det lingske »princip« lyder: »Menneskets egen krop er ikke blot målet, men også midlet, det vigtigste redskab«. Øvelserne var baseret på unaturlige bevægelser som f.eks. armbøjninger, lændebøjninger og kropsvridninger o.s.v. Derfor blev den svenske gymnastik også kaldt for rationel eller artificiel (kunstig) gymnastik.

Modsat militærgymnastikkens redskabsøvelser lagde den svenske gymnastik hovedvægten på holdøvelser. Det var bl.a. det, der gjorde den så tiltrækkende for bønderne. Det lingske

system begrænsede enkeltmandskonkurrencen. Der var plads til alle på holdet, for systemet sigtede jo netop ikke mod at opnå målelige resultater. Derved blev den svenske gymnastik en slags parallel til andelsbevægelsen, der jo også brød igennem i 1880'erne. Konkurrencen blev holdt i ave i den svenske gymnastik, og noget tilsvarende gjaldt for andelsbevægelsen. Her skulle stor og lille leverandør, godsejer og husmand, gælde for ligeværdige i andelsforeningerne, selvom den første havde 1000 køer og den sidste kun én. I andelsforeningerne kunne alle være med uanset økonomisk formåen, i den svenske gymnastik uanset fysisk!

Højskolen og den svenske gymnastik.

Den svenske gymnastik gik sin sejrsgang over hele Danmark i løbet af ganske få år, og det skyldtes først og fremmest de grundtvigske højskoler, der uddannede unge bondekarle til at fungere som gymnastikledere – delingsførere – i skytteforeningerne.

I 1883 var gårdejer Niels Peter Bæk fra Højslev som en af de første fra Skiveegnen på delingsførerkursus på Askov Højskole, den førende grundtvigske højskole i Jylland. I 1885 sendte Højslev skyttekreds den da 18-årige Christen Larsen afsted på et tilsvarende kursus. På kurserne lærte de to Højslevskytter at undervise i dansk militærgymnastik.

Men så introduceredes den svenske gymnastik i den danske højskoleverden ved et stævne på Vallekilde Højskole i begyndelsen af 1884. Den spredte sig med lynets hast til andre højskoler, så da Chr. Larsen i 1886 atter kom på kursus på Askov, var den danske militærgymnastik skiftet ud med den svenske. Chr. Larsen blev den første fra Skiveegnen, der lærte den nye gymnastik. Efter sin hjemkomst fra Askov underviste han i svensk gymnastik i Højslev skyttekreds. Ved amtsskyttefesten i Viborg i 1886, hvor hans gymnastiklærer fra Askov Højskole, Poul LaCour, talte om svensk gymnastik, præsenterede Høj-

slev skyttekreds gymnastikhold under Chr. Larsens ledelse for første gang svensk gymnastik indenfor VASF. Chr. Larsen var ikke særlig glad for at optræde foran alle officererne fra garnisonen i Viborg, men opvisningen blev en succes, der inspirede andre kredse til at tage den nye gymnastik på programmet.

Salling Højskole og den svenske gymnastik.

I 1884 fik Skiveegnen sin egen højskole. På initiativ af pastor Glud oprettedes Salling Højskole i Jebjerg med Axel Axelsen som forstander. Gymnastikken fik straks en fremtrædende plads i undervisningen. I marts 1885 afholdt skolen i samarbejde med Jebjerg skyttekreds sin første gymnastikopvisning som afslutning på vinterskolens karlehold.

Salling Højskole havde fra starten god søgning. På karleholdet i vinteren 1885 var der 55 elever, og der var også pænt besat på pigeholdet om sommeren. Salling Højskole var en højskole for lokalområdet. Eleverne kom fra Salling, Fjends, Mors og andre nærvedliggende områder. Derfor fik undervisningen på skolen hurtigt betydning for Skive-egnen. Mange af eleverne på karleholdene om vinteren vendte tilbage til de lokale skyttekredse som delingsførere og videregav, hvad de havde lært på højskolen.

Gymnastikundervisningen blev i højskolens først år varetaget af mejeriejer og cykelhandler Esper Andersen. Da han holdt op som gymnastiklærer, blev han erstattet af en af sine mejerister, Niels Bjerre. Til undervisning af pigerne på sommerskolen ansatte skolen kvindelige gymnastiklærere.

Allerede 3 år efter den svenske gymnastiks introduktion i det danske højskolemiljø var Salling Højskole klar til at indføre den i undervisningen. På VASFs generalforsamling i april 1887 tilbød Axelsen at oprette et kursus i svensk gymnastik for delingsførere på Salling Højskole, hvis der var interesse for sagen blandt VASFs medlemmer. Axelsens forslag udløste en

Gymnastikken i Højslev 1904, fotograferet foran Højslev Forsamlingshus. Som nr. 5 fra venstre i forreste række ses Højslev Skyttekreds' mangeårige formand, Kristen Larsen, der i 1886 indførte den svenske gymnastik i Viborg Amt. Medaljen er formentlig vundet ved en gymnastikkonkurrence. Ved siden af Kr. Larsen sidder hans efterfølger som delingsfører, murer Vilhelm Sørensen.

lang debat, der mandede ud i en vedtagelse, der støttede forslaget uden at VASF ville forpligtige sig til at benytte kurset.

I oktober 1887 afholdtes det første kursus i svensk gymnastik på højskolen i Jebjerg. Kurset var kortvarigt og henvendte sig til skolelærere og delingsførere i skytteforeningerne. Den svenske gymnastik indførtes også på vinterens karlehold, som ved højskolens marts-opvisning i 1888 præsenterede den nye gymnastik for første gang i Salling.

I sommeren 1888 forbedredes mulighederne for at udøve gymnastik på Salling Højskole. I begyndelsen af juli indviedes

et helt nyt hus, der skulle bruges til foredrag og gymnastik. Øvelseshuset fik navnet »Videslet«, der i den nordiske mytologi er stedet, hvor aserne stævnedes sammen til kamp og dåd.

Det nye øvelseshus blev straks taget i brug af VASF. Få dage efter indvielsen afholdtes den første amts-gymnastikfest i Jebjerg, hvor der nu med både forsamlingshus og øvelseshus var gode muligheder for at afholde større gymnastikfester. Ved festen viste Jebjerg skyttekreds både dansk og svensk gymnastik, Salling Højskoles pigehold viste svensk kvindegymnastik, og drenge og piger fra Højslev præsenterede også den nye gymnastik.

Fra 1890 afholdt højskolen hver sommer 3 ugers kurser for egnens lærere og lærerinder, der bl.a. blev undervist i svensk gymnastik.

Undervisningen på kurserne var med til at skaffe den nye gymnastik indpas i folkeskolen. Fra 1899 blev det obligatorisk at undervise i svensk gymnastik – som i skolernes undervisningsvejledning blev døbt ny dansk gymnastik! – i folkeskolen. Dermed opstod der et stort uddannelsesbehov for lærerne, som Salling Højskole prøvede at afhjælpe. På opfordring fra nogle af egnens lærere afholdt højskolen fra 1900 hvert år i juni et kursus i gymnastik for lærere og lærerinder.

Kvinderne og den svenske gymnastik.

At kvinderne kunne være med, var med til for alvor at gøre den svenske gymnastik populær. Den danske militærgymnastik sigtede jo først og fremmest mod at gøre de værnepligtige mænd til bedre soldater, mens den svenske gymnastik, der ikke var så kraftbetonet, ligestillede mænd og kvinder.

Ligestillingen blev fremhævet i argumentationen for den svenske gymnastiks overlegenhed ved først tænkelige lejligheder, nemlig ved VASFs amtsskyttefest i 1886, hvor den svenske gymnastiks hovedfortaler, højskolelærer Poul LaCour, Askov, fremhævede, at den »bedre end den hidtil her

i landet anvendte gymnastik var skikket til at udvikle legemet og give det skønhed og kraft, ligesom øvelserne vare ens for kvinder og mænd«. (Skive Avis 28.7.1886)

Et skridt videre gik Skive Folkeblads referent i sin omtale af VASFs gymnastikfest i Jebjerg 6. juli 1888, hvor Salling Højskoles pigehold for første gang viste kvindegymnastik i Salling: »Især fortjener Kvindeafdelingens gymnastik at fremhæves som fortrinlig. Da kvinderne under sang marcherede ind på festpladsen, betragtedes de med forventningsfulde, for nogles vedkommende med halvt vantro miner. Øvelsen udførtes let og taktfast ... og der var en spændt, næsten åndeløs tavshed over forsamlingen ... Det turde være ønskeligt, om flere af Danmarks kvinder snart ville følge disse banebryderes fodspor, så den tanke kan vinde indpas i folks bevidsthed, at mand og kvinde er skabt af samme stof og står lige med hensyn til menneskerettigheder og menneskepligter«! (Skive Folkeblad 9.7.1888)

Her slår tanker fra »Dansk Kvindesamfund« (stiftet 1871) igennem i et avisreferat fra et gymnastikstævne i Salling en lille snes år senere!

Rene gymnastikforeninger.

Resultaterne af højskolernes arbejde viste sig først for alvor efter århundredeskiftet. I 1890 dyrkede 470 af VASFs medlemmer gymnastik. I første halvdel af 1890erne blev antallet næsten halveret for at nå bunden o. 1895, hvor den dårlige deltagelse i gymnastik affødte gentagne bekymrede kommentarer ved VASFs generalforsamlinger og skyttefester. Ved århundredeskiftet nåede deltagelsen i gymnastik op på samme niveau som i 1890, og derefter gik det stærkt. I 1907 overhalede antallet af gymnaster i SHS antallet af skytter, og fra dette tidspunkt er gymnastikinteressen større end skydeinteressen i Salling.

Fremgangen for gymnastikken skyldtes bl.a., at De danske

Skytteforeninger i 1897 vedtog, at der kunne oprettes rene gymnastikforeninger indenfor skyttebevægelsen, hvor også kvinder og drenge under 18 år kunne blive medlemmer.

Det er vanskeligt på det foreliggende kildegrundlag at afgøre, hvornår de enkelte gymnastikforeninger egentlig er oprettet. Mange af de gymnastikforeninger, der annoncerer i aviserne, er i virkeligheden skytteforeninger, der afholder deres årlige gymnastikopvisning.

Det tidligste eksempel på, at kvinderne har gjort gymnastik i skytteforeningsregi, er det tidligere omtalte pigehold fra Højslev, der deltog i VASFs gymnastikfest i Jebjerg i 1888. Ti år senere omtales Rødding Gymnastikforenings årlige gymnastikopvisning, hvor der deltog karle- og pigehold. (Skive Folkeblad 30.3.1898)

De første rene gymnastikforeninger inden for skyttebevægelsen oprettedes omkring århundredeskiftet. Jebjerg og Roslev kom først. Jebjerg Gymnastikforening med Esper Andersen i spidsen blev oprettet o. 1900, og i vinteren 1900–1901 oprettedes Roslev Gymnastikforening med gårdejer Niels Pedersen, Roslev, som formand.

I 1906 var der 3 foreninger under SHS, der kun dyrkede gymnastik, og det tal var allerede 2 år efter vokset til 6. Foreløbig forblev gymnastikforeningerne inden for skyttebevægelsen, men deres eksistens skabte spændinger mellem skytter og gymnaster, som på lidt længere sigt (i 1925) var med til at sprænge skyttebevægelsen i Salling.

Kimen til splittelsen blev vel allerede lagt ved udskillelsen af Salling Herreders Skytteforening 1. januar 1905 fra VASF. Den nye »amts«-forening blev nemlig delt i to afdelinger, en gymnastikafdeling og en skytteafdeling med hver sin pengekasse. Hver afdeling blev ledet af et udvalg på tre. De to udvalg udgjorde sammen med en fællesvalgt formand foreningens bestyrelse.

Fortsættes næste år

Årsberetninger

»Det er et ædelt Træk ved en Nation, at den føler Trang til at spejle sit Aasyn i Historiens Brønd.« (Jeppe Aakjær)

Som noget nyt vil »Skivebogen« fra og med i år bringe en oversigt over livets gang i det forløbne år på Skive Museum og de 5 lokalhistoriske arkiver i Salling og Fjends. Skive Museum opbevarer og udstiller kulturhistoriske genstande fra Skive, Salling og Fjends, mens de 5 arkiver opbevarer lokalhistorisk relevante arkivalier af ikke-statslig karakter fra deres respektive områder.

Museet og arkiverne har 3 hovedformål: *indsamling*, *registrering* og *formidling*. Indsamlingens omfang afhænger af bemanningen af de enkelte institutioner og disses pladsmæssige muligheder for materiale-opbevaring. Generelt opfordres befolkningen hermed til at være både arkiver og museum betænkelig med arkivalier og genstande af lokalhistorisk interesse. Registreringen af det indsamlede og indleverede materiale foregår efter landsdækkende systemer, der muliggør den størst tænkelige anvendelse af stoffet. Formidlingen af det tit meget varierede materiale sker løbende gennem udstillinger, foredrag, radioudsendelser, artikler i aviser og lokalhistoriske tidsskrifter osv. Derudover besvarer museet og arkiverne efter bedste evne forespørgsler fra interesserede besøgende.

Museet og arkiverne arbejder i det daglige som særskilte institutioner, men undertiden samarbejder de om større pro-

jekter. I 1986 afsluttedes således det fællesamtslige projekt »Landboliv«, under hvilket en række yngre lærere gennem en 2-årig periode optog over 300 båndinterviews med ganske »almindelige« mennesker fra hele amtet. Projektet mandede ud i udgivelsen af ikke mindre end 5 bøger (med udvalgte, redigerede interviews) og 1 registrant til de mange kassettebånd, der nu opbevares på de forskellige arkiver.

Endvidere påbegyndtes i 1986 det landsdækkende projekt »Indre Missions Historie«, hvis formål er: 1) en indsamling af arkivalier fra de lokale afdelinger af Indre Mission, og 2) en sammenfattende skildring af Indre Missions historie lokalt og på landsplan. Her på egnen affødte projektet desværre kun få afleveringer.

Sallingsund Lokalhistoriske Arkiv.

Sallingsund Lokalhistoriske Arkiv, der blev oprettet i 1974, modtog i 1986 over 100 afleveringer af vidt forskellig karakter: en række fotografier af bl.a. Roslev Apotek og stationsforstandere i Glyngøre, forhandlingsprotokoller fra bl.a. Gamstrup og Durup mejerier, Roslev Tennisklub og Roslev Haveforening, diverse skøder o.m.a. Det omtalte projekt »Indre Mission« affødte kun 2 afleveringer. Udover de mange arkivalier modtog arkivet enkelte genstande såsom lommeure og kniplepinde.

Arkivets velbesøgte årlige udflugt gik dennegang til Naurtrup Kirke og Pinen Kro. Foredragsholderne var hhv. pastor Noe og Kristian Pedersen. Bemærkelsesværdig nok var der flest deltagere ved kirken.

Arkivleder: Otto Veile, Sallingsund Lokalhistoriske Arkiv, Hesthøjvej 2, Roslev. Tlf. 07 59 24 47.

Åbningstider: 1. og 3. torsdag oktober–april kl. 19–21 og efter aftale.

Sundsøre Lokalhistoriske Arkiv.

Sundsøre Lokalhistoriske Arkiv, der blev oprettet i 1977, har ført en omskiftelig tilværelse: Efter starten i en kælder i Breum, indrettede man sig i 1980 i Jebjerg gamle skole for i 1987 påny at flytte i kælderen – dennegang på Selde ældre-hjem. Sidstævnte lokalitet er efter istandsættelsen noget nær ideel, hvad angår brandsikringsforhold, udstillingsmuligheder, magasinplads osv.

Arkivet har opbygget en komplet samling kopier af bl.a. kirkebøger (frem til 1891) og godsarkiver. Fotosamlingen, der er på ca. 3.000 billeder, er nyregistreret.

Arkivets leder, lærer Knud Erik Jakobsen, arrangerede kurser i slægtsforskning og lokalhistorie under FOF i Skive og senere i aftenskolen i Sallingsund.

I forbindelse med årsmødet i maj på Salling Ungdomsskole med temaet »Ildræt på landet« blev der arrangeret en udstilling, som senere er vist i arkivets lokaler, hvor også arkivets ti-årige historie er fortalt på adskillige plancher.

Arkivleder: Knud Erik Jakobsen, Sundsøre Lokalhistoriske Arkiv. Tlf. 07 59 61 01.

Åbningstider: mandag–onsdag kl. 9–14 og efter aftale.

Spøttrup Lokalhistoriske Arkiv.

Arkivet har i det forløbne år modtaget mange værdifulde arkivalier. Efter at kommunens to sidste mejerier blev nedlagt i 1985 har arkivet fået forhandlings- og regnskabsprotokoller m.m. fra alle tidligere eksisterende andelsmejerier: Rødding, Krejbjerg, Saugstrup, Ramsing og Brodal. Amatørorkesteret »Salling Spillemand« holdt 50-års jubilæum i 1984, og arkivet fik derefter fra fhv. uddeler Egon Christensen, Oddense, 2 store ringbind med udklip og artikler fra de 50 år. Balling-Vol-

ling Forsamlingshus og Borger- og Håndværkerforeningen i Balling har skænket arkivet deres gamle protokoller.

Fra 1932–1961 var der Teknisk Skole i Lem. Fra boet efter tømrer Aage Poulsen, Lem, har arkivet modtaget skolens protokoller samt fortegnelse og kartotek over alle elever, der har fået undervisning i Lem.

Spøttrup kommune blev årets kommune. I den anledning samlede kommunen et hæfte med alle de skrivelser og artikler, der vedrører udnævnelsen. Dette hæfte beror nu i arkivet.

På arkivets åbningsdage besøges arkivet i gennemsnit af 10–12 interesserede medarbejdere og gæster.

Arkivleder: H.F.Eriksen, Spøttrup Lokalhistoriske Arkiv, Spøttrup Bibliotek, Ålbækvej 18, Lihme. Tlf. 07 56 00 81.

Åbningstider: 2. og 4. onsdag i hver måned undtagen sommermånederne.

Skive Museum.

Allerede i 1910 påbegyndtes indsamlingen af genstande med henblik på at få skabt »en Samling af Oldsager og Folkelivsminder«. I 1942 kunne man indvie den smukke bygning i Anlægget opført for midler indsamlet blandt byens og egnens befolkning og erhvervsvirksomheder. I det nye hus blev der også afsat plads til en kunstsamling. Da både den kulturhistoriske samling og kunstsamlingen konstant vokser, og da museet siden sin start ikke er blevet forøget med en eneste kvadratmeter, er pladsproblemerne efterhånden næsten ubeskrivelige: Væsentlige kulturhistoriske genstande og malerier af høj kvalitet ligger utilgængelige for publikum bortgemte i overfyldte magasinrum. I længden er denne situation selvsagt ikke holdbar, og en stor del af den ledende museumsinspektørs tid gik derfor – også i 1986 – med at gøre offentligheden og

specielt politikerne opmærksom på disse fortvivlede forhold. Der er bl.a. blevet oprettet en »Skive Museums Byggefond«, hvortil alle, der ønsker at vise deres interesse og forståelse for museets mangeårige ønske om en hårdt tiltrængt udbygning, fortsat er velkomne til at yde bidrag.

Den arkæologiske samling, der er en selvstændig del af det kulturhistoriske museum, er p.g.r.a. arkæologernes omfattende udgravninger blevet forøget med potteskår, lerkar, bronzealdersværd og andre levn fra Danmarks oldtid. Igennem de senere år har museet tegnet sig for 2 større udgravningsprojekter i sit arbejdsområde Salling og Fjends: Nedlægelsen af rørledninger til naturgas har således nødvendiggjort en række forudgående udgravninger for at sikre, at uerstattelige værdier ikke går tabt, hvortil kommer, at et specielt udgravningsteam igennem en 4-årig periode har foretaget en række udgravninger i Fjends. Den del af gasgravningerne, som er foregået i Fjends, er allerede blevet beskrevet i en artikel i »MIV 14«, hvorimod de nyligt afsluttede gasgravninger i Salling vil blive beskrevet i en senere artikel i samme tidsskrift. De talrige fund fra det store udgravningsprojekt i Fjends vil blive præsenteret samlet på en særudstilling på Skive Museum i december 1987. I alt stod Skive Museum for 20 udgravninger i 1986, og specielt interesserede henvises til »Arkæologiske udgravninger i Danmark 1986«, hvori de alle er beskrevet.

Museets kunstafdeling samler dels på moderne kunst (dvs. kunst fra 1920 og fremefter) og dels på værker af 3 kunstnere med lokal tilknytning: Hans Smidth, Christen Dalsgaard og Emilie Demant-Hatt. Den sidste del af kunstmuseets virke har udpræget lokalhistorisk interesse, idet disse 3 kunstnere i deres malerier og tegninger har forevigt egnens landskaber, bygninger og mennesketyper. Smidth-samlingen blev forøget med 3 og Dalsgaard-samlingen med 1 maleri i 1986. Skive Museum ejer hermed 32 malerier og 21 tegninger af Smidth,

23 malerier, 19 olieskitser og 280 tegninger af Dalsgaard og 62 malerier, 372 tegninger og 20 skitsebøger af Demant-Hatt.

Skive Museum, der har ca. 10.000 besøgende årligt, arrangerede i 1986 11 særudstillinger.

Museumsinspektør: Jens Ole Lefevre, Skive Museum, Havnevej 14, 7800 Skive. Tlf. 07521093.

Åbningstider: Mandag–fredag kl. 11–17. Lørdag–søndag kl. 14–17.

Skive Byhistoriske Arkiv.

Skive Byhistoriske Arkiv, der blev oprettet i 1966, fungerede først som en del af Skive kommunebibliotek, men fra 1984 blev det en selvstændig afdeling af Skive Museum.

I 1986 modtog arkivet ikke færre end 120 afleveringer, der spænder lige fra foreningsarkiver, over personarkiver til egentlige erindringsværker. Den kommunale administration afleverede et omfattende materiale, og det er arkivets mål med tiden at opnå status som et egentligt kommunearkiv, der sikrer bevarelsen af de meget vigtige kommunale arkivalier. Arkivets båndsamling er i årets løb vokset med ca. 100 bånd. Billedsamlingen, der omfatter omkring 10.000 fotografier, vokser uafbrudt – bl.a. takket være nyindkomne pressefotos. Skive Kommunebibliotek har skænket arkivet ca. 350 bind lokalhistorisk litteratur, og alt dette gør, at arkivet står stadig stærkere rustet til at varetage opgaven som en slags lokalhistorisk oplysningsbank for kommunens borgere og andre interesserede.

På formidlingsfronten har arkivet gennem billedforedrag, udsendelser i Radio Skive, artikler til lokalhistoriske årbøger og forevisning af gamle film på Skive Museum forsøgt at komme befolkningen i tale. Netop sikringen af de gamle, tit

meget skrøbelige film forekommer væsentlig, og arkivet har derfor taget initiativ til, at alle amtets lokalhistorisk relevante film overspilles til video, således at de kan bevares for eftertiden, ligesom interesserede vil få mulighed for at låne filmene gennem arkiver og biblioteker.

Arkivleder: Svend Mortensen, Skive Byhistoriske Arkiv, Østerbro 9A, 7800 Skive. Tlf. 07 52 81 22.

Åbningstider: Mandag–fredag kl. 9–16. Lørdag kl. 9–12.

Æ Fjandbo Arkiv.

Året 1986 gik ret stille. På den ugentlige åbningsdag besøgte arkivet i gennemsnit af 3–4 mennesker, og derudover har arkivet haft besøg af en række personer, der har ringet og aftalt tid i forvejen.

De besøgende har især været interesseret i tingbøger, hvor de kan finde oplysninger om, hvilke gårde de forskellige slægter har ejet.

Arkivet har været repræsenteret i 2 interviews i Radio Viborg: I det første fortalte arkivlederen og præsterne Holmgård og Johannesen om Feldingbjerg sogn og kirke, i det andet, der blev optaget på Fjandboarkivet, fortalte arkivlederen både om Stoholms udvikling fra jernbanens anlæggelse til vor tid og om jydepotte-industrien i Gammelstrup.

Arkivleder: Aage Stilling, Æ Fjandboarkiv, Iglsovej 5, Stoholm. Tlf. 07 54 15 85.

Åbningstider: tirsdag kl. 15,30–17,30.

ÅRSBERETNING

Historisk Samfund for Skive og Omegn

Af formand Sv. Mortensen, Skive

De amtshistoriske samfund har alle en næsten enslydende formålsparagraf: at vække den historiske sans, frede om hjemegnens fortidsminder og udgive *en årbog*. Skive-samfundet havde også fra første færd sat sig det mål at rejse et museum; det realiseredes som bekendt i 1942 og omfatter nu også et byhistorisk arkiv, så at vi kan »samle alt det, der kan fortælle om Skiveegnen i Fortid og Nutid«. De to institutioner er jo nu samlet under en administration, og en udstrakt indsamlings-, forsknings- og formidlingsindsats finder sted. Men man skal ikke glemme, at det jo var de folkelige kræfter i Historisk Samfund, bl.a. Niels Sørensen, Lem, og fru Else Christensen, Skive, der satte tingene i gang.

Det lokalhistoriske apparat, som Historisk Samfund gennem snart 80 år har opbygget, er nu klar til at modtage en ny tids udfordringer og spille en stadig større rolle i det kommende informations- og fritidssamfund.

Det er jo først og fremmest *årbogen*, der fra den ældste tid har været bindeleddet til medlemmerne. I den vil stoffet nok i den kommende tid blive præget af de unge faghistorikeres artikler, men da det har vist sig, at de godt kan skrive for-

ståeligt, er det jo kun en fordel. Der er jo stadig plads for de såkaldte amatører, og så må man jo finde en god balance i stofvalget. »Skivebogen« er jo meget læst både her og ude i landet, men det er nok kun biblioteket og enkelte samlere, der har den komplet. Ældre årgange – de ældste er fra 30erne – kan erhverves til favørpris af medlemmerne.

Sidste vinter blev der afholdt 2 kurser i lokalhistorie. Der var også flere foredragsrækker med lokalhistoriske emner, bl.a. har Skive Museum startet en foredragsrække i foråret med gratis adgang og stor tilslutning. Selvom Historisk Samfund ikke direkte står som arrangør er vi ofte på en eller anden måde involveret.

Lokalradioen er et medie, vi i de senere år har benyttet en del i formidlingen. Det er planen at fortsætte i den kommende tid med en månedlig udsendelse.

Et led i arbejdet på at vække den historiske sans er at markere historiske steder i landskabet med mindesmærker. Vi har været med ved Breum kilde og Grætrup kirketomt og i nogen tid arbejdet på at rejse en såkaldt herredssten ved Bostrup Tinghøj. Det er en omstændelig affære, men på det sidste er der kommet skred i sagen, og forhåbentlig kan vi indvie stedet til næste år, hvor det er 300-året for højens brug som tingsted for hele Salling. Af andre bevarings- og fredningsopgaver, som vi er engageret i, kan nævnes de gamle milepæle ved Flyndersø og Iglso kirkeruin. Næste år er det 200 år siden, stavnsbåndet blev ophævet. Det vil blive fejret over hele landet med forskellige tiltag. Vi er med i et udvalg, der tilrettelægger festlighederne lokalt bl.a. ved at udgive en bog, udarbejde et lokalhistorisk undervisningsmateriale og markere Krabbesholm Hovvej med en sten. Det er Poul Tolstrup, der er primus motor i dette arbejde.

Historisk Samfund er medlem af Dansk Historisk Fællesforening, der er vores landsorganisation. D.H.F. udgiver bl.a. tidsskriftet »Fortid og Nutid«, og et mindre, populært kvar-

talsskrift, Lokalhistorisk Journal. De findes begge på biblioteket, og her kan man følge med i, hvad der rører sig på den lokalhistoriske arena. D.H.F. afholder også regionale møder og temadage. Vi har deltaget i en temadag i Holstebro. Emnet var *Vestjyllands udvikling i nyere tid*. Vi deltog også i et regionalmøde i Nykøbing for foreninger og arkiver fra den nordlige del af Viborg amt. D.H.F.s formand, arkivar Finn H. Lauridsen, holdt foredrag, og deltagerne drøftede interne foreningsanliggender.

Historisk Samfund er repræsenteret i bestyrelserne for de to lokale institutioner, Skive Museum og Jenle.

Bestyrelsen består af 7 medlemmer: Fru Karen Strøm Hansen, Erik Steen Sørensen (kasserer), K. Enna Jensen, Rud Kjems, Carl Langholz, Poul Tolstrup, og Svend Mortensen.

HISTORISK SAMFUND FOR SKIVE OG OMEGN

DRIFTSREGNSKAB for perioden 1/8 1986-31/7 1987

Indtægter:

Kontingenter, medlemssalg af årbøger	21.648,00	
Salg af ældre årbøger	548,00	
		<u>22.196,00</u>

Tilskud:

Viborg Amtskommune	1.550,00	
Afholdsfonden, Skive	1.500,00	
Skive Folkeblad	1.000,00	
Skive Sparekasse	750,00	
Kulturministeriet, D.H.F.	4.700,00	
Salling Bank	2.000,00	11.500,00
Renteindtægter		<u>1.005,60</u>
I alt indtægter		34.701,60
Underskud		3.026,22
		<u>37.727,82</u>

Udgifter:

Trykning af årbøger	29.087,00
Porto og distribution	5.333,52
Kontingenter D.H.F. m. fl.	1.187,50
Kontorartikler, møder m. v.	765,70
Historisk Vandring	1.221,10
Forsikring af årbøger	133,00
	<u>37.727,82</u>

STATUS

AKTIVER:

Indestående i pengeinstitutter		20.164,04
Indestående på postgiro		380,37
Fond til fordel for Bostrup Tinghøj.....		3.838,11
Beholdning af ældre årbøger:		
Lager pr. 1/8 1986.....	28.462,00	
Minus nedskrivning iflg.		
beslutning på sidste årsmøde	25.000,00	
Minus solgt i årets løb.....	548,00	
Plus tilgang i 1986/87	1.364,00	4.278,00
		<hr/>
I alt aktiver.....		28.660,52

PASSIVER:

Formue ved årets begyndelse.....	55.870,74	
Minus nedskrivning af		
lagerbeholdning	25.000,00	
Nettolagertilgang i 1986/87.....	816,00	
Minus årets underskud	3.026,22	28.660,52
		<hr/>

Pr. 31/7 1987 udgør medlemstallet 526. En fremgang på 19.

Skive, den 26. august 1987

E. Steen Sørensen, kasserer

Revideret. Intet fundet at bemærke.

Skive, den 29. august 1987

Carl Kaiser

INDHOLDSFORTEGNELSE

Henry Poulsen:

- Ane Sypige og Poul -
og det liv, der blev deres 5
Fortsat fra sidste år

Henrik Fibæk Jensen:

- Vær Beredt.
Træk af KFUM-spejdernes
historie i Skive 1922-47 33

Niels Mortensen:

- »En sund sjæl i et sundt legeme«.
Idræt på landet 1861-1914 84
Fortsættes næste år

- Årsberetninger 116

Sv. Mortensen:

- Årsberetning for
Historisk Samfund for Skive og Omegn 123

- Regnskab 126

Bagsidefoto: Patruljedagbøgerne er gennemillustrerede, og spejdernes tegninger er alt andet end kedelige. »Endefulde. Næsestivere. Tæsk. Klø. Prygl. Bank. Lussinger. Boksestød!« Sådan lyder den dramatiske tekst til en tegning i »Skovduen«s dagbog, der viser, hvordan de åbenbart ikke så fredelige skovduer den 6. maj 1937 gennembanker nogle andre spejdere noget så eftertrykkeligt. Personen med fløjten er spejderføreren Johannes Jakobsen, der afblæser kampen.

